

Univerzitet u Beogradu
Terorizam, organizovani kriminal i bezbednost

Master rad
BEZBEDNOSNO POLITIČKI ASPEKTI KRIZE
NA JUGU SRBIJE OD 2000. DO 2001. GODINE

Student: Slobodan Pajić, 82/2013

Mentor: Prof. dr Dragan Simeunović

Beograd, 2014.

POSVETA

Život čoveka, jedina vrednost koju nismo dovoljno shvatili, prihvatili i naučili da cenimo. Još uvek se ovaj ljudski resurs nemilice troši zarad nekih drugih ciljeva, viših interesa, dužnosti i obaveza. Sukob dva čoveka zna krenuti putem rata, a oružani sukob naroda, pre ili kasnije završava se za mirovnim stolom i potpisom o miru i prestanku sukoba. Životi koji se ugase u tom bezumlju, ostaju kao rane u onima koji nastavljaju život dalje, pitajući se: Da li je moralo biti tako?

U oružanim sukobima na Jugu Srbije u periodu od 2000. do 2001. godine, živote su izgubili vojnici, policajci, rodoljubi, građani Srbije koji su se izjašnjavali kao Srbi, Albanci, Romi. Njihov gubitak pojedinačno, imao je i imaće različitu vrednost za pojedince i grupe građana, koji svoj život nastavljaju dalje, ali sigurno ostaje gorčina da je sve moglo biti i bez njihovih žrtava.

Ovaj rad posvećujem svima njima koji su dali svoj život ili ga suludo izgubili u svom neznanju o prolaznosti ljudskog života, o vremenu koje nemamo, o budućnosti koja je neizvesna, o spoznaji onog što su mogli doživeti u miru, slozi, radosti i lepoti svakog novog trena života svojih.

Ovim želim ukazati sadašnjim i budućim generacijama, da je budućnost svaki proživljeni trenutak u kom se sećamo prošlosti. Poštujmo taj trenutak i pomozimo drugima da nauče da ga poštuju. Ako to ne učinimo, nećemo imati nikog da poštuje nas u istoriji budućnosti.

Čovek se rodi, udahne vazduh i živi, a na kraju izdahne vazduh i umre, sve između je njegova i tuđa kreacija i poimanje života i smrti. Birajmo život i učinimo ga beskrajno lepim, za dobro svih nas.

Bezbednosno politički aspekti krize na jugu Srbije od 2000. do 2001. godine

Slobodan Pajić

Apstrakt:

Tekst razmatra osnovne uzroke, događaje i načine rešavanja krize na jugu Srbije u periodu od 2000. do 2001. godine. Analizom i međusobnim povezivanjem prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, u odnosu na krizni period, naglašava se srž problema. Njegova suština ogleda se u naglašenom uticaju ekonomski razvijenih država, na bezbednost, ekonomiju i život, manje snažnih država. Proces manipulacije narodima odvija se pod plaštom demokratije, ljudskih prava i ugrožavanja bezbednosti. Stvaranjem kriznih područja, grubo se krše sva ljudska prava sukobljenih strana. Na kraju sukoba nema pobednika nad poraženim. Svi su pobednici po instrukcijama posrednika. Mir postaje težište aktivnosti. Oružani sukobi su bili put do mira. Razni izgovori o ugroženosti predhodili su razaranjima i bezumlju, u koje se krenulo iz mira.

Abstract:

The paper discusses the underlying causes, events and ways of solving the crisis in southern Serbia in the period from 2000 to 2001. Analysis and interconnection of the past, present and future, in relation to the crisis period, highlights the core problem. Its essence lies in a pronounced impact economically developed countries, the security, the economy and life, less powerful states. The process of manipulating peoples took place under the guise of democracy, human rights and threats to security. By creating a crisis area, roughly violates all human rights warring parties. At the end of the conflict there is no victor over the defeated. All the winners under the instruction of a mediator. Peace became the focus of activities. Armed conflicts have been the way to peace. Various excuses about the threat preceded the destruction and insanity, in which we left the peace.

Biografija

Slobodan Pajić rođen 29.10.1964. godine u Loznici, srednju školu unutrašnjih poslova u Sremskoj Kamenici, završio 1983. godine, a Fakultet odbrane i zaštite u Beogradu, završio 1992. godine i srednji kurs engleskog jezika u Prtsmoutu, Engleska, završio 2004. godine.

U periodu od 1983. do 2003. godine radio na svim poslovima, od policajca pozornika do rukovodioca u MUP-u Republike Srbije, koji je sporazumno napustio.

U periodu od 2003. do 2013. godine, radio kao vlasnik private detektivske agencija DIZA, a od 2013. do 2014. godine, zaposlen u Ministarstvu energetike, razvoja i zaštite životne sredine, u antikorupcijskom timu.

Od 2014. godine, zaposlen u Ministarstvu građevinarstva, saobraćaja i infrastrukture, na poslovima rukovođenja inspekcijским službama i antikorupcijskim timom.

Sadržaj

UVOD	7
1. DRUŠTVENO - POLITIČKE PRILIKE NA JUGU SRBIJE DO 21.11.2000.	9
1.1. Demografija	9
1.2. Globalni, regionalni i lokalni aspekti područja opština Preševo, Bujanovac i Medveđa	15
1.2.1. Vojno geografski položaj	15
1.2.2. Političko bezbednosni aspekt	22
1.2.3. Versko etnički aspekt	25
1.2.4. Ekonomski aspekt	27
2. STANJE KRIZE NA JUGU SRBIJE	34
2.1. Globalni uticaj	37
2.1.1. Bezbednosni uticaj	40
2.1.2. Politički uticaj	44
2.1.3. Ekonomski uticaj	49
2.2. Lokalni uticaj	50
2.2.1. Gerilske grupe	52
2.2.2. Politički predstavnici	58
2.2.3. Ekonomska zavisnost	61
2.3. Vlada Srbije	62
2.3.1. Vojno - policijske aktivnosti	62
2.3.2. Političke aktivnosti	67
2.3.3. Ekonomske aktivnosti	69
2.3.4. Medijske aktivnosti	69
3. REŠAVANJE KRIZE NA JUGU SRBIJE	74
3.1. Bezbednosni aspekti rešavanja krize	74
3.2. Politički aspekti rešavanja krize	78
3.3. Ekonomski aspekti rešavanja krize	81
3.4. Posledice krize	82
Zaključak	84
Literatura	85

Popis skraćenica

VZB - Vazдушna zona bezbednosti

ZVB - Zona vazdušne bezbednosti

KZB - Kopnena zona bezbednosti

ZKB - Zona kopnene bezbednosti

KFOR - Kosovo force

UQPBM - Ushtria Qlirimtare Presevo Bujanovac Medvedja

PVO - Protiv vazдушna odbrana

KZK - Kosovski zaštitni korpus

Popis tabela

Tabela 1. Stanovništvo prema nacionalnoj i etničkoj pripadnosti po popisu iz 2002.

Tabela 2. Verska struktura stanovništva po popisu iz 2002.

Tabela 3. Demografski aspekti kretanja stanovništva, 1991–2002.

Tabela 4. Starosna struktura stanovništva po popisu iz 2002.

Tabela 5. Zbirni pregled finansijskih potreba za razvoj opština Preševo, Bujanovac, Medveđa i Vranje

UVOD

Pokušaj razmatranja bezbednosno političkog aspekta krize na jugu Srbije u periodu od novembra 2000. do maja 2001. godine, pokušaj je realnijeg pristupa. Dešavanja koja su se desila na tom području, bila su plodno tlo za rast mnogih ideja. Događanja u tom periodu bila su produkt sudara vremena i prostora, prošlosti i budućnosti. Bezumlje trenutka, nažalost imalo je cenu u izgubljenim životima, razaranjima, narušenom odnosu među komšijama i stvaranju većih neizvesnosti u vremenu koje dolazi.

Svetski, regionalni i lokalni kreatori i korisnici kriza, kao osnovu za rešavanje svojih ambicija, stremljenja i potreba, iskoristili su priliku koja se nastavljala na predhodni period i susedno područje Kosova. Razvoj pogodnosti u kojoj mogu nastaviti rešavanje nekih svojih pitanja od globalnog, regionalnog ili lokalnog značaja, morala je biti iskorišćena. Ratni sukobi na teritoriji Kosova završeni su 1999. godine. Potpisivanjem Kumanovskog sporazuma, pružena je pomoć u progonu dela Srpskog stanovništva sa Kosova. Bombardovanje Srbije, formiranje UQPBM na jugu Srbije, njihova učestala dejstva i odlazak sa vlasti Slobodana Miloševića, doprineli su promeni političke vlasti u Srbiji.

Ova dešavanja bila su tektonske promene u regionu. Posebno pitanje odnosilo se na neizvesnost opstanka na pozicijama svih vojnih i policijskih rukovodioca u strukturama bezbednosti Srbije. Opstanak pojedinaca iz ovih struktura, značio je i opstanak uspostavljenih veza i odnosa sa pripadnicima UQK i pojedincima iz bezbednosnih struktura drugih država. Oni su imali značajnog udela u izazivanje ratnih sukoba na Kosovu i političkih previranja u Srbiji. Uspešan način prevazilaženja problema jasno se oslikavao u jednoj novoj manjoj krizi, sa ograničenom teritorijom i manjim žrtvama. To je trebalo poslužiti svima za prepakivanje i presvlačenje u nove relacije, odnose i ostvarivanje novih ciljeva, koji su pred njih postavljeni ili su ih pojedinci sami sebi postavili, objedinjeni u sveopštem ličnom interesu.

Ciljevi ovakvog realnijeg pristupa leže u potrebi da se ukaže na iznuđen način brzog i efikasnog rešavanja krize. Takav način uticao je na kršenja ustavnih i zakonskih odredbi, od strane pojedinih pripadnika snaga bezbednosti. Kao nosioci sigurnosti svakog građanina, imali su mnogo veću odgovornost od iskazane. Ovde se ukazuje na nedogoreli tinjajući fitilj, koji ostaje da tinja na buretu baruta, na kom piše „JUG SRBIJE”.

Istraživanje je pokušaj davanja odgovora na sledeća pitanja:

Mogu li život i razum biti jači od kriminala, neznanja i neodgovornosti?

Može li građanin shvatiti suštinu postojanja kućnog praga, porodice i izvesne budućnosti?

Do kada čovek pristaje da bude predmet za manipulaciju i ostvarivanje ciljeva drugih?

Metode kojima se istraživanje koristi zasnivaju se na izvornim podacima; postojećoj literaturi o navedenoj temi; etničkoj strukturi stanovništva; analizi štampe, domaće i strane; događaja na terenu - na koji način se tretiraju nastali procesi; razgovori sa učesnicima; analiza zvaničnih poteza vlasti u Srbiji i političkih faktora u svetu.

Kroz rad se postavljaju pretpostavke o jedinstvu života na jugu Srbije, mogućem zatišju pred nastavak započetog u pravcu trajnog rešavanja problema i zajedničkog života bez sukoba, razmenu teritorije, razmenu stanovništva ili totalnog sukoba na teritoriji. Pojedinačno može se razmatrati pitanje, šta bi bilo kada bi Srbi dobili podršku koju su dobijali Albanci i u kom pravcu bi išlo rešavanje problema.

1. DRUŠTVENO - POLITIČKE PRILIKE NA JUGU SRBIJE DO 21.11.2000.

1.1. Demografija

Demografski sastav stanovništva juga Srbije, u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa, na osnovu popisa stanovništva iz 2002. godine, karakteriše kontinuirana podela na dve većinske etničke zajednice, srpsku i albansku, pored kojih su u manjem procentu prisutne i ostale nacionalne zajednice. Na osnovu tabele 1, sagledavaju se sledeće činjenice.

Opština Preševo sa 34.904 stanovnika, predstavlja nacionalno homogenu zajednicu, gde Albanci broje 31.098 stanovnika ili 89,10%, pored kojih Srbi sa 2.984 stanovnika ili 8,55% i Romi sa 322 stanovnika ili 0,92%, predstavljaju populaciju manju od 10 % stanovnika.¹

Bujanovac sa 43.302 stanovnika i većim brojem stanovnika od Preševa, ima manju populaciju koju čine Albanci sa 23.681 stanovnika ili 54,69%, ali zato veću populaciju koju čine Srbi od 14.782 stanovnika ili 34,14%, što je skoro pet puta više u odnosu na Preševo i Romi sa 3.867 stanovnika ili 8,93%, dok ostali učestvuju sa marginalnim udelom u ukupnom broju stanovnika.²

Demografske karakteristike stanovništva Medveđe sa 10.800 stanovnika, odlikuje povećanje na dve trećine koje čine Srbi sa 7.163 stanovnika ili 66,57%, osetan pad populacije koju čine Albanci, oko jedne četvrtine sa 2.816 stanovnika ili 26,2%, dok se u manjem broju evidentiraju Crnogorci u broju od 372 stanovnika ili 3,46% , Romi od 108 stanovnika ili 1,0% i ostali.³

U pogledu navedenih podataka iz 2002. godine, stanje neposredno pre 2000. godine, nije bilo znatno različito, s tim što treba napomenuti da su u poslednjih sto godina, bila znatnija pomeranja, usled iseljavanja Srba ka centralnoj Srbiji, a povećanog naseljavanja Albanaca sa teritorije Kosova, a u manjem broju i Albanije, posebno pre balkanskih ratova i nakon drugog svetskog rata, kada su se masovno naseljavali iz Albanije na Kosovo, a time izvršili i manje naseljavanje na ovim rubnim opštinama, usled rodbinskih veza ili zaposedanja napuštenih poseda od strane Srba.

¹ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002, nacionalna ili etnička pripadnost, podaci po naseljima, Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, knjiga 1, Beograd 2003

² Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002, nacionalna ili etnička pripadnost, podaci po naseljima, Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, knjiga 1, Beograd 2003

³ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002, nacionalna ili etnička pripadnost, podaci po naseljima, Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, knjiga 1, Beograd 2003

Tabela 1. Stanovništvo prema nacionalnoj ili etničkoj pripadnosti po popisu iz 2002⁴

2002	Centralna Srbija	%	Preševo	%	Bujanovac	%	Medveđa	%
Ukupno	5466009	100.00	34904	100.00	43302	100	10760	100
Srbi	4891031	89.48	2984	8.55	14782	34.14	7163	66.57
Crnogorci	33536	0.61	2	0.01	7	0.02	372	3.46
Jugosloveni	30840	0.56	0	0.00	2	0.00	2	0.02
Albanci	59952	1.10	31098	89.10	23681	54.69	2816	26.17
Bošnjaci	135670	2.48	17	0.05	9	0.02	1	0.01
Bugari	18839	0.34	0	0.00	33	0.08	5	0.05
Bunjevci	246	0.00	0	0.00	0	0.00	1	0.01
Vlasi	39953	0.73	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Goranci	3975	0.07	0	0.00	10	0.02	0	0.00
Mađari	3092	0.06	5	0.01	2	0.00	1	0.01
Makedonci	14062	0.26	21	0.06	36	0.08	11	0.10
Muslimani	15869	0.29	15	0.04	6	0.01	4	0.04
Nemci	747	0.01	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Romi	79136	1.45	322	0.92	3867	8.93	108	1.00
Rumuni	4157	0.08	0	0.00	1	0.00	0	0.00
Rusi	1648	0.03	5	0.01	1	0.00	0	0.00
Rusini	279	0.01	0	0.00	0	0.00	1	0.01
Slovaci	2384	0.04	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Slovenci	3099	0.06	0	0.00	2	0.00	0	0.00
Ukrajinci	719	0.01	0	0.00	2	0.00	0	0.00
Hrvati	14056	0.26	3	0.01	4	0.01	1	0.01
Česi	563	0.01	1	0.00	0	0.00	0	0.00
Ostali	6400	0.12	57	0.16	589	1.36	2	0.02
Neizjašnjeni i neopredeljeni	52716	0.96	18	0.05	181	0.42	238	2.21
Regionalna pripadnost	1331	0.02	2	0.01	48	0.11	1	0.01
Nepoznato	51709	0.95	354	1.01	39	0.09	33	0.31

Izvor - Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002, nacionalna ili etnička pripadnost, podaci po naseljima, Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, knjiga 1, Beograd 2003

Ako se analizira rasmeštaj Albanskog stanovništva na teritoriji centralne Srbije, dobija se jasan pokazatelj da je Albansko stanovništvo u procentu od 96,05%, razmešteno u tri opštine na jugu Srbije i to opštinama Preševo 51,87%, Bujanovac 39,49% i Medveđa 4,69%, na osnovu čega se zaključuje da se koncentracija albanske populacije drastično smanjuje severno od Bujanovca.⁵

⁴ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002, nacionalna ili etnička pripadnost, podaci po naseljima, Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, knjiga 1, Beograd 2003

⁵ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002, nacionalna ili etnička pripadnost, podaci po naseljima, Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, knjiga 1, Beograd 2003

Procenjuje se da u periodu 1991 - 2001 godine, zbog ratnih dešavanja u okruženju Srbije i na kraju u Srbiji, dolazi do migracije stanovništva. Posebnost je migriranje albanskog stanovništva koje odlazi na Kosovo, u Albaniju ili druge zemlje, usled čega se smanjuje njegov broj, posebno u opštini Bujanovac, dok se istovremeno u opštini Medveđa povećao procenat Srba. Nemogućnost dobijanja tačnijih podataka usled odbijanja popisa od strane albanskog stanovništva, govori u prilog navedenoj proceni.

Male promene u etničkoj strukturi stanovništva registrovane su u Preševu, gde su Albanci imali mali pad, koji je pratio neznatno veći procenat povećanja Srpske populacije. Albanci su svojom dominacijom u Preševu i manjim padom u Bujanovcu, u odnosu na popis stanovništva iz 2002. godine, zadržali etničku dominaciju, koja se podudara sa konfesionalnom. Albanci se identifikuju sa islamskom religijom i time se jasno diferenciraju u odnosu na hrišćanstvo, pri čemu su politička dešavanja na tom prostoru zanatno doprinela pojačavanju diferencijacije i identifikaciji. Kako je verska pripadnost jači element objedinjavanja u jednoj etničkoj zajednici nego nacionalna pripadnost, može se citirati Hall Stuart, koji kaže da je "tokom dugog perioda religijski identitet bio nesumnjivo ključni faktor u određivanju nacionalnog identiteta, pri čemu je prerastao u primarni identitet potiskujući ostale elemente etniciteta u drugi plan"⁶.

Posmatrajući verski sastav stanovništva Srbije, prikazan u tabeli 2, podaci po kojima je 90,93% stanovništva centralne Srbije pravoslavne vere, oko 231.585 ili 4,24%, pripada islamskoj verskoj zajednici, dok su ostale konfesije zastupljene pojedinačno sa ispod 0,5%, katolička 0,41%, protestantska 0,16%, i dr. Ateista je registrovano 27.485 ili 0,50%, što je znatno manje u odnosu na podatke iz ranijih perioda.

Upoređujući podatke po opštinama, verska struktura u velikoj meri slična je sa etničkim sastavom stanovništva. U Bujanovcu 59,11% stanovnika ispoveda islam, a 34,40% ispoveda pravoslavnu veru, što je približno podudarajući podatak sa udelom albanske ili srpske nacionalnosti u ukupnoj populaciji te opštine. Sličnost je izražena i u Preševu gde 87,40% stanovništva ispoveda islam i 8,69% ispoveda pravoslavnu veru, za razliku od Medveđe u kojoj 26,03% ispoveda islamsku veru, a 69,85% ispoveda pravoslavnu veru. U ovim opštinama ostale religije su znatno manje zastupljene, dok ateista, sa malim brojem u Medveđi, skoro da nema. Kod Srpskog stanovništva, pravoslavna religija je dominantna, a pripadnost drugim religijama je minimalna. Albanci su islamske vere i imaju visoku

⁶ Hall, Stuart, *Who Needs Identity*“, Questions of Cultural Identity, Sase, London, 1997.

podudarnost nacionalne i religijske pripadnosti, stabilno nacionalno izjašnjavanje, kao i najmanji broj ateista u odnosu sa ostale nacionalnosti.

„Religija funkcioniše u prostoru mnogo dinamičnije nego što se pretpostavlja, pa je prostorni razmeštaj etničkih zajednica i religijskih sistema neposredno povezan sa velikim regionalnim razlikama u demografskim karakteristikama, a pripadnost određenoj religiji nesumnjivo ima veliki značaj za njihovu populacionu dinamiku”⁷. Opšte prihvaćeno stanovište da uticaj religije na demografski razvoj treba posmatrati u sklopu objedinjenog delovanja svih društveno-istorijskih faktora koji utiču na razvoj stanovništva određene demografske uslovljenosti u približno jednakim društvenim uslovima, ne ispoljavaju se na isti način kod pojedinih nacionalnih društvenih zajednica. Pripadnost određenoj religiji imala je uticaja na stanje u različitom prirodnom kretanju (natalitet i mortalitet) stanovništva Srbije.

Tabela 2. Verska struktura stanovništva po popisu iz 2002.⁸

2002	Centralna Srbija	%	Preševo	%	Bujanovac	%	Medveđa	%
Ukupno	5466009	100	34904	100	43302	100	10760	100
Islamska	231585	4.24	30507	87.40	25595	59.11	2801	26.03
Judaistička	456	0.01	0	0.00	0	0.00	0	0.00
Katolička	22663	0.41	13	0.04	9	0.02	2	0.02
Pravoslavna	4970109	90.93	3034	8.69	14897	34.40	7516	69.85
Protestantska	8678	0.16	14	0.04	30	0.07	1	0.01
Nije vernik	27485	0.50	0	0.00	0	0.00	4	0.04
Ostali	205033	3.75	1336	3.83	2771	6.40	436	4.05

Izvor - Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. Stanovništvo - veroispovest, maternji jezik i nacionalna ili etnička pripadnost prema starosti i polu, knjiga 3, RZS, Beograd 2003.

Posmatrajući tabelarne podatke prikazane u tabeli 3, osnov za posmatranje rasta ili opadanja stanovništva na određenom području, čini njegov prirodni priraštaj u određenom vremenskom periodu. Na području centralne Srbije, u periodu 1991–2002, stopa prirodnog priraštaja imala je negativnu vrednost od -1,5 promila, što je uslovljeno niskim natalitetom koji od 10,9 promila, nije mogao parirati visokom mortalitetu od 12,4 promila, usled čega je negativna vrednost nataliteta.

Za razliku od centralne Srbije, područje opština Bujanovac i Preševo izdvajaju suprotni trendovi. Stopa nataliteta je dva do tri puta veća nego u centralnoj Srbiji, stopa mortaliteta je niska, od 6,9 do 9,1 promila, usled mlade starosne strukture, što je doprinelo da

⁷ Sentić, Milica, *Uticaj narodnosti i religije na fertilitet stanovništva Jugoslavije, Vitalni događaji u Republici Srbiji, 2002*; Saopštenje, broj 260, LIV, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2004.

⁸ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. Stanovništvo - veroispovest, maternji jezik i nacionalna ili etnička pripadnost prema starosti i polu, knjiga 3, RZS, Beograd 2003.

stopa priraštaja bude pozitivna i vrlo visoka od 13,6 do 24,7 promila. Područje Medveđe sa stopom prirodnog priraštaja od 1,0 promil, i kretanjem nataliteta i mortaliteta, približno je stanju na nivou ukupne populacije centralne Srbije. Napred navedeno treba posmatrati uz činjenicu da nisu vršeni kasniji popisi albanskog stanovništva, zbog njegovog odbijanja popisa.

Tabela 3. Demografske aspekti kretanja stanovništva 1991–2002.⁹

Broj stanovnika	Centralna Srbija	%	Preševo	%	Bujanovac	%	Medveđa	%
1991.	5606642	100	36459	100	47122	100	12953	100
2002.	5466009	100	34904	100	43302	100	10760	100
Porast	-140633	-2.51	-1555	-4.27	-3820	-8.11	-2193	-16.93
Rođeni	666492	11.89	12410	34.04	11268	23.91	1947	15.03
Umrli	755557	13.82	2710	7.76	4482	10.35	1819	16.91
Priraštaj	-89065	-2.57	9700	-4.46	6768	-8.82	128	-20.38
Migracije	-51568	-0.92	-11255	-30.87	-10606	-22.51	-2321	-17.92

Izvor: Vitalni događaji u Republici Srbiji, 2002;Saopštenje, broj 260, LIV, Republički zavod za statistiku, Beograd 2004.

„Pripadnici srpske nacionalnosti prolazili su kroz bržu promenu karakterističnu u uslovima ubrzanog društvenog razvoja, dok je albanska porodica ostala netaknuta, pa je čak u nekim pojavama imala retrogradno kretanje. Otuda na jednoj strani depopulacija koja vodi biološkom iščezavanju, a na drugoj strani demografska eksplozija i rezistentnost na promene”.¹⁰ Mogućnosti i posledice brzog rasta stanovništva na etničkim i nacionalnim osnovama i korišćenju tih prednosti u ostvarivanju političkih ciljeva, u odnosu na druge, možemo sagledati u delu Samuela Huntingtona, gde kaže da. „Sukob naroda jedne kulture koja brzo raste sa narodom druge kulture koja raste sporo ili stagnira stvara pritisak za ekonomskim i/ili političkim usklađivanjem u oba društva. Promene u demografskoj ravnoteži i rast stanovništva ima presudan uticaj na stabilnost i političku ravnotežu”¹¹.

Analizirajući starost stanovništva centralne Srbije, na osnovu podataka prikazanih u tabeli 4, dolazi se do podatka da je 40,4 godina prosečna starost, gde je udeo starih od 22,84% veći od udela mladih, koji je 22,18%, što je iznad evropskog proseka i ukazuje na ubrzani proces demografskog starenja stanovništva. Kod stanovništva opština Bujanovac i Preševo, mlada je starosna struktura usled visokog nataliteta i niskog mortaliteta, a populacija opštine Medveđa svodi se na nivo centralne Srbije.

⁹ Vitalni događaji u Republici Srbiji, 2002;Saopštenje, broj 260, LIV, Republički zavod za statistiku, Beograd 2004.

¹⁰ Radovanović, Svetlana, *Religija kao činilac dinamičkih procesa u stanovništvu i njegovih etničkih i kulturno-civilizacijskih obeležja*, Demografija knjiga I, Beograd, 2004.

¹¹ Huntington, Samuel, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York, 1998.

Prosečna starost stanovništva u Bujanovcu od 32,3 godine i Preševu od 29,3 godine, znatno je niska, dok je udeo mladih od 35% do 40%, veći od udela starih od 11% do 14%. Visoke stope rađanja u ovim opštinama doprinele su mladoj starosnoj strukturi, koja može uticati na natalitet u budućnosti, ali ne mora značiti da će on biti po inerciji veći, što može zavisiti od niza društveno, političkih i drugih okolnosti. Albanci sa 40% stanovništva mlađeg od 20 godina i udelom starijih lica od 10,9%, u budućnosti ima tendenciju povećanja broja starijih lica, u slučaju stagnacije ili opadanja nataliteta. U odnosu na pripadnike srpske nacionalnosti, albanci imaju skoro dvostruko više mladih i preko dva puta manje starih lica.¹²

Napred navedeno takođe treba uzimati sa određenom dozom rezerve usled nemogućnosti provere podataka na terenu. Proveru podataka uporno odbija albansko stanovništvo, što može ukazivati na potrebu za prikazivanjem ranijih podataka koji su povoljniji u odnosu na realne podatke, koji su nepovoljniji po tu populaciju.

Tabela 4. Starosna struktura stanovništva po popisu iz 2002.¹³

	Centralna Srbija	%	Preševo	%	Bujanovac	%	Medveđa	%
Ukupno	5466009	100	34904	100	43302	100	10760	100
0–19	1212430	22.18	14264	40.87	15241	35.20	2878	26.75
20–39	1433543	26.23	10042	28.77	12654	29.22	2574	23.92
40–59	1532085	28.03	6022	17.25	8361	19.31	2437	22.65
60 i više	1248592	22.84	3860	11.06	6140	14.18	2783	25.86
Nepoznato	39359	0.72	716	2.05	906	2.09	88	0.82
Prosečna	40,4		29,3		32,3		39,9	

Izvor: Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002, stanovništvo, starost i pol, knjiga 2, RZS, Beograd

Na osnovu svih iznetih pokazatelja, veoma uočljivo je postojanje ekspanzije u albanskoj populaciji, koja ima pretenzije rasta, razvoja, zauzimanja prostora i veoma je kompaktna na jednom prostoru. Ovom prilikom nije razmatran pokazatelj ekonomskog stanja populacija, s obzirom da su različiti osnovi. Najbitniji je da veći deo albanske populacije ima jedan deo porodice koji se nalazi izvan mesta, najčešće u inostranstvu, dok se srpska populacija nalazi u mestima ili u bližem okruženju. To ima uticaja na ekonomsko stanje etničkih zajednica, kao celine. Pored navedenog mora se uzeti u obzir činjenica da albanska populacija uporno izbegava popis stanovništva, koji nikada do sada nije sproveden u potpunosti, a koji ostavlja prostor za manipulaciju po svim pokazateljima koji se mogu dobiti u toku popisa.

¹² Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002, stanovništvo, starost i pol, knjiga 2, RZS, Beograd

¹³ Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002, stanovništvo, starost i pol, knjiga 2, RZS, Beograd

Uzimajući u obzir navedeno, bilo je veoma izvesno i očekivano da se u određenom trenutku zaoštre razlike koje su postojale između ove dve društvene zajednice. Trenutak za to je bio povoljan upravo odmah nakon smirivanja stanja na Kosovu, u toku političkih previranja u Srbiji i dolaska novih političkih snaga na vlast.

1.2. Globalni, regionalni i lokalni aspekti područja opština Preševo, Bujanovac i Medveđa

Posmatranje područje juga Srbije sa globalnog gledišta u periodu do 2000. godine, može se izvršiti u odnosu na njegovu trusnost za izazivanje krize. Mogu se uzeti u obzir četiri osnovne interesne sfere. Prva je interes Evrope, za deo svog strateški važnog područja sa ključnom pozicijom. Druga je zainteresovanost Rusije i Kine na istoku, za prisustvo i aktivnost u ovom delu Evrope. Treća je težnja SAD za stalnim uticajem na dešavanja u svetu. Šetvrta je potajna želja Turske za obnovom Osmanskog carstva.

Posmatranje regionalnog značaja navedenih opštinskih područja ima znatan uticaj na razvoj zemalja koje se nalaze u regionu. One nezavisno od interesa velikih država, gledaju svoje interese. Oni se delimično inkorporiraju u interes velikih država, kao nužna potreba za dobijanjem svog dela. U istoriji, susedne države, gledale su da uzmu više koristi za sebe. Srbija je ne retko gubila svoj interes u korist svojih suseda. Zainteresovane zemlje su pre svega Srbija, Albanija, Bugarska, Grčka. U drugom redu interesnih sfera može se videti Rumunija, Makedonija, Crna Gora i Bosna i Hercegovina, kao Federacija i Republika Srpska.

Lokalni aspekti koji karakterišu područja opština Preševo, Bujanovac i Medveđa, sa ukupnom površinom od 1.249 km², imaju značaja na sveukupna dešavanja na Jugu Srbije. Jedan od njih je industrijski razvijen grad Vranje. U njemu živi većinsko srpsko stanovništvo. Naselja koja se nalaze istočno od putnog koridora 10. naseljena su većinskim srpskim stanovništvom. Vranje se nalazi uglavljeno između Bujanovca i Medveđe, prema granici sa Kosovom. Ono preseca naselja sa albanskim življem na zapadnom delu od koridora 10. Pozicija Vranja predstavlja branu prodora i bujanja albanskog nacionalizma i ekspanzionizma, ka istoku i severo - istoku.

1.2.1. Vojno geografski položaj

Globalizacija sveta u pogledu stvaranja, kako vojnih, tako i političkih saveza, poprima sve više svoj maksimum. Dosta je blizu tačke dodira strateških interesa, tri trenutno

najjača subjekta. Tu je pre svega EU, na čijoj teritoriji i u čijem okruženju se nalazi jug Srbije. SAD kao subjekt koji od završetka drugog svetskog rata, ima značajan upliv u dešavanja na evropskom tlu. Rusija koja je imala značajan uticaj na to područje, ali se trenutno sve više istiskuje iz njega. Pri tome ne treba isključivati Tursku, koja ima svoje interese na ovom delu Evrope, sa kojom se graniči na jugu i ima želju ulaska u EU. U trenutnom stanju stvari, sva tri faktora, svoje interese ostvaruju u rukavicama i ispod stola. Ako se malo bolje sagledaju stvari, lako se može doći do zaključka da se na južnom delu Srbije, vodi prljavi tajni rat između ovih učesnika. Da li će prerasti u pravi ili se pretvoriti u partnerstvo, ostaje na vremenu da pokaže.

Zašto su se na tom području sudarili divovi? Odgovor na ovo pitanje pre svega treba tražiti u dešavanjima koja su predhodila izbijanju krize na Kosovu i ratnih sukoba, koji su kulminirali bombardovanjem NATO alijanse po Srbiji, uz prećutnu saglasnost Rusije. „Cilj subverzivnog delovanja sastoji se u tome da se najvitalnije komponente zemlje oslabe do te mere da potpadne pod uticaj i dominaciju snaga koje protiv nje vode takvu aktivnost, ili da se na taj način stvore nužni preduslovi za oružanu intervenciju”.¹⁴

Intenzitetu subverzivnog delovanja u mnogome je doprinela unutrašnja slabosti napadnutog sistema Srbije. Subverzivne aktivnosti kojima se vršio napad na Srbiju, ogledale su se pre svega u pojavi terorističkih aktivnosti. One su ispoljavane kroz učestale i kontinuirane terorističke napade na pripadnike vojske, policije, drugih predstavnika vlasti i pojedine građane. Obaveštajno - subverzivno delovanje stranih službi vršeno je ubacivanjem svojih agenata za organizaciju otpora vlastima u Srbiji ili obuci pojedinaca u za to posebno organizovanim centrima van Srbije. Psihološko - propagandne delatnosti odvijale su se u kontinuitetu od studentskih i rudarskih protesta početkom osamdesetih godina, do ratanih sukoba krajem devedesetih. U većini slučajeva srpske žrtve su postajale albanske, minimizirane kao u slučaju ubistva sina Danice Milinčić¹⁵ ili ismevane kao u slučaju Đorđa Martinovića¹⁶. Nastavljanje subverzivnih delatnosti vršeno je vojno, političkim i ekonomskim pritiscima i pretnjama ratom. Skoro svaki oružani incident na granici Albanije i Srbije, pri pokušajima ilegalnog prelaska albanaca preko granice, proglašavan je kao nasilje srba nad albancima. U istom kontekstu završavani su i svi ugušeni protesti u navedenom periodu. Podrivanje ekonomske moći Srbije vršeno je planski od 1989 godine, nakon čega je ubrzo usledila i blokada zemlje sa uvođenjem sankcija pod izgovorom učešća u sukobima u

¹⁴ Milašinović, Radomir, *Američki pohod na svet*, ZAD, Beograd, 1996.

¹⁵ <http://www.magacin.org/2013/11/15/podsecanje-siptari-su-nekaznjeno-u-sfrj-ubijali-srbe/> 21.05.2014.

¹⁶ <http://bskm.rs/2013/10/19/zverski-zlocin-nad-djordjem-martinovicem/>, 21.05.2014.

raspadajućoj SFRJ. Njen raspad je počeo i pre smrti njenog poslednjeg predsednika Josipa Broza Tita. Kriza je faktički izazvana neposredno nakon dolaska Slobodana Milošević na vlast u Srbiji. Nakon početnog stadijuma izazivanja, usledilo je i neposredno rukovođenje krizom u SFRJ, a potom i u Srbiji. Na samom kraju krize, pripremljena je politička promena vlasti, koja je usledila neposredno nakon upotrebe vojne sile nad Srbijom. U ovom slučaju praktično je prikazan školski primer smišljene, planske i kontinuirane aktivnosti protiv suverene države, na osnovu detaljno pripremanih strategija i taktičkih poteza sa jasnim ciljevima.

Srbija je iskusila sve oblike subverzivnih delatnosti, do upotrebe vojne sile, čime se teoretski osnov, praktično sprovodio u praksi, ali očigledno nije bilo dovoljno stručnih lica u političkom, vojnom i policijskom vrhu Srbije, da pojedine oblike prepoznaju na vreme i spreče njen poslednji oblik.

Uvezivanjem više manjih kriznih elemenata, može se stvoriti hronološki niz izazivanja i trajanja jedne krize na određenom području. Ako se u tom pravcu sagleda iznet stav da je „Američki pohod na Balkan, započeo je izazivanjem kratkotrajne i kontrolisane krize u Albaniji, Septembar - Oktobar 1998. kada je došlo do slučajnog obijanja vojnih magacina i odlaska sa vlasti, socijalističkog lidera Fatos Nanoa, koji je zagovarao mirno rešavanje problema Albanaca i Srba, kako na Kosovu, tako i u Albaniji, za razliku od njegovog rivala Salija Beriše, kao predvodnika Albanskih nacionalista, koji dolazi na krilima tih slučajnih dešavanja naroda. Formirana UÇK „Oslobodilačka vojska Kosova“ (Ushtria Çlirimtare e Kosovës – UÇK), organizacija nastala krajem 1993, oglasila se u javnosti nepuna četiri meseca posle potpisivanja mirovnog sporazuma za Bosnu”.¹⁷ Sled događaja prati iznet stav jednog od kreatora američke svetske politike, Zbignjeva Bžežinskog, da je „Nakon toga, usledila je krajem 1995. mirovna konferencija održana u Dejtonu, u Ohaju, čime je simbolički naznačena centralna uloga Amerike u rešavanju date krize. Tom rezolucijom, međutim, nije okončano nasilje, jer ono je ubrzo izbilo na Kosovu, delu rezidualne post-Jugoslavije koji je naseljen pretežno Albancima”¹⁸. Činjenica da se početkom 1996. godine, serijom od pet simultano izvedenih terorističkih napada na srpsku policiju, oglasila UÇK, od kada se njeno postojanje i povremeni teroristički akti lagano povećavaju. Početkom 1998. godine, bili su izraženi u većoj meri. Znatan deo naoružanja UÇK, povećan je upravo sa naoružanjem koje je dopremano iz vojnih magacina širom Albanije. Posebno se to dešava pred kraj iste godine, u vreme kada na Kosovu boravi misija koju predvodi, bivši agent CIA, šef verifikacione misije

¹⁷ <http://www.rastko.rs/rastko/delo/12517>, 21.04.2014.

¹⁸ Zbignjev, Bžežinski, *Druga šansa Amerike, Tri predsednika i kriza američke supersile*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

OEBS-a na Kosovu, Vilijam Voker. On se kasnijih godina nije stideo da javno izjavi da podržava ideju o ujedinjenju Kosova i Albanije i stvaranju "velike Albanije"¹⁹.

Da problem Kosova nije bio nasilje Srbije nad Albancima već nešto drugo, jasno govori nastavak tvrdnji Zbignjeva Bžežinskog, koji govori: „Srpska politika etničkog čišćenja, usmerena na albansku većinu na Kosovu i vođena ciljem da se učvrsti nacionalno kohezivna Srbija, imala je za posledicu ubijanje civila i brutalne progone. Ovog puta Amerika je delovala odlučnije, pri čemu je Madlen Olbrajt preuzela glavnu ulogu u ime američke vlade. Ona je efikasno iskoristila povoljne okolnosti stvorene NATO ekspanzijom i formirala političku koaliciju koja je Srbe suočila sa neugodnim izborom: napustite Kosovo ili ćete biti silom isterani iz njega. U situaciji zajedničkog delovanja Amerike i Evrope, postojana akcija bombardovanja nanela je ozbiljne štete srpskoj infrastrukturi (uključujući glavni grad), dok su istovremeno NATO snage bile raspoređene u Albaniji i Grčkoj kako bi bile spremne za odlučujuću kopnenu ofanzivu”.²⁰

Na osnovu napred navedenog jasno se uočava kontinuitet u izazivanju i upravljanju krizama, koji je zvanična politika SAD pred kraj dvadesetog veka. Kriza dolazi do svoje kulminacije na području Balkana, kroz oružanu akciju pod neutemeljenim okolnostima. Albanci na Kosovu, svoj sukob sa vlašću u Beogradu, započeli su davne 1981. godine, odmah nakon smrti Tita. Sa manjim zatišjem ali prisutnom tenzijom traju do 1990. godine. Nakon ovog perioda ponovo intenziviraju nasilje i napade na srpsko stanovništvo, policiju i vojsku, a potom ponovo smanjuju uvek prisutne tenzije, za vreme rešavanja krize na ostalom delu bivše Jugoslavije. Završetkom krize u SFRJ sa sporazumom u Dejtonu, dat je jasan signal Albancima, kao saveznicima SAD, da mogu krenuti u rešavanje svojih pojedinačnih ciljeva u zajedničkoj akciji. Da je izazivanje krize bilo potrebno SAD, može se posmatrati kroz potrebu i ostvarenje premeštanja vojnih efektivna iz zapadne Nemačke, na prostor sadašnje vojne baze “Bondsteel”. Ona je trenutno najveća logistička vojna baza SAD, van svoje teritorije. Nalazi se na strateški važnom mestu u srcu Balkana. Okružena je evropskim državama, na 160 km od Dračke luke i Jadranskog mora, na 250 kilometara od Soluna i luke Egejskog mora, 250 km od Burgasa na Crnom moru i 1400 km od Rusije.

Kao zahvalnost za podršku albanskim ekstremistima u svom poduhvatu, SAD je nakon smirivanja krize, od Albanaca dobila na korišćenje zemljište u vlasništvu prognanih Srba. Na njemu je izgrađen „Kamp Bondstil“ koji je najveća američka vojna baza izgrađena

¹⁹ <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/95971/Vilijam-Voker-Kosovo-i-Albanija-da-se-ujedine-a-Beograd-da-se-izvini>, 11.07.2014.

²⁰ Zbignjev, Bžežinski, *Druga šansa Amerike, Tri predsednika i kriza američke supersile*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

posle Vijetnamskog rata bilo gde na svetu. Po nekim parametrima, ona je najjača američka baza u Evropi. Uživa eksteritorijalnost i potčinjava se samo Pentagonu. Potreba za takvom lokacijom se pojavila odmah posle raspada SSSR-a. Ruski vojni stručnjaci smatraju da ona može da se upotrebi za razmeštanje svake vrste oružja, uključujući i elemente PRO.

„Može se reći da je američka baza „Kamp Bondstil“ na Kosovu (Camp Bondsteel, ili kraće Bondstil) najpoznatiji i ujedno najčuveniji po zlu američki vojni kompleks u Evropi”.²¹ Njena lokacija blizu Uroševca u istočnom delu Kosova, ima svoj strateški značaj. Ime je dobila po imenu starijeg vodnika američke vojske Džejmisa Bondstila. Kao pripadnika američkih oružanih snaga ratovao je u Vijetnamu i i za svoje zasluge dobio Medalju časti, vojnu nagradu u SAD. Baza je u službi sedišta višenacionalne operativne grupe „Istok“ pod komandom SAD. Njen pravi značaj u odnosu na svoju lokaciju i strateški značaj, daleko prevazilazi zadatke mirovnih jedinica KFOR-a zbog kojih je izgrađena.

Na poslovima izgradnje baze počelo se 1999, nakon bombardovanja SR Jugoslavije od strane NATO-a i ulaska američkog vojnih snaga na teritoriju Kosova. Baza je tajno građena od strane američkih vojnih inženjera i privatne kompanije Kellogg Brown and Root Corporation (KBR), koja je nakon izgradnje dobila posao na opsluživanju iste. Za njenu izgradnju raskopana su dva brda i popunjen prostor između. Baza je počela sa radom u leto 2000. „Izgradnja je trajala od jula do oktobra 1999. Baza zauzima površinu od 3,86 kvadratnih kilometara, nepravilnog je oblika, a njen obim iznosi oko 11,3 km. U bazi ima oko 300 objekata, a među njima su infrastruktura za stacioniranje helikopterskih, artiljerijskih i tenkovskih jedinica, autonomni sistem snabdevanja električnom energijom i vodom, TV sistem, bioskop, tržni centar, veliki sportski kompleks, biblioteka, zatvoreni bazen, sistem supermodernih skloništa i supermoderni bolnički kompleks. Ukupna dužina puteva na teritoriji baze iznosi 25 km. Kompleks je opasan zemljanim i betonskim štitom dugim 14 km sa bodljikavom žicom i 11 osmatračnica”.²²

„Bondstil“ je značajna američka baza u Evropi. Vazduhoplovna vojna baza „Ramštajn“ u Nemačkoj, ima višestruko veću površinu. Ona je klasična vazduhoplovna vojna baza, dok se „Bondstil“ može koristiti za daleko više zadataka. Prema navodima britanskog istraživača Tima Džude, stvaranje ove baze na Kosovu bilo je završni čin u realizaciji programa koji se sprovodi od kraja 1980-ih i podrazumeva premeštanje američkih vojnih objekata sa teritorije sada već ujedinjene Nemačke u područja koja su pogodnija sa

²¹ <http://www.intermagazin.rs/americka-baza-bondstil-najpoznatija-i-ujedno-najcuvenija-po-zlu-americka-vojna-baza-u-evropi/>, 09.06.2014.

²² <http://www.intermagazin.rs/americka-baza-bondstil-najpoznatija-i-ujedno-najcuvenija-po-zlu-americka-vojna-baza-u-evropi/>, 09.06.2014

vojnopolitičkog gledišta. „Britanske, francuske i američke trupe su posle rata pola veka bile stacionirane u Nemačkoj i imale su tamo šta da rade, s obzirom na opasnost koju je tada predstavljao Sovjetski Savez. Sada više nemaju šta da rade u Nemačkoj, ali su zato dobile zadatak da održavaju mir na Balkanu. Sasvim je moguće da će i ovaj zadatak obavljati pola veka. Američki vojni stručnjaci su to brzo shvatili. ‘Kamp Bondstil’ kod Uroševca je najveća američka baza izgrađena posle Vijetnamskog rata. Pored toga što je tu trajno smešteno 5.000 vojnika (u slučaju potrebe baza može da primi do 7.000 vojnika), Bondstil služi i kao helikopterska baza.“²³

Interes Rusije u vojno geografskom pogledu, realno jeste da snage SAD drži što dalje od svojih granica, bar za vreme dok ne ojača svoje vojne potencijale u meri sa kojom može adekvatno da parira u većitom odmeravanju snaga u naoružavanju. Zbog toga je držanje “Bonsteela” iza linije Medveđa - Bijanovac - Preševo, za nju ima smisla, jer je i to bolje od postavljanja baze SAD u Rumuniji ili eventualno u Ukrajini.

Da li je interes Rusije bio drugačiji ili sličan, može se razmatrati i kroz tumačenje Bžežinskog, koji kaže „Rusija koja se snažno protivila ovoj akciji, pokušala je u poslednjem trenutku da se uključi u konflikt, iznenadnim raspoređivanjem malih snaga na aerodrom u Prištini, kosovskom glavnom gradu, verovatno u nameri da spasi deo Kosova za Srbiju. Ali pošto je NATO ispoljio političku odlučnost, taj pokušaj je ispao jalov. Politika širenja i jačanja atlantske zajednice pokazala se tako plodnom, te je završna faza jugoslovenske krize razrešena sredinom 1999. pod zapadnim uslovima i pod američkim vođstvom. Srbija je bila primorana da se povuče sa Kosova”.²⁴ Na osnovu iznetog, sigurno se ne može tvrditi da je zauzimanje i držanje dela aerodromske piste od strane male grupe Ruskih vojnih snaga, bilo spašavanje dela Kosova za Srbiju. Jasno je da se Srbija morala povući sa Kosova i da je time završena faza jugoslovenske krize, pod američkim uslovima.

Ako se tumači stav Jevgenija Primakova, da „Davanje nezavisnosti Kosovu može dovesti do neželjenih izmena političke karte na Balkanu. Ne mogu se apstrahovati dugogodišnji planovi o stvaranju „Velike Albanije”, a sada možda i „Velikog Kosova”, kome će težiti Sandžak i muslimanski delovi Makedonije i Crne Gore”²⁵, može se prihvatiti činjenica o upućenosti u problem. Upućenost postoji od njegovog nastanka, isto kao i mogućnost u korišćenju te činjenice u kasnijim prekranjima političkih karata širih od

²³ <http://www.intermagazin.rs/americka-baza-bondstil-najpoznatija-i-ujedno-najcuvenija-po-zlu-americka-vojna-baza-u-evropi/>, 09.06.2014

²⁴ Zbignjev, Bžežinski, *Druga šansa Amerike, Tri predsednika i kriza američke supersile*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.

²⁵ Primakov, Jevgenij, *Svet bez Rusije? Čemu vodi politička kratkovidost*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.

Balkanskog područja. Postoji sumnja da su se potezi znali unapred i da su mogli koristiti Rusiji. To je mogao biti razlog za pojavu na aerodromu Slatina, kao umirujući faktor za Srbe, do ulaska i zaposedanja snaga NATO na Kosovu.

Evropa, koja ima dugogodišnju želju za ujedinjenjem svojih država, koje u većem broju participiraju u NATO alijansi, zasigurno ima strateški interes da na celom svom području bude vojno prisutna. S obzirom da taj vojni savez i dalje postoji, nije bilo vreme za njegov raspad, što je prihvaćeno kao nužno zlo da cela alijansa ima interes za rešavanje konflikata na ovom području. Dugoročno je prihvatljivo iz razloga što ako se to pitanje reši, neće biti kasnijih problema. Interes EU, pre svega jeste da to pitanje reši što pre i dugoročno. Nakon toga, kao mogućnost, može slediti razlaz sa SAD i Kanadom, kao preostalim članicama saveza, a do tada mora biti vojno prisutna pored svog velikog partenra, SAD.

Turska, kao saveznik NATO saveza, koja na svojoj teritoriji ima instaliranu vojnu bazu te alijanse, koristi svoje mogućnosti da utiče na ovo području u cilju ostvarivanja svoje dominacije na Balkanu. Ona je vojni faktor na koji se mora računati. Ona može biti i te kako veliki protivnik vojnom pitanju zaokružene EU i mogući destabilizujući faktor. Tursku sa ovim regionom vezuju istorijski osnovi i verski aspekt dela stanovništva koji živi na ovim prostorima.

Regionalno posmatrano, južni deo teritorije Srbije, koji najvećim delom pokriva pčinski administrativni okrug, sa opštinama Vladičin Han, Surdulica, Vranje, Bosilegrad, Bujanovac, Trgovište i Preševo, sa približno 245.000 stanovnika i površinom od 3.520 km², trenutno zauzima izuzetno važan operativno-taktički, vojno geografski položaj u Srbiji. Značaj području daje putni pravac Solun - Skoplje - Vranje - Niš - Beograd, blizina putnog pravca Kumanovo - Ćustendil - Sofija i putni pravac Bujanovac - Priština - Kuks.

Preševska kotlina prostorno sa putnim pravcima, povezuje vardarsku kotlinu na južnom delu, gnjilansko - prištinsku kotlinu na zapadnom delu, plovdivsku kotlinu na istoku i leskovačko - nišku kotlinu na severu. Smeštena u okruženje Kosova i Albanije na zapadu, Bugarske i Turske na istoku, Makedonije i Grčke na jugu, daje značaj prostoru u tranzitu građana, roba i svega drugog, između ovih država i administrativnog područja Kosova. Posebnost čini mogućnost kretanja vojnih efektivna i postojanje aspiracija vojnog zaposedanja teritorije od strane suseda ili njenih saveznika.

Lokalno posmatrano, prostor opština Preševo i Bujanovac, dominira u preševskoj kotlini. Ograničava se brdskim predelima na zapadu prema Kosovu i na istoku prema Bugarskoj. Sa pojedinim putnim pravcima koji u njega vode iz pravca Kosova i Bugarske, sa mogućnostima lakog zaprečavanja prolaska i prodora vozilima u kotlinu, postaje veoma važan

prostor. Sa severne strane kotlina ima putni pravac prema grdeičkoj klisuri i južni pravac, koji je dosta povoljniji za sve oblike kretanja vardarskom kotlinom prema Skoplju. Dva putna pravca preko teritorije Medveđe, otvaraju prolaz sa Kosova prema Nišu i koridoru 10, odakle se može ostvarivati manevarski prostor na sve tri strane. U svakom slučaju da ove tri opštine, u vojno geografskom pogledu, imaju veoma važan strateški, operativni i taktički značaj za potencijalno bojište i bojište na ovom prostoru.

“Vojnotehničkim sporazumom, od 10. Juna 1999. godine, između predstavnika KFOR i Vlada Jugoslavije i Srbije, definisane su Vazдушna zona bezbednosti (VZB) i Kopnena zona bezbednosti (KZB) kao i „tampon zona” koja razdvaja KFOR i Vojsku Jugoslavije. VZB je definisana kao zona od 25 km, koja se proteže izvan administrativne granice Kosova i Metohije, unutar dela teritorije Jugoslavije, nad kojom je kontrola prenetu u nadležnost međunarodnih snaga bezbednosti i u kojoj se, bez odobrenja KFOR, nemože nalaziti nijedna letelica, sistem PVO, radarski sistemi i raketni sistemi. KZB obuhvatala je teritoriju Preševa u dužini od 41 km, Bujanovca od 45 km i Medveđe od 55 km, u širini od 5 km, na koju ni pod kojim uslovima nisu mogle ući bilo koje snage Jugoslavije i Srbije, niti ostati na teritoriji Kosova i Metohije ili u VZB ili KZB, bez predhodne izričite saglasnosti komandanta međunarodnih snaga bezbednosti. Lokalna policija je mogla da ostane u KZB”.²⁶

1.2.2. Političko bezbednosni aspekt

Ostvarenjem cilja sa ulaskom u srce Balkana, SAD su stvorile sebi uslove kontrole Balkana. Zato su znatno podržavali partije sa nacionalnim predznakom, kao pouzdanim partnerom u ostvarivanju svojih interesa, kako u Albaniji, tako i na Kosovu. Nije daleko od činjenice da nije podržavala i nacionalne partije u Srbije, što se nameće kao zaključak, jer je za svaki sukob, pa i sukob mišljenja, potrebno da imate suprotno mišljenje, koje se lako pretvara u nasilje. U podržavanju svojih interesa imala je svestranu podršku Turske, koja je podržavala sve njene akcije do sada, preko svojih nacionalnih partija i istupa o ugrožavanju muslimanske populacije u Srbiji.

EU nastoji da zaokruži svoju državnost, teritoriju, a samim tim i kontrolu prirodnih bogatstava koje zemlje članice unose u buduću tvorevinu EU. Za sada EU, kao partner SAD, nije u situaciji da ulazi u sporenja po bilo kom osnovu sa svojim partnerom. Zato održava

²⁶ Simović, Milosav (2010), *Savremena protivteroristička operacija*, Medija centar „Odbrana“, Beograd, 2010.

status partnera, a od razvoja odnosa u budućnosti, kako na međudržavnom, tako i na globalnom planu, zavisiće budućnost političke, bezbednosne i svake druge realnosti u odnosima EU - SAD. EU nastoji da podržava građanske, demokratske opcije u svim državama Balkana, uz tendenciju što većeg marginalizovanja nacionalnih partija i pojedinaca, koje su remetilački faktor samim svojim isticanjem jedne nacije kao dominantnije u odnosu na drugu.

Rusija sa distance prati i podržava one političke opcije koje trenutno mogu da pomognu u dobijanju i korišćenju povoljnih aranžmana za sebe i svoju ekonomiju, u cilju izvlačenja zemlje iz krize i zaštite svojih resursa i interesa. Samim tim nije toliko zainteresovana za daljim produbljivanjem krize na ovom području, zbog čega je svoj uticaj svela na minimum postojanja i praćenja stanja.

Regionalno posmatrajući političko bezbednosnu problematiku, moraju se uzeti u obzir težnje nacionalnih partija svih u okruženju. Njihove želje su da ovaj prostor podele između sebe, dajući sebi za pravo da im on pripada po raznim osnovima. U tome prednjače Albanski nacionalisti, a prate ih Bugarski. Albanske nacionalne političke partije, DPA (Demokratska partija Albanaca) i dr. svoje pretenzije proširuju i na zapadni deo Makedonije na kom živi Albansko stanovništvo. U istočnom delu jasno se izražavaju pretenzije Bugarskih i Makedonskih političkih partija, okupljenih pod zajedničkim nazivom, VMRO (Unutrašnja Makedonska revolucionarna organizacija). Danas pod imenom VMRO deluju dve značajnije političke organizacije. U Bugarskoj djeluje desna politička organizacija od 1990.- VMRO, dok u Republici Makedoniji djeluje također od 1990 - VMRO-DPMNE.

Jasno izražavanje svojih nacionalnih stavova, stalni su i ugrožavajući faktor po pitanju bezbednosti na ovom području. Ono svojom nestabilnošću, ostaje stalna i potencijalna pretnja za rasplamsavanje sukoba u kojim će ulogu uzeti i političko - bezbednosne strukture koje se naslanjaju na ove teritorije, po dubini teritorije, što daje značaj ugrožavanja celog regiona.

Dolazak KFOR-a na prostor Kosova i Metohije i dislokacija vojno - policijskih snaga Srbije u uži deo Srbije, doveli su do porasta ambicija Albasnkih ekstremista i nacionalista, za proširivanjem na delove teritorije uže Srbije. To se odnosi pre svega na prostore gde ima Albanskog življa. Odmah su krenuli sa manjim oružanim provokacijama i pojedinačnim ubistvima građana, policajaca i vojnika. Na to je država Srbija reagovala dosta neodlučno, mlako, moglo bi se reći nezainteresovano. Albanci su sve glasnije zagovarali rezultate referenduma iz 1992. godine. On je neustavno i mimo zakona, organizovan na području opština Preševo, Bujanovac i Medveđa. Po njihovim podacima, izjasnilo se 97 % građana,

Albanskog nacionalnog etnosa, za „političku i kulturnu autonomiju sa pravom prisjedinjenja Kosovu,,. Ovde je potrebno istaći da Albansko stanovništvo nikada nije pristalo na popis stanovništva koji je organizovan u Srbiji. To je potreba da se manipuliše sa svojim brojem, koji se godinama smanjuje, ali njima ne smeta da taj broj uvećavaju po potrebi, pa tako i ovom prilikom o visokom procentu saglasnosti.

Lokalno gledište, pored svojih predstavnika u parlamentu Republike Srbije, Albanci sa juga Srbije, ne žele da učestvuju u aktivnom političkom životu Srbije. Oni se organizuju i vode politički život ograničen na ove tri opštine, u tesnoj vezi sa političkim životom na Kosovu i Albaniji. Epilog ovakvog odnosa bio je formiranje i pojava oružane terorističke organizacije UQPB, 1999. godine. Ova grupacija svojim aktivnostima grubo narušava prekid dotadašnjih borbenih dejstava na Kosovu, prenoseći ih u to područje.

Potpisani Vojnotehnički sporazum sa KFOR, nije se odnosio na teroriste sa juga Srbije i Kosova i Metohije. Oni neometano prelaze administrativnu granicu i „u periodu od 21. Juna 1999. do 20. Novembra 2000. godine, na području ove tri opštine, vrše 296. terorističkih napada i upada, u kojima je 11. lica ubijeno, od čega 5. policajaca i 6. građana, a 38. povređeno od čega 33. policajca, 3. građanina i 2. člana misije UN”²⁷ čime je grubo narušavana bezbednosno politička situacija na novom kriznom području.

Vojno i policijsko rukovodstvo bezbednosnih snaga Srbije, poniženo je povlačenjem sa Kosova i Metohije. Kasnije je uslovljeno radom na Jugu Srbije, na kom je imalo polu vezane ruke za svoje ustavom i zakonom, dobijene nadležnosti. Politička previranja u Srbiji i odlazak Miloševića sa vlasti, još više je vezalo ruke za bilo koju aktivnost. Postojala je velika neizvesnost daljih dešavanja, pravca njihovog kretanja, mogućnosti opstanka na novim - starim dužnostima. U stanju nade za Albance i beznada za Srbe, povećavala se aktivnost jednih i neaktivnost drugih. Za sve njih nova kriza je bila jedini spas i izlaz ka rešenju koje svakoj strani najviše odgovara. Minimalna komunikacija sa međunarodnim snagama bezbednosti i političkim aspektima na Kosovu i Metohiji, od strane srpskih snaga bezbednosti i političkih struktura, držala je stalnu pretnju i nesigurnost jednih u odnosu na druge. Zato je kriza išla ka svojoj kulminaciji.

²⁷ Čović, Nebojša, *Srbija posle Miloševića*, Biblioteka XXI veka, Beograd, 2001.

1.2.3. Versko etnički aspekt

Težnja EU da zaokruži svoju teritoriju, sa ovim izazivanjem krize i njenim neizvesnim postojanjem u budućnosti, znatno otežava njen put ka tome. Ona vešto koristi vreme da u budućoj zaokruženoj EU, budu što više teritorijalno definisane države sa etnički razgraničenim stanovništvom. Time se smanjuje mogućnost za nove sukobe i konflikte unutar svojih budućih granica. To bi u budućnosti i ubrzanom kretanju, pariralo postojećim ekonomskim i vojnim celinama, kakve su SAD, Rusija i Kina. Očigledno da će to biti period prevage u pitanjima koje će se odnositi na stvaranje jedinstvenog albanskog teritorijalnog prostora na Balkanu ili totalnog uništenja i svođenja albanskog pitanja na marginu njihovog postojanja kao etničke zajednice.

Jug Srbije je prirodna severno - istočna granica stanovnika islamske veroispovesti, koja se širi na ostacima Otomanske imperije. Granica ide do Sarajeva, gde se dodiruje sa katoličkim vernicima, na severnim i zapadnim delovima i sa pravoslavnim vernicima na severnim, istočnim i južnim delovima. Za muslimansku populaciju, prelivanje van granica Preševo - Bujanovac - Medveđa, znači prodor na severo - istok, severo - zapad i sever. To daje veoma važan značaj tim opštinama u pogledu daljeg kretanja verskih zajednica, njihovog širenja ili smanjenja. U budućnosti to će sigurno zavisiti od niza faktora, na koje će delom uticati te populacije, a delom će biti kolateralne štete globalnih interesa i sukoba.

Fizičko uništenje albanske populacije, a najvećim delom islamske veroispovesti, kao ironija sudbine, počelo je upravo sa njihovom velikom nadom u konačno rešavanje svog problema. Počelo je sa besomučnim bombardovanjem Srbije. U njemu je na prostor planinskog venca koji deli Kosovo i Albaniju, a koji je prirodni vodni sliv Belog i Crnog Drima, bačena nepoznata količina uranijumskog otpada. Ovi vodotoci prolaze kroz sve teritorije naseljene Albancima,. „Komandant NATO snaga, Džordž Robertson je izjavio 2000 godine, da je na Kosmetu, na lokacijama prema Albaniji gađano 112 lokacija, a van Kosmeta 89 lokacija, od kojih opet najveći deo na području sa Albanskim stanovništvom i to područje Preševa i Bujanovca. Po lokaciji je palo 15 - 396 kilograma urana”²⁸. Ako se ove brojke matematički izraze, dobićemo podatak da se na lokacijama prema Albaniji nalazi od 1.650 do 44.352 kg osiromašenog uranijuma. Van teritorije Kosova od 1.335 do 35.244 kg ili u ukupnom zbiru od 2.985 do 79.596 kg, na teritoriji Srbije. Ako uzmemo u obzir da je ovo izjava odgovornog za ovaj zločin prema građanima, onda sigurno možemo sumnjati da su ove

²⁸ <http://www.cnj.it/24marzo99/posledice.htm>, 04.06.2014.

količine i mnogo veće. To se vidi nakon proteklog perioda od deset godina u preko 100 % povećanom oboljevanju građana Kosova od karcinoma.

Javni podaci „Instituta za javno zdravlje Srbije "Dr Milan Jovanović- Batut" pokazali su da je u poslednjih desetak godina broj obolelih od leukemija i limfoma povećan za 110 odsto, dok je broj umrlih od ovih bolesti povećan za 180 odsto”²⁹. Štetne posledice osiromašenog uranijuma nisu osetili samo građani Srbije, već i strani vojnici koji su učestvovali u mirovnim misijama na Kosovu. „Tužilaštvo u Italiji nedavno je pokrenuli istragu zbog sve većeg broja obolelih od raka posle učešća u mirovnim misijama uključujući i Kosovo. Italijanski vojnici već godinama bezuspešno pokušavaju da dokažu vezu između njihovog narušenog zdravlja i osiromašenog uranijuma. Prema podacima Udruženja žrtava osiromašenog uranijuma, preko 300 vojnika, koji su bili pripadnici NATO trupa, umrlo je od raznih vrsta tumora, dominantno limfnih žlezda, dok je preko 3.600 obolelo.”³⁰

Osiromašenim uranijumom gađano je ukupno 113 lokacija na području tadašnje SR Jugoslavije, većina na teritoriji Kosova i Metohije. „Prema proračunima doktora Vladimira Ajdačića, na SR Jugoslaviju bačeno je 13.000 tona osiromašenog uranijuma. Amerikanci su priznali "sejanje" "samo" 11.000 tona ovog nus-proizvoda uranijuma 235 koji se koristi kao gorivo u nuklearnim elektranama. Akcija NATO pod nazivom “Milosrdni anđeo” nije ni malo bila milosrdna prema onima koji su je prizvali, čak šta više, doprineće njihovom biološkom izumiranju u bliskoj budućnosti”³¹.

Ako se ispravno sagleda napred navedeno, dolazi se do zaključka da su količine ogromne i jako opasne. Lako se može shvatiti da u pogledu verskog pripadanja, SAD jesu iskoristile pripadnike islamske veroispovesti za ostvarivanje svojih ekonomskih i vojnih ciljeva, kao protiv težu fizičkog nestanka te iste veroispovesti sa tih područja i prekida veze zelene transverzale koja ide od Turske do Sarajeva. Ovaj prekid moguće je da odgovara zaokruženoj EU. Za ovo Rusija daje saglasnost i prećutnu podršku pravoslavnom narodu, shvatajući po iskustvu, pogubnost islamskog fundamentalizma na svojoj teritoriji.

Regionalni aspekt, u pogledu verskog izražavanja stanovništva koje tu živi, odlikuje postojanjem prvenstveno tri dominantne veroispovesti, pravoslavna, islamska i katolička. One se graniče, sudaraju i međusobno manje više prožimaju, upravo na prostoru Srbije, Bosne i Hercegovine, Crne Gore, Albanije, Grčke i Makedonije. Sukob vera i sukob civilizacija, bio

²⁹ <http://ceas-serbia.org/root/index.php/sr/prenosimo/1866-americki-osiromaseni-uranijum-kosi-srbiju>, 14.05.2014.

³⁰ <http://www.nadlanu.com/pocetna/info/drustvo/Osiromaseni-uranijum---posledice-Broj-oboelih-od-raka-u-Srbiji-povecan.a-176682.295.html>, 14.05.2014.

³¹ <http://zelenenovine.files.wordpress.com/2014/03/uranijumska-republika-kosovo.pdf> 13.07.2014.

je pogodno tlo za sejanje semena mržnje, koje je veoma brzo raslo i preraslo interese samih verskih zajednica. One su dozvolile sebi da zarad interesa svojih verskih istomišljenika u pozadini, rešavaju pitanje prostornog povećanja svojih uticaja. Jasna podela i granica verskih teritorija, može imati svoje prednosti i mane u budućnosti. U svakom slučaju uvek će biti kamen spoticanja za normalan život i razvoj, bilo koje verske populacije u regionu, sa većitom težnjom potiskivanja ili uništenja one druge. Ako se posmatraju težnje unijatnog kretanja katoličke i pravoslavne vere u budućnosti, jasno je ko može biti kolateralna šteta i ko u budućnosti može pretrpeti gubitak svog identiteta.

Lokalni aspekt od Kosova na zapadu do Bugarske na istoku i južno pravcem sever - jug, iza koridora 10. i putnog pravca E-75, dva naroda iz dve verske zajednice, imaju svaki za sebe pretenziju širenja. Cilj je prelivanje sa druge strane ovog značajnog putnog pravca, što je albanskoj islamskoj populaciji, za sada uspelo manjim delom u selima Preševske opštine. Ove verske podele u osnovi nose suštinski element za sukobljavanje, mržnju i podele. Stalni rast islamskog albanskog življa, u odnosu na pravoslavni srpski, makedonski i bugarski živalj, ima tendenciju zaposedanja sve većeg prostora. S obzirom da je to granično područje dve verske zajednice, očekivano je da se svojim međusobnim prožimanjem i pomeranjem, izazove manja ili veća pomeranja vere na istok ili zapad od Preševa i Bujanovca. Opstanak ili rast verskih zajednica, zavisiće od regionalnog pomeranja iza linije dodira. Za to može biti odlučujući faktor ekonomski aspekt i migracija stanovništva prema većim ekonomski razvijenim centrima u unutrašnjosti. U suprotnom može biti pritisak na granične delove, njihov razvoj i dolazak u njih, većeg broja stanovnika iz unutrašnjosti regiona, usled čega će biti pomerano i versko prostiranje.

Versko i nacionalno sučeljavanje, sa jasno izraženom podelom i težnjom Albanaca da stvore vekovima ne dosanjani san o velikoj Albaniji, sve jasnije im se prikazivao kao java. Činjenicom da su sa Kosova i Metohije proterani svi atributi državnosti Srbije i znatan broj srpskog življa, stvorene su mogućnosti za istim scenarijem i za područje opština Preševo, Bujanovac i Medveđa, u istorijski važnom trenutku za Albance.

1.2.4. Ekonomski aspekt

Gledajući sa ekonomske strane, izazvana kriza na Kosovu, imala je više korisnih elemenata. Prvo odložen je nuklearni otpad, čije odlaganje je veoma isplativ posao u svetu. Pored toga pojedini zvaničnici SAD ili njihovi bliski saradnici, planiraju korist od prirodnih i rudnih bogastava na Kosovu.

Rusija je u podeli interesnih karata na Balkanu, pored napred iznetog, mogla naći svoje zadovoljenje da joj se dozvoli upliv u energetske resurse Srbije, pod povoljnim uslovima. Kao argument mogu se razmatrati dva segmenta. Prvi koji se uočava kod stava Primakova, po kom u Rusiji „Na državnom nivou se preduzima celi sistem mera, koje biznis s naftom i gasom stimulišu da se okrene ka novim izvorima... Osvajanje novih nalazišta nafte i gasa, uporedo s nastavljanjem kursa kako bi se Rusija skinula sa sirovinske igle, postaje od životne važnosti”³². Drugi jeste dramatičani prelazak i ulaz vojnih snaga Rusije, iz Bosne na Kosovo 1999. godine. To nije moglo proći bez ranog uočavanja od strane snaga NATO alijanse, ali je prikazano kao veliko iznenađenje. Svrha je bila da se smiri tenzija srpskog etnosa na Kosovu nakon potpisivanja Kumanovskog sporazuma i izlaska Srpskih vojnih i policijskih efektiv sa Kosova. Nakon toga su se mirno mogle uvući snage NATO na Kosovo. „O definitivnom napuštanju vojnih snaga Rusije, 5. maja 2003, ruski predsednik Vladimir Putin, doneo je odluku o povlačenju ruskih mirovnih snaga sa prostora bivše Jugoslavije. Do 1. avgusta iste godine Balkan je napustilo 650 vojnika Moskovskog vojnog okruga i pripadnika vazduhoplovno-desantnih snaga razmeštenih na teritoriji Kosova u tri glavne oblasti (u opštini Kosovska Kamenica koja je bila pod kontrolom Amerikanaca, u opštini Srbica gde su glavni bili Francuzi, i u opštini Mališevo gde su komandovali Nemci, kao i na glavnom kosovskom aerodromu „Slatina“, koji se nalazi petnaestak kilometara od Prištine, glavnog grada pokrajine)”³³.

Jedan deo ovih snaga, napustio je Kosovo, prolazeći pravcem Bujanovac - Niš, nakon krize na jugu Srbije, 2001. godine. Poruka je bila više nego jasna, bez obzira na date izgovore.

Diplomata Srbije, Milan Simurđić, iznosi da „Ruska energetska strategija na Balkanu sastavni je deo ukupnog spoljnopolitičkog nastupa Rusije u regionu - „prvi ešalon“ nastupa. Ruski energetske interesi i planovi koincidiraju sa približavanjem regiona EU. Države Balkana već su u članstvu EU ili su indirektno, preko Energetske zajednice, sektorski integrisane u Evropsku uniju. Energetika je u samoj srži odnosa Rusija-EU, to znači da je Balkan deo institucionalizovanog energetskog dijaloga Rusije i EU, na strani Brisela. Taj proces tek je u začetku i može se očekivati da će Rusija nastojati da, pre pune integracije regiona u EU, maksimalno pojača svoje prisustvo”³⁴.

³² Primakov, Jevgenij, *Svet bez Rusije? Čemu vodi politička kratkovidost*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.

³³ <http://bigportal.ba/zasto-je-putin-2003-godine-naredio-da-ruska-vojska-napusti-kosovo/>, 24.04.2014.

³⁴ <http://www.isac-fund.org/download/06-Milan%20Simurdic%20-%20Ruska%20energetska%20politika%20i%20Balkan.pdf>, 14.04.2014.

Ovaj vrsni diplomata dalje navodi da se taj dijalog ne odvija u vakumu. Na njega u značajno utiču kretanja u svetskim poslovima. U njemu ima elementa saradnje i nadmetanja. Proces kao i svaki drugi u ovom slučaju ima dve dimenzije: političku i ekonomsku. Obe su isprepletane, međusobno se dopunjujući u dinamičnom smenjivanju politike i ekonomije. Ono što za jednu stranu predstavlja politiku, za drugu može biti ekonomija i obrnuto. Energetska bezbednost zasigurno je postala deo strategije nacionalne bezbednosti, kako Rusije, tako i EU, čime je znatno povećan značaj teme.

Razmišljanje da su EU i Rusija energetske međuzavisne i da je to dugoročno jedan od suštinskih faktora u njihovim odnosima, potvrđuju najbolje dešavanja koja dan danas traju. Pitanje da li Rusija dovoljno ulaže u nove izvore gasa i transportnu mrežu, ograničeno je njenim mogućnostima. Sve većom potrošnjom i potražnjom ruskog gasa u EU, niskom investicionom stopom, može se pojaviti problem smanjenja količina ruskog gasa za izvoz. Potrebno je novo definisanje međusobne zavisnosti. Rusiji su potrebna finansijska sredstva i tehnologija, kupcima u EU ruski gas. Može li Rusija pronaći nove strateške kupce i EU nove energetske izvore. Zajedničko pitanje jeste ograničenost resursa i novca.

EU je svesna prirodnih i rudnih bogastava koja se nalaze na Kosovu. Sada je vojno i ekonomski prisutna, zbog čega i na jug Srbije gleda kao na svoj integralni deo u bliskoj budućnosti. Zato ne gubi vreme i aktivno ulaže u putnu infrastrukturu, instaliranje novih postrojenja u preradi sirovina. Posebno je zainteresovana za basen uglja u Kosovu Polju, koji pruža sigurnost za budućnost, koju nažalost rukovodstvo Srba i Albanaca, nije prepoznalo na vreme i zato će posledice plaćati kasnije.

Posmatrajući globalni ekonomski interes EU, u pogledu područja predmetnih opština i njihovog vojno geografskog pozicioniranja, veoma je bitno istaći, da je to područje koje se naslanja na Kosovo, koje preko njega ima brzi izlazak na koridor 10. Da se ne gubi vreme, govori i podatak da se „Pored navedenog ulaganjem EU i EBRD u luku Drač, koja je ključni čvor u Panevropskom koridoru VIII, saobraćajni koridor od italijanskih luka Bari i Brindizi do Drača, a zatim preko Albanije, Makedonije i Bugarske, preko svojih crnomorskih luka”.³⁵ U prilog globalno - regionalno - lokalnom gledištu ide i činjenica da je planirani Koridor 8 jedan od 10 “Trans-evropskih koridora” (TEN-T) zamišljenih da olakšaju razmenu dobara, ljudi, nafte i ostalih energenata između Evropske unije, balkanskih zemalja koje gravitiraju ka Crnom i Kaspijskom moru, i država Centralne Azije. U EU je posebno Italija zainteresovana

³⁵ <http://www.ebrd.com/pages/project/psd/2013/44506.shtml>, 03.04.2014.

za Koridor 8, koji bi sledio nekadašnju "Via Appia" put koji je povezivao Rim sa Brindizijem pre nego što je skretao istočno ka drugoj strani Jadranskog mora.

Savremeni Koridor 8 bi trebalo da ide trasom Bari-Brindizi-Drač-Valona-Tirana-Pogradec-Skoplje-Sofija-Burgas-Varna. Koridor 8 je tzv. multi-modalni transportni sistem duž osovine istok-zapad koji čine morske i rečne luke, aerodromi, i približno 1.270 kilometara železničkih i 960 km drumskih saobraćajnica. Da se ozbiljno razmišlja o Balkanu, govori sitat. „Ovih dana je vlada Albanije odobrila ugovor sa američkom firmom Bechtel International Inc. o izgradnji deonice autoputa od mesta Rešena, u blizini Kukeša, grada 200 km severoistočno od Tirane, ka granici formalno još uvek Srbije. Radovi na putu sa četiri trake u dužini od 55 km, trebalo bi da počnu tokom oktobra. Deonica Rešen-Morina je deo 170 kilometara dugog autoputa koji od Drača vodi ka istočnoj granici Albanije. Vrednost radova je oko 250 miliona evra i biće finansirani iz albanskog budžeta, ali će, prema zvaničnicima u Tirani i međunarodne finansijske institucije dodeliti kredite. Najnovije kritike na račun Bektela su, na jednoj strani, zbog veza sa porodicom Bin Ladin u Saudijskoj Arabiji, čiji je najpoznatiji predstavnik Osama bin Laden, vođa međunarodne terorističke mreže Al Kaide, a na drugoj, način na koji je dobila ugovore za radove u Iraku pošto su SAD izvršile invaziju na tu zemlju.³⁶

Da je cilj opravdavao sredstva, vidi se iz predhodnog, isto kao i iz narednog citata, po kom „Na sastanku u Briselu je dogovoreno osnivanje zajedničke tehničke radne grupe koja će izraditi studiju opravdanosti za auto-put Niš–Priština, kaže Maja Kocijančić, portparol Ketrin Ešton³⁷, što jasno govori o sprovođenju dugoročnih planova, ozbiljnih država.

Koridor 10. dobio je na značaju kao jedini povoljan putni pravac, po već izgrađenom autoputu R-7 od Drača do Prištine, odakle će jedan od nastavaka, najverovatnije ići moravskom dolinom prema Bujanovcu, do kog je ostalo oko 60 km mogućeg autoputa. To je mogući pravac u koliko se odustane od razmatranog pravca Priština - Merdare - Prokuplje - Niš. Uporedo sa dovršavanjem koridora 10. od Leskovca do Bujanovca, daje se značaj bržem i sigurnijem prometu roba i ljudi. Putni pravac Bujanovac - Priština - Drač u svakom slučaju treba posmatrati u tom pravcu. On može biti moguća putna infrastruktura za dopremanje roba za dalji pomorski transport. Sledeća važna činjenica, jeste u težnji EU da dovrši projekat EU, kao države, koja će biti veoma važan i respektibilan faktor u svetu. Kao takvu moguće da ne

³⁶ <http://www.ekapija.com/website/sr/page/73899/Ekonomist-Autoput-preko-Albanije-do-Kosova-i-Metohije>, 12.04.2014.

³⁷ <http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/Dacic-i-Taci-grade-auto-put-NisPristina.lt.html>, 10.04.2014.

želi da je vide SAD, kao i Rusija, koje u Evropi imaju još dosta nedovršenih poslova i interesa, osim ako ih ne okupi neki zajednički interes.

Turska ne želi za sebe ekonomski jakog severnog suseda EU, jer će sa svojom podrškom koju ima u SAD i celom muslimanskom svetu, smanjiti uticaj na ekonomiju EU. Postoji realna mogućnost, da EU u budućnosti, kao ekonomski džin u usponu, minimizira ekonomski značaj Turske i u samom muslimanskom svetu, što je može dovesti u ulogu partenra SAD i Rusije, protiv EU i njenih ekonomskih interesa. „Obnova američkog unutrašnjeg dinamizma moguća je, ako Amerika, u svrhovitoj saradnji sa Evropom, uspe da oblikuje širi i vitalniji zapad. Polazna tačka takvog dugoročnog nastojanja jeste priznanje istorijske realnosti da Evropa danas predstavlja još nedovršeni poduhvat. I to će tako ostati sve dok zapad na strateški trezven i mudar način ne uključi Tursku pod jednakim uslovima i ne angažuje Rusiju, kako politički tako i ekonomski. Takav prošireni zapad može pomoći uspostavljanju stabilnosti i dinamičnoj Evroaziji, kao i revitalizaciji vlastitog istorijskog nasleđa”.³⁸

Regionalno posmatrani prostor nalazi se na niskom ekonomskom razvoju, sa istovremeno velikim ekonomskim potencijalom. On se ogleda u postojanju znatnih zaliha prirodnih rudnih bogastava, pijaće vode, termalnih izvorišta i najvažnijim čvorištem putnih pravaca preko srca Balkanskog poluostrva, kojim se sva ta bogastva mogu izvesti u pravcu zainteresovanih regionalnih i globalnih faktora ekonomskog iskorišćavanja prostora.

Prvi veći posao koji je ostvaren, bio je upravo odlaganje nuklearnog otpada putem vazdušnih udara 1999. godine. Odlaganje je verovatno nastavljeno i nakon bombardovanja, za šta, postoje osnovi sumnje, da je poslužila i sama baza Bondsttel. Oni se mogu bazirati usmenom kazivanju, vozača visoko pozicioniranog rukovodioca međunarodnih snaga. On je pre ulaska na Kosovo iz pravca Tirane, pretekao konvoj u pratnji američkih snaga, u kom su se nalazili kontejneri sa nalepnicama mrtvačkih glava. One označavaju opasan tovar, a po dolasku u bazu Bondstell u izgradnji video je izbetonirane silose u zemlji, poput pčelinjeg saća. U kasnijim boravcima u bazi, shvatio je da se iznad silosa, nalaze barake, što je izazvalo sumnje u smeštaj nečega ispod baraka. Dali je to bio nuklearni otpad ili nešto drugo, nije sa sigurnošću mogao tvrditi, osim da betonski silosi nisu uzalud pravljani. Za ovu svrhu najverovatnije su korišćeni i napušteni tuneli rudnika u Trepči i drugi napušteni rudnici na Kosovu, kao i u samoj Albaniji. Energetski potencijal koji pruža basen Kosova Polja, bio je predmet utrivanja SAD i Engleske u ulasku u TE Obilić, kao strateškim interesom u

³⁸ Zbignjev, Bžežinski, *Amerika - Kina i sudbina sveta, strateška vizija*, Albatros plus, Beograd, 2013.

ovladavanju ovim energetskeim objektom, koji ima dobre potencijale u proizvodnji električne energije.

Važan činilac, predstavlja povoljan položaj za puteve droge. Po njemu je Kosovo, poznato od ranijih godina, kao crna tačka Evrope u proizvodnji i prometu narkotika. To je generator novca i održavanja više zainteresovanih strana u regionu. U prilog tome sigurno ide tvrdnja da se „Prema podacima bivšeg saradnika agencije Tadžikistana za kontrolu narkotika, Ajdara Mahmadijeva, u Avganistanu je 1999. proizvedeno 4565 tona sirovog opijuma, 2000. g. (u julu te godine Talibani su zabranili uzgajanje maka) proizvedeno je 3276 tona; 2001. (godina trajanja zabrane) – 185 tona; 2002. (posle napada SAD na Avganistan i pada režima Talibana) – 2700 tona. Godine 2003.- 3400 tona; 2004. – 4200 tona; 2005.- 4100 tona; 2007. – 8200 tona, itd.³⁹

U koliko se posmatraju godine i proizvedene količine narkotika, uočljiva je 2001. godina. Te godine je rukovodstvo pokreta Talibana skoro obustavilo proizvodnju opijuma u Avganistanu. Iste godine 11. septembra 2001. srušene su dve kule poslovnog centra u Americi. Osuda za taj događaj delom je bila usmerena na Talibane u Avganistanu. Džordž Buš - mlađi za taj događaj osuđuje Osam Bil Ladena i Al-Kaidu. Bez obzira na sve on je od Talibana zahtevao njihovo izručenje. Dali su Talibani stvarno odbacili zahtev Buša - mlađeg ili realno nisu znali gde se svi ti ljudi nalaze, nije bilo toliko važno. 7. oktobra 2001. Amerika je krenula u odlučnu borbu protiv terorizma, čije korene je videla u Avganistanu. Najveći deo avganistanskog heroína (više od 70%) ide u Evropu preko Kosova. Glavni izvođači radova su mafijaške grupacija kosovskih Albanaca. Prema tvrdnji direktora Federalne službe RF za kontrolu i promet narkotika, Viktora Ivanova, na teritoriji Kosova deluje oko 15 krupnih narko-kartela. Oni obezbeđuju tranzit u Evropu kako avganistanskog, tako i latinoameričkog kokaina. Poseban značaj u isporuci narkotika u Evropu ima balkanska maršruta iz Avganistana za koju je Kosovo ključni tranzitni čvor. Tu se odvija priprema za pretprodaju i pakovanje heroína za narednu isporuku u evropske zemlje. Na Kosovu je 2011. kilogram heroína koštao oko 10.000 evra, u zemljama Zapadne Evrope njegova cena dostizala je 150.000 evra (1000-2000 evra na granici Tadžikistana i Avganistana). Od trgovine narkoticima kosovske kriminalne grupe ne dobijaju veliki novac. Njihov prihod se procenjuje na tri milijarde dolara godišnje. U cilju održavanja prihoda, od njih se zahteva da odano služe svoje gospodare i ne ponavljaju greške Medelinskog kartela. Osnovano se može postaviti pitanje, ko je pravi gazda albanskih trgovaca narkoticima?

³⁹ <http://www.naslovi.net/2013-12-14/pravda/kosovo-je-americki-narkobanditistan-koji-godisnje-zaradi-tri-milijarde-dolara-od-droge/8167919>, 14.04.2014.

Prostorni razmeštaj većinske albaske populacije na Kosovu, gde osim dominantne seoske proizvodnje, dominira i ugljenokop Kosova polja i termoelektrana Obilić, sa smanjenim kapacitetom rada rudnika Trepča, ostavlja malo mogućnosti za ekonomski razvoj. Izazivanjem i održavanjem krize na istom području, stvoreni su uslovi za pritisak u pogledu ekonomskog razvoja. Zaposlenost stanovnika albanske nacionalnosti u inostranstvu, drugi je faktor za održavanje života i naglog iseljavanja stanovništva zbog ekonomskih prilika. Ceo region pretrpeo je istu sudbinu i kriza je bila možda jedino rešenje za opstanak.

Za razvoj urušene ekonomije Kosov u velikoj meri potrudili su se neki od učesnika u njenom slabljenju. Vesli Klark, general NATO -a koji je predvodio „Milosrdnog andela” 1999. godine, planira da na poslovima eksploatacije uglja i proizvodnje sintetičkog goriva, zaradi mnogo novca. Za to je ponudio milijardu evra vlastima u Prištini, da na Kosovu zaradi milijarde dolara posredstvom svoje firme „Envidity”. Pored Klarka poslovnim uspesima na Kosovu nada se i Medlin Olbrajt. Njena kompanija „Albright Capital Management” (ACM) poslala je ponudu za kupovinu 75 odsto pošte Kosova, a zainteresovana je i za kosovske telekomunikacije”.

Lokalno posmatrano, do izbijanja krize na jugu Srbije, u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa, znatno je bio smanjen ekonomski činilac za opstanak stanovništva. To je doprinelo iseljavanju albanske populacije prema unutrašnjosti Kosova i prema Albaniji. Ta se činjenica nije htela priznavati i prikazivati kao slabost. Dolazak NATO vojne mašinerije u Makedoniju, Kumanovo i na Kosovo, doprineo je većem zapošljavanju Albanske populacije. Kroz razna angažovanja mogla je da održava porodične zajednice, ali je to istovremeno značilo migraciju stanovništva prema tim vojnim centrima. Kasnijim razvojem i normalizacijom odnosa, finansijskom podrškom albanske populacije iz inostranstva, veštački je održavan ekonomski položaj.

Terorističke snage albanaca na jugu Srbije, svoju ekonomiju videli su u saradnji sa svojim mentorima. Oni su im dozvoljavali da vrše nelegalnu naplatu prolaska teretnih vozila na punktovima prema Kosovu, koja je koštala do pet hiljada maraka po vozilu. Iznos za nelegalnu naplatu drumarine deljen je u skladu sa postignutim dogovorom sa obe strane administrativne linije, što su u svakom slučaju plaćali građani Kosova.

2. STANJE KRIZE NA JUGU SRBIJE

Do eskalacije krize na području KZB, došlo je 21. Novembra 2000. godine. Tada je u 175. oružanom napadu albanskih pobunjeničkih naoružanih grupa, na pripadnike policije i vojske Srbije, kao i pripadnike međunarodnih mirovnih snaga u KZB od 26.09.1999. godine, u vremenu od 12.25 do 17.00 časova, izvršen napad na policijske položaje u okolini sela Dobrosin.

„It was this attack during which extremists kidnapped policeman Dusko Ligoric, Dusko Djokovic and Cvetan Jovanov, who then suffered most vicious torture, after which extremists killed them”⁴⁰.

Po povlačenju policije sa svojih položaja zauzeta su sela Lučane, Končulj, Veliki Trnovac i Mali Trnovac, Breznica, Breznički Muhadžiri i Muhovac u opštini Bujanovac. Naoružane albanske gerilske grupe, ovladale su u potpunosti ovim selima, stavljajući pod svoju kontrolu. Zbog nastale situacije policija je bila prinuđena da se povuče sa svojih položaja, izvan KZB. Ovo povlačenje omogućilo je zlostavljanje otetih i ranjenih policajaca, na kojima su nožem urezivana četiri slova „S” a potom isti pogubljeni i preneti na teritoriju Kosova i Metohije.

Nakon 5. Oktobarskih promena u Srbiji, krajem istog meseca, formirana je prelazna tehnička Vlada. Istu su činili politički subjekti DOS, SPS i SPO, sa ciljem mirne promene vlasti i organizovanja parlamentarnih izbora za 23. Decembar 2000. godine. Na čelo Vlade imenovan je Milomir Minić (SPS), a za njegove potpredsednike, dr Nebojša Čović (DOS) i Spasoje Krunić (SPO). Pored tročlanog rukovodstva Vlade, izabrana su i tročlana rukovodstva za Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstva pravde, Ministarstva informisanja, Ministarstvo za finansije, sa kooministrama, dok je ministarstvo odbrane ostalo u ingerenciji savezne vlade. Ovakvo stanje vlasti u Republici Srbiji, koja je sa Crnom Gorom činila SRJ, bilo je pogodno tlo za dalju eskalaciju nereda i zahteva secesionistički nastrojenih Albanaca, kao stalnih pretnji po mir, kako u Srbiji, tako i u Crnoj Gori.

Kao savremenik i blizak saradnik u prošlosti, Nebojša Čović dao je svoje viđenje o Slobodanu Miloševiću i njegovoj vladavini: „Najveći neopolitičar i nedržavnik kojeg su Srbi imali među svojim vođama, Slobodan Milošević, nezgrapno je otvorio srpsko nacionalno pitanje i zatvorio ga na naj gori način. Ponašajući se kao zakleti protivnik demokratije i procedure, svojom arogancijom i odbijanjem dijaloga, uvećao je i onako veliki Kosovski

⁴⁰ Prelević, Božo, (2000), *Extremism, The attacks, incidents and armed provocation in the ground security zone*, Republic of Serbia, Ministry of internal affairs, information service, Beograd, 2000.

problem. Jedino uz pomoć međunarodne zajednice mogao je da umanjuje Kosovske napetosti, a on se - nesklon odmerenosti i nestrpljiv - prezrivo okrenuo od nje i odabrao silu kao svoj najdraži rekvizit.

Na međunarodne konferencije, gde se odlučivalo o srpskim interesima i zahtevima, Milošević nije slao najsposobnije, nego najlojalnije. Oni koji nisu bili u stanju da urede ni svoje domaćinstvo dobili su priliku da uređuju državu.

Da bi poništio svaku sumnju i kritiku, Milošević je policiju pretvorio u svoju privatnu vojsku, a Vojsku ponizio. Lišio se pomoći mnogih ispravnih i uspravnih saradnika, ostajući mahom sa udvoricama koje će se utrkiivati u služenju njemu i njegovoj porodici. Zbog takvog ponašanja ljudi na vlasti stradali su pravo i pravda, a kriminal dobio zastrašujuće razmere”.⁴¹

Da li je ovo bio ključan problem za stradanje građana na području bivše SFRJ, a posebno Srbije i njenih interesa, budućnost će sigurno dati naj bolji sud. Koliko je tvorac citiranog u pravi ili ne, mogu svoje mišljenje dati svi savremenici Miloševićeve vladavine. Ostaje prisutna činjenica da je odlično izvedeno u koristih svih, osim za građane Srbije.

Da su Srbi poseban narod, jasno je video i o tome ostavio svoj neizbrisiv trag, Rudolf Arčibald Rajs, koji govori „Ta ljubomora kaste zvana „inteligencija” srpskog naroda ne iskazuje se prema strancima već i prema sunarodnicima. „Otmeno društvo” tako ne dozvoljava nekom svom članu da se digne iznad proseka. Svim sredstvima nastoji da prepreči put onome ko se osmeli i poželi da istupi iz njegovih redova. Ako je, pak, nemoćno da ga u tome spreči, progoniće ga spletkama, čak i kletvama. Stoga pravi intelektualci ove zemlje, a ima ih, i to mnogo, ne uspevaju u Srbiji, pa obeshrabreni napuštaju borbu. Zato i najznačajnija mesta u administraciji i drugde najčešće zauzimaju mediokriteti, čak i ljudi bez ikakvih vrednosti. Zato vam je i politički kadar kukavan”.⁴²

Ostao je u pokušaju da nam sa svoje tačke gledišta, kako tada, tako možda i za sva vremena, približi politički kadar, koji je po njemu bio bezvredan, sa nadom i željom da to neko shvati i promeni nešto u svojoj biti. Postoji opravdani strah, da se na osnovu predhodnih izlaganja, dvoje javnih ličnosti, koje svoje mišljenje iznose u vremenskom rasponu od sto godina, nije ništa promenilo, ali to sigurno znači da je krajnje vreme da mora doći do tih promena, ako želimo dobro sebi samima.

⁴¹ Čović, Nebojša, *Srbija posle Miloševića*, Biblioteka XXI veka, Beograd, 2001.

⁴² Rajs, Arčibald, Rudolf, *Čujte Srbi!: čuvajte se sebe*, Beoknjiga, Beograd, 2008.

Spremajući se za odlazak na Jug Srbije, potpredsednik Vlade Republike Srbije, dr Nebojša Čović, zatražio je od rukovodilaca službi bezbednosti, da hitno dostave bezbednosne procene stanja, sa predlozima za njihovo rešavanje. Dobio je odgovor koji nije obećavao ništa dobro, ali je imao jaku volju i državničku dužnost, da novonastalu situaciju stavi pod kontrolu i trajno reši. Na putu prema Vranju, u želji da dobije više odgovora sa više strana, potpredsednik je upitao svog saradnika, šta on misli, ko je izazvao krizu i kako da se ona reši. Na njegovo iznenađenje dobio je krajnje konkretan odgovor da je kriza izazvana od strane pojedinih država članica NATO na Kosovu, pre svih SAD, albanskih ekstremista i kriminalaca, kao i pojedinaca u strukturama bezbednosti Srbije. Ista se ne može rešiti ako se u njeno rešavanje ne uključi ambasada SAD u Srbiji, rukovodstvo NATO na Kosovu, ne uspostavi bilo kakav vid komunikacije sa albanskim ekstremistima i od rukovodstva struktura bezbednosti u Srbiji ne traži maksimalno angažovanje. Iznenađen ovakvim odgovorom u kom nije mogao neke stvari spojiti, zatražio je dodatno pojašnjenje, posebno za pojedince iz struktura bezbednosti Srbije. Dobio je odgovor da se nakon 5. oktobarskih promena, dobar deo pojedinaca u rukovodstvima snaga bezbednosti Srbije, nalazi u dosta neizvesnoj situaciji u pogledu daljeg opstanka na svojim dužnostima. Pored toga neki od njih imaju i osnova za procesuiranje i krivično gonjenje za dela i radnje koje su vršili u vreme pre promena. Njihove službene ili privatne veze i kontakte sa snagama i pojedincima iz drugih država, pre svega SAD i albanskim ekstremistima, mogle su dovesti do dogovora o ovakvom dešavanju i izazivanju krize. U njoj će oni biti nezaobilazni faktor i na njih se mora računati kao na lica koja i dalje rukovode službama i jedinicama bezbednosti, što se morati dešavati i zbog same činjenice da se u prelaznoj tehničkoj vladi, nalaze pojedinci SPS, koji su do skoro bili njihovi neposredni nalogodavci. Velike sile, a pre svih SAD, imaju interes da u jednoj ovakvoj krizi, sagledaju potencijale i mogućnosti novih vlasti i njenih pojedinaca, kako bi mogle imati svoje sagovornike u budućnosti. Albanski ekstremisti, maksimalno koriste svoje vreme i situaciju u kojoj mogu proširiti deo teritorije dobijene na poklon, sa dobijanjem na poklon još tri opštine u užoj Srbiji. Ako se ambasada SAD u Srbiji, zajedno sa bezbednosnim rukovodstvom NATO trupa na Kosovu, ne uključi kao partner u rešavanje krize, postojala je mogućnost da izgubimo i ovaj deo teritorije. Pored navedenog trajala je i pobuna po srpskim zatvorskim ustanovama u kojima su svoja prava tražili zatvorenici i zaposleni. Sve je to moralo odgovarati samo pojedincima u očuvanju i ostvarivanju svojih najnižih interesa. Kriza je bila sveobuhvatna i trebalo je znati izaći iz nje.

Dana 15.12.2000. godine, potpredsednik vlade Republike Srbije, dr Nebojša Čović, bio je spreman da se upusti u borbu za povrćaj dostojanstva države Srbije. Došao je u

večernjim časovima, sa svojim saradnicima, na sastanak sa načelnikom policije u SUP Vranje. Održan je sastanak sa predstavnicima opštinske vlasti, na kom je tema bila novo nastala kriza i barikade na magistralnom pravcu Niš - Skoplje, kod Bujanovca, koju su formirali nezadovoljni Srbi, sa stanjem bezbednosti u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa. Tom prilikom od prvog čoveka za bezbednost ne dobija mnogo informacija u pravcu nastajanja i rešavanja problema. Nenadano dobija informaciju da su spremna jaja sa kojima će nezadovoljni građani gađati njega lično, u koliko se pojavi na barikadi. Načelnik policije na tu svoju veoma važnu informaciju, dobija odgovor od potpredsednika vlade, da ako ne sme da ide na barikadu, ne mora, a da će on sigurno ići, nakon čega je krenuo prema Bujanovcu. Dolaskom na barikadu dočekan je sa očigledno spremnom scenografijom i povcima. Na neprijatan doček se nije mnogo osvrtao, već se sa improvizovane bine obratio prisutnim građanima, sa uveravanjima da će država rešiti njihove bezbednosne probleme i da treba da se odblokira putni pravac, kako se nebi dalje komplikovala situacija i stvarala mnogo veća šteta. U toku govora, od strane saradnika, uočeno je jedno lice koje se u masu građana umešalo u trenutku početka govora. U toku govora više puta je dobacivalo provokativne reči. To isto lice je nedugo zatim izašlo iz okupljene mase građana i stalo iza improvizovane bine. Uz klimanje glave, razmenilo je pogled sa načelnikom policije za Vranje. Kasnije će biti utvrđeno da je to lice pripadnik kriminalističke policije SUP Vranje. Barikada je bila organizovana, upravo od načelnika SUP Vranje. Za te aktivnosti angažovao je lica sa kriminalnom prošlošću, koja su okupila građane i držala barikade. Po ogoljavanju istine, vršio je pritisak na njih, kako se istina ne bi saznala u potpunosti. Uslovi za krizu su bili evidentni sa svih strana, ostalo je samo da se pronađe način i put za njeno rešavanje.

2.1. Globalni uticaj

Posmatrajući period koji je predhodio izazivanju krize na jugu Srbije, bilo je više nego očigledno da se velike sile ponašaju indolentno prema narastajućem problemu. Za njih su sa druge strane administrativne linije prema Srbiji, bili neprijateljski raspoloženi vojnici, policajci i građani Srbije, koje su trebali dalje ponižavati i ugrožavati. Prisustvo vojnih i policijskih snaga na Kosovu, pre svih SAD, država članica EU i Rusije, kao i njihovo nemo posmatranje progona Srba i uništavanje njihove imovine na Kosovu, nije doprinosilo razvoju demokratije i ostvarivanju bezbednosti za sve građane. Ono je bilo podsticaj za dalje širenje destabilizacije regiona i podrška za razvoj albanskog ekstremizma, kako unutar prostora kojim su bili zaduženi, tako i na susedna područja, pre svega Srbije, Makedonije, Crne Gore i Grčke.

Na vanrednoj sednici, Savet bezbednosti OUN, sazvanoj 22. Novembra 2000. godine, dan nakon eskalacije sukoba u KZB, usvojeno je saopštenje u kom su osuđeni zločinački napadi na srpsku policiju u regionu Bujanovca. Dan kasnije Američki državni sekretar osudio je napad albanskih pobunjenika na srpske policajce u južnoj Srbiji, a do kraja istog meseca, to isto je uradila većina zvaničnika u međunarodnoj zajednici.

Osuda aktivnosti albanskih ekstremista stizala je sa svih strana. Aktuelnost teme koristila je svima za prenos određenih poruka. U tom smislu može se tumačiti i poruka Ivana Lavrova: „Savet bezbednosti Ujedinjenih nacija osudio naoružane albanske grupe na jugu Srbije i za utorak zakazao sednicu posvećenu stanju u Bujanovcu i Preševu. "Članovi Saveta bezbednosti osudjuju akte nasilja naoružanih grupa na jugu Srbije i ponavljaju poziv na hitnu obustavu nasilja", izjavio je sinoć predsedavajući Saveta ruski ambasador Ivan Lavrov. Lavrov je dodao da Savet bezbednosti podržava aktivnosti zvaničnika UNMIK-a i Kfora na sprečavanju "daljih ilegalnih aktivnosti" na Kosovu i u tampon zoni duž administrativne granice te pokrajine. On je izjavio da je sastanak Saveta bezbednosti posvećen tom pitanju zakazan za utorak".⁴³ Hitan sastanak Saveta bezbednosti posvećen situaciji na jugu Srbije zatražio je i jugoslovenski predsednik Vojislav Koštunica. Koštunica je u svom pismu podsetio Savet na još krhki proces demokratizacije u Jugoslaviji i zatražio da međunarodna zajednica pokaže rešenost da ispuní svoje obaveze. Beograd je tražio da se albanski pobunjenici povuku iz tampon zone, koja bi po Kumanovskom sporazumu morala da bude demilitarizovana. Pozvao je Kfor i Savet bezbednosti da ispune svoje obaveze.

Političko rukovodstvo SRJ i Srbije, u svojim zvaničnim obraćanjima generalnom sekretaru NATO-a i drugim državicima i zvaničnicima, u svetu važnih političkih faktora, ukazalo je na novonastalu situaciju. Ukazivano je i na opredeljenje Srbije za mirnim rešavanjem problema. Pri tome nije ni sa jedne strane stigla direktiva albanskim ekstremistima da se moraju povući iz KZB i prestati sa ugrožavanjem stanovništva, policijskih i vojnih snaga Srbije u KZB. To je bila jasna poruka dvostrukih standard koji su važili na prostoru Srbije. Nažalost bili su naklonjeni više albanskim ekstremistima i njihovim postupcima i zahtevima.

16.12.2000. godine, Savezna Vlada SRJ i Vlada Republike Srbije, formirale su Koordinaciono telo za jug Srbije, čijim je formiranjem i aktivnošću znatno unapređena i usklađena aktivnost policije, vojske i drugih državnih organa. Pojačano je ostvarivanje

⁴³ http://www.novine.ca/ARHIVA/2000/15_12_00/yy.html, 17.04.2014.

kontakata i saradnje sa predstavnicima KFOR i drugim međunarodnim organizacijama, u cilju smirivanja i stabilizacije stanja u tom području.

Sa aspekta regiona, od dolaska NATO trupa na prostor Republike Makedonije, a kasnije i na prostor Kosova i Metohije, povećan je značaj regiona u odnosu na bezbednosno političke prilike na jugu Srbije. Formirana vojna baza u Kumanovu, radikalizovani zahtevi albanskog stanovništva u zapadnoj Makedoniji, u smislu pripajanja Albaniji, zajedno sa Kosovom i južnim delom Srbije, izdiglo je Makedoniju kao bitan subjekat u daljem rešavanju problema regiona sa stanovništvom albanske pripadnosti.

O povezanosti prostora, dešavanja i međusobne uslovljenosti određenih događaja, mogu se sagledati izneti stavovi Viktora Bezručena: „U izveštaju koji je sačinio na zahtev optužbe, vojni ekspert tužilaštva Viktor Bezručenko/Bezruchenko analizira oružani konflikt između Oslobođilačke nacionalne Armije (ONA) makedonskih Albanaca i makedonskih snaga bezbednosti 2001. godine. ...U prvom delu izveštaja, Bezručenko opisuje prirodu konflikta u Makedoniji čiji početak vezuje za 22. januar 2001. godine, kada su pripadnici ONA napali policijsku stanicu u Tearcu u severnom delu zemlje. Bezručenko potom govori o strukturi, organizaciji i načinu delovanja ONA i makedonskih snaga bezbednosti i na kraju analizira napad na Ljuboten 12. avgusta 2001. godine. Za taj napad se terete bivši makedonski ministar unutrašnjih poslova Ljube Boškoski i Johan Tarčulovski, komandant policijske jedinice koja je, po optužbi, 12. avgusta izvela napad na Ljuboten. Po izveštaju Bezručena, Oslobođilačka nacionalna armija je imala vojnu hijerarhiju i lanac komandovanja, organizaciju i vođstvo i bila je dobro naoružana. Na njenom čelu se nalazio Ali Ahmeti koji je istovremeno bio i politički predstavnik etničkih Albanaca u Makedoniji. Makedonske snage bezbednosti su, navodi Bezručenko, bile sastavljene od Armije i policijskih jedinica pod komandom tadašnjeg predsednika Makedonije Borisa Trajkovskog i bile su "potpuno nespremlne da se izbore sa izazovima albanske pobune u Makedoniji". Bezručenko je u analizi koristio dokumente dobijene od makedonske vlade, iz albanskih izvora i od međunarodnih organizacija. Tužilac je svedoku predočavao uglavnom dokumenta koja su nastala u kabinetima ministra Boškovskog i predsednika Trajkovskog. U tim dokumentima se nalaže "hitna mobilizacija" vojnih obveznika i preraspodela policijskih snaga sa ciljem da se Oslobođilačka nacionalna armija "porazi i uništi".⁴⁴ Kriza u Makedoniji pokrenuta je neposredno po prvim ukazivanjima smirivanja krize na jugu Srbije i bila je deo šireg scenarija.

⁴⁴ [http://www.sense-agency.com/tribunal_\(mksj\)/analiza-makedonskog_konflikta.25.html?cat_id=1&news_id=5030](http://www.sense-agency.com/tribunal_(mksj)/analiza-makedonskog_konflikta.25.html?cat_id=1&news_id=5030), 04.05.2014.

Pored ukazanog gostoprimstva američkim trupama, od samog početka krize u bivšoj SFRJ, Makedonija nije zaslužila izbegavanje oružanih sukoba sa albancima. Izvođenje pred Haški sud, državnog rukovodstva Makedonije, a ne rukovodstva ANA, ili druge albanske oružane formacije, govori o licemerstvu svih političkih faktora u svetu i davanja prednosti u rešavanju albanskih interesa.

2.1.1. Bezbednosni uticaj

Ako se vojno mešanje jedne države u rešavanje oružanih sukoba koji se odvijaju u susednoj državi, posmatra u aktivnom angažovanju vojnih jedinica, u tom slučaju se to na primeru juga Srbije ne može tako tumačiti, jer takvog mešanja nije bilo. Jug Srbije nije bio posebna država već još uvek sastavni deo Srbije. Za razliku od Srbije, na Kosovo su nasilnim putem, uz oružanu intervenciju, potmognuti sa pobunjeničkim ekstremističko - terorističko - gerilskim grupama lokalnog albanskog stanovništva i pasivnim odnosom pojedinih srpskih političkih, vojnih i policijskih rukovodilaca, ušle NATO trupe, pod izgovorom zaštite ugroženog albanskog stanovništva.

O promašenoj temi i loše navedenim razlozima za vojnu intervenciju, govorili su mnogi, a između njih i novinar Dimblbi. On je u svom emitovanom dokumentarcu potvrdio sve što su neki smeli govoriti tokom bombardovanja Srbije. „Njegov cilj je bio da "otkrije da li je stvarno izvojevana pobeda na Kosovu, da li je dobro trijumfovalo nad zlim." Dimblbi nam pokazuje kako je, u stvarnosti, bombardovanje uništilo osnovnu infrastrukturu neophodnu za civilizovan život, i Albanaca i Srba. On opisuje K-for (UN snage) kao "vojno krilo kolonijalnog guvernera, poznatijeg kao Savet Bezbednosti Ujedinjenih Nacija", i pokazuje nam da samo prisustvo 50.000 NATO i UN trupa iz 23 različite zemlje sprečava novu eksploziju nasilja”.⁴⁵ On je bio jedan od retkih koji su se usudili da prave stvari nazovu pravim imenom u demokratskom svetu zapada.

Nova eksplozija nasilja, nakon dužeg tinjanja, eksplodirala je 21. Novembra 2000. godine. Desila se neposredno pred očima mirovnih snaga, uz njihovo direktno mešanje i učešće, ali ovaj put ne u formalnom smislu, već u neformalnom smislu. Oni su samo okretali leđa u trenutku prolaska naoružanih lica albanske pripadnosti preko administrativne linije sa Srbijom ili transporta naoružanja za albanske ekstremiste na jugu Srbije.

⁴⁵ <http://www.crvenakritika.org/politika/133-britanski-tv-program-razotkriva-nato-lai?format=pdf>, 19.05.2014.

Razlog za ovakav indolentni stav i postupanje zaštitnika mira, moguće da nije bio zbog njihove želje, već pre svega zbog neznanja, nedovoljne pripremljenosti ili uslovljenosti potpisima vojnotehničkog sporazuma između KFOR i Vlada SRJ i RS. Oni su se saglasili u članu 1, opštih obaveza, „da u cilju uspostavljanja trajnog prestanka neprijateljstava, ni pod kojim uslovima, bilo koje snage SRJ i RS neće ući, ponovo ući, niti ostati na teritoriji Kosova ili Zoni kopnene bezbednosti, odnosno Zoni vazdušne bezbednosti opisane u tački 3. člana 1. bez prethodne izričite saglasnosti komandanta međunarodnih snaga (KFOR). Lokalna policija će moći da ostane u Zoni kopnene bezbednosti”.⁴⁶ U skladu sa znanjem, dobijenim uputstvima od drugih, potpisnici sporazuma, nisu mogli znati i pretpostaviti da na jugu Srbije, u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa, žive pripadnici albanskog stanovništva. Nije im bila poznata činjenica da su oni masovno učestvovali u borbenim akcijama na Kosovu u sastavu UQK, kao ni to da će oni po dolasku snaga KFOR, doći u Srbiju, u svoje domove koji su u graničnim selima prema Kosovu, većinom u okvirima KZB. To neznanje bilo je osnov za postupanje KFOR. On nije imao obavezu da sprečava ulazak naoružanih albanskih grupa sa Kosova, njihovo naoružavanje, zabranu kretanja naoružanih albanskih ekstremista ili drugih naoružanih lica u KZB. Lokalna policija slobodno je mogla da ostane u tom području, ne navodeći u kom obimu, funkciji, živa ili u izigravanju pokretnih meta za naoružane gupe albanaca. Njima nije trebala nikakva dozvola od strane komandanta KFOR za nesmetan boravak i rad. Tonikada nije zvanično osporeno, uz striktno pridržavanje vojnotehničkog sporazuma, a nije ni zatražena izmena sporazuma po tom osnovu.

Na osnovu ovih pokazatelja, jasno se u vojnoj praksi i međunarodnim sporazumima, pojavljuje novi oblik indirektnog stranog vojnog mešanja u unutrašnje stvari drugih država. To je striktno pridržavanje potpisanih vojnotehničkih sporazuma, u kojima s određenim namerama ne unose odredbe koje idu u korist, kako bi ste u budućnosti mogla koristiti nesposobnost i neznanje druge strane, za razvijanje indirektnih vojnih i oružanih aktivnosti na susednoj borbenoj prostoriji na kojoj nije ostvareno vojno prisustvo, ali je ostvarena direktna kontrola i određivanje prisustva sebi suprostavljene strane i strane koja se podržava svojim pasivnim odnosom u aktivnom nadziranju.

U regionalnom gledištu, korisno je sagledati stav bivšeg vrsnog operativca službe državne bezbednosti SFRJ, Božidara Spasića, koji o šiptarskim balistima navodi sledeće: „šiptarski balisti pojavili su se na zapadu odmah nakon Drugog svetskog rata. Bili su to pripadnici raznih skupina privrženi ideji stvaranja velike Albanije i odani odbeglom

⁴⁶ Simović, Milosav (2010), *Savremena protiteroristička operacija*, Medija centar „Obrana“, Beograd, 2010.

albanskom kralju Leki Zoguu. Balisti je opšte prihvaćen naziv za šiptarske teroriste. Tokom rata na strani fašista borila se organizacija pod nazivom „Balli kombentar” („Nacionalni front”) i iz imena te organizacije nastao je termin balisti. „Nacionalni front” imao je i vojnu i političku komponentu i takvu organizacionu strukturu zadržali su i u emigraciji”.⁴⁷ Vremenska distanca nije bila prepreka za postojanje određenih stremljenja i ideja koje dan danas postoje. To je očigledan dokaz ljudske pohlepe i želje da se ima ono što drugom pripada, bez obzira što se na to nema nikakvo pravo.

Od vremena posle Drugog svetskog rata, do vremena izbijanja krize na Jugu Srbije, nije se mnogo toga promenilo, osim činjenice da je emigracija svoje aktivnosti uspjela da dovede do izvesnosti svog kraja i neposredne mogućnosti ostvarivanja svoje ideje. Ako se UQPB, posmatra kao deo „Nacionalni front”, sa istom idejom, onda on nesumnjivo predstavlja njegovu vojnu komponentu koja svoje aktivnosti sprovodi neposredno na terenu opština sa pretežnim albanskim stanovništvom. U tom kontekstu se mora posmatrati i njegova povezanost sa UQK na Kosovu, kao vojnim delom na toj teritoriji. Ako se ova dva dela podvedu pod ingerenciju albanske armije u Albaniji, koja ima svoj interes usaglašen sa interesom velikim silama, može se označiti vojni faktor u stanju krize. Na ovoj osovini Albanija - Kosovo - jug Srbije, nalazi se težište u naoružavanju, organizaciji i opremanju gerilskih, a pre svega terorističkih grupa, koje su svojim aktivnostima, izazvale i održavaju krizu na jugu Srbije.

Snage KFOR-a i prekompovana UQK u KZK, na Kosovu, bili su značajna logistička baza za sve aktivnosti gerilskih grupa na jugu Srbije. Njihova sloboda aktivnosti najbolje se može sagledati u činjenici da su tela policajaca, koji su stradali u akciji napada gerilskih grupa, koje su dejsvovala iz prostora sela Dobrosin, neposredno uz administrativnu liniju i sa vidno dostupne lokacije snagama KFOR na Kosovu, bez ikakvih problema ili imenovanja lica koja su ih prenela, preneti na teritoriju Kosova i pri tome zlostavljana. U slučaju da su snage KFOR obavljale svoju misiju u skladu sa razlozima zbog kojih su i došli na Kosovo, sigurno da se to nebi moglo desiti i da bi epilog bio hapšenje vinovnika tih dešavanja.

Otvorene oružane aktivnosti gerilskih grupa, sa teritorije Kosova, na kojoj su se nalazile snage KFOR, neometano su se odvijale i na području prema srpskom selu Marovac. Selo je uklinjeno sa teritorijom između sela na Kosovu, Zuja, Lisocka, Polička i Veleglava, sa većinskim albanskim stanovništvom, nad kojim nije sprovedena ni jedna akcija zaplene i

⁴⁷ Spasić, Božidar, *Lasica koja govori*, Grafoprint, Beograd, 2000.

oduzimanja naoružanja u cilju sprečavanja napada na mirne meštane sela Marovac i pripadnike snaga bezbednosti, koji su ih do skoro neprekidno obezbeđivali.

U susednoj Republici Makedoniji, uporedo je izbijala kriza sa istom idejom stvaranja velike Albanije, sa akterima oličenim u Albanskoj populaciji. To je izazvalo prelivanje stanovništva u pokušaju sklanjanja iz kriznih područja i naoružanih gerilskih grupa u cilju pomoći svojim sunarodnicima sa druge strane granice. Ovo je značajno doprinelo poroznosti ove granične oblasti od sela Miratovac prema graničnom prelazu na koridoru 10, koja je bila pod kontrolom vojnih graničnih organa. Deo iznad sela Miratovac, prema administrativnoj liniji sa Kosovom, nije se mogao vojno kontrolisati, zbog odredbi Kumanovskog sporazuma. Policijske patrole su retko zalazile u taj prostor, na osnovu čega je granična linija sa Makedonijom, u dužini od pet kilometara, bila nepostojeća granica za prelaz lica. Ovaj deo je bio svojevrsni koridor kretanja gerilskih grupa u Makedoniju i neometani ulaz u Srbiju. Na osnovu ovih činjenica postojala je dobra uvezanost teritorije za pristup, kretanje i prolaz svih vojnih, gerilskih i drugih naoružanih grupa i pojedinaca, u i sa prostora juga Srbije.

U sagledavanju vojnog pristupa, neophodno je osvrtnje i na naoružane vojne i policijske snage, koje su se nalazile na kriznom području, kako neposredno pre, tako i u vreme krize. U tom kontekstu poučno je ponovo se osvrnuti rečima koje je o policiji navodio pre sto godina, dr Rudolf Arčibald Rajs: „Naravno, vaši političari - strančari žele da među činovnicima imaju samo ljude iz svoje stranke. Činovnik mora da bude njihov birač i, zahvaljujući uticaju i moći kojom raspolaže, mora mu doneti i glasove potčinjenih. Njegovo znanje, poštenje i prošlost nemaju nikakvu ulogu ako političar - poslanik ili ministar smatra da mu može biti od koristi. Posebno dobro poznajem vašu policiju jer sam, na svoju nesreću, neko vreme sarađivao s njom. U policiju su vam političari postavili ljude kažnjene zbog krađe i drugih zlodela. Vaši policajci su, posebno u južnoj Srbiji, krali od naroda i otimali novac. Istina je da među vašim policajcima ima čestitih ljudi, vrlo čestitih i kvalifikovanih, i od njih bi se mogla stvoriti veoma dobra i veoma poštena policija. Ti dobri policajci, međutim, nemaju nikakvog uticaja u vašem Ministarstvu unutrašnjih dela. Tamo gazduju partijci, često vrlo nepošteni. To je loše, i to vam unazađuje narod, koji, kao, uostalom i svuda, sledi primer onih gore.

Vaši političari, a i većina ih nikada ništa nije učinila za vašu zemlju, ne vole one koji imaju zasluga za vašu otadžbinu. Boje ih se jer su im oni živi prekora. Zbog toga nastoje da ih istisnu iz svega, i iz vojske i sa funkcionerskih položaja. Kad im se ukaže prilika, pokušavaju čak da ih srozaju u očima javnosti. Opasna je to igra jer će jednog dana vaš narod pomesti sve te

partijske političare i vratiti one koji su se dokazali”.⁴⁸ Sigurno da se ovde može ukazati na dužinu citata, ali isto je tako potrebno ukazati na svaku reč koja je izgovorena davno pre. Napred navedeno stanje, važno je i u vreme izbijanja krize, sto godina nakon izgovorenog. Kao posledica desilo se oduzimanje teritorije Kosova i stavljanje istog pod bezbednosnu ingerenciju bezbednosnih struktura drugih država i povlačenja dela bezbednosnih struktura na područje juga Srbije. Državni činovnici su ponovo dozvolili da dođe do ugrožavanja bezbednosti građana i imovine, čekajući da im se političke strukture obrate i objasne šta je njihov posao i šta treba da rade. Uz časne izuzetke pojedinaca, zbog neshvatanja svoje uloge i zadatka u društvu, vojnih i policijskih struktura bezbednosti, bezbednost na jugu Srbije, kako sa vojnog, tako i policijskog aspekta, bila je ugrožena. Građani su prepušteni prvenstveno sebi, u zaštiti života, lične i imovinske sigurnosti. Vojno i policijsko rukovodstvo, željno je iščekivalo nove političare, sa novim upustvima i direktivama, kao i molbama za ostanak na dotadašnjim pozicijama, uz zadržavanje svih privilegija i pogodnosti položaja, sa željom da još napreduju i unaprede svoje privilegije, bez obzira koju će cenu platiti ugroženi građani Srbije, kojima je opstanak jedina želja. U prilog ovoj činjenici može se navesti sledeći podatak U vreme prvog obilaska položaja u reonu sela Marovac, od strane potpredsednika Vlade Republike Srbije, dr Nebojše Čovića, policijski pukovnik, koji je živeo i radio do povlačenja bezbednosnih snaga sa Kosova, u Đakovici, odmah je uručio pisani tekst u kom je navodio ko je i na koji način od policijskog rukovodstva Ministarstva unutrašnjih poslova, vršio prisiljavanje na glasanje za političke snage koje su izgubile na izborima, tražeći pri tome svoje napredovanje. U vreme kada zbog propusta u radu i nebrige o bezbednosti građana, lice zaduženo za bezbednost istih, više brine o svom položaju, nedvosmisleno govori da je dr Rudolf Arčibald Rajs, bio u pravu kada je iznosio svoje viđenje policije, stoleće pre.

2.1.2. Politički uticaj

Vreme izbijanja krize na jugu Srbije, posmatrano sa globalnog političkog gledišta, imalo je veoma dobro planiran i izveden tajming. S obzirom da je po odlasku sa vlasti Slobodana Miloševića, kao označenog kamena spoticanja u razvoju demokratije u Srbiji, bilo potrebno uočiti, uključiti i afirmisati nove sagovornike iz srpskog političkog korpusa. Oni su trebali biti korisni u ostvarivanju i sprovođenju politike koja će odgovarati i biti prijemčiva za

⁴⁸ Rajs Arčibald Rudolf (2008) Beograd, Beoknjiga, Čujte Srbi!: čuvajte se sebe

velike političke faktore, pre svega SAD, EU i Rusiju. Zbog pomoći dolaska na vlast, sa njima se mogla lako rešiti izazavana kriza, podrazumevano u svoju korist i za svoj interes.

Ranije ostvareni kontakti, u cilju promena u Srbiji, sada su mogli da se koriste. Jedino je trebalo da se navedu na rešavanje problema, tako da se u rešavanje problema uključe. Uslovi koje je situacija diktirala i nametala, nosili su određena ustupanja ali i rešavanje problema koji su postojali. Jedan od njih bio je neosnovano kontrolisanje i uslovljavanja u KZB, bez mogućnosti kontrole i prisustva od strane bezbednosnih snaga Srbije. Od prvih dana krize evidentna je bila pojava i aktivnosti političkog savetnika komandanta KFOR, Šona Salivena. Imenovani je stručnjak Pentagona u izazivanju i upravljanju krizama. Pored njega tu je bio i specijalni izaslanik generalnog sekretara NATO, Piter Fejt, bivši komandant specijalne vojne jedinice Holandije. Kao iskusni pojedinci za situacije u kojoj se nalazila Srbija, imali su svoja zaduženja. 16. Marta 2001. godine, u Beogradu su otvorene kancelarije OEBS-a i Saveta Evrope. Za šefa misije OEBS u SRJ imenovan je Stefano Sanino. Pored imenovanih političkih predstavnika, nezaobilazno je imenovanje Karla Bilta za specijalnog savetnika generalnog sekretara UN za jugoistočnu Evropu. Kao iskusan politički predstavnik EU, nalazio se u delegacijama na samom početku raspada SFRJ, početkom devedesetih godina. Osnovna poruka koju su strani diplomatski predstavnici i zvaničnici, upućivali u vezi pojave ekstremističko - terorističko - gerilskih grupa, njihovih pojedinačnih nasilnih akata, do 21. Novembra 2000, a potom i oružane pobune i gerilskog ratovanja, uz držanje dela teritorije Srbije, pod svojom kontrolom, bio je „osuda, najoštriji protest, posebna zabrinutost”. Pored toga tu su bili i svi drugi oblici verbalnog izražavanja. Njima je ukazivano na postojanje problema i javno neslaganje. Nisu predlagani i preduzimani konkretni koraci u hitnom rešavanju i sprečavanju daljeg vršenja, tada već gerilskog otpora zvaničnim organima državne vlasti.

Politički stavovi i ponašanje zvaničnih predstavnika drugih država, išli su u prilog gerilskim grupama. One su u predhodnom periodu uspele da od ekstremističkih grupa sa blažim oblicima nasilja, preko terorističkih grupa i vršenja terorističkih akata, prerastu u javnu seosku gerilu ili kako su sebe nazivali oslobodilačku vojsku. Pod neposrednom kontrolom držali su više sela. U takvoj situaciji državnim predstavnicima Srbije upućivani su saveti da vrše pregovore sa gerilom. U njima su strani predstavnici bili direktni posrednici u pregovorima, što je bio direktni uticaj na obe strane, za donošenje konačnog dogovora u pregovorima. U datim uslovima, to je bio i jedini put za rešavanje i smirivanje krize, koja je pretila da dobije šire razmere od lokalnog karaktera.

Navodi Dragana Simeunovića, po kojima: „Objekti napada gerilskih jedinica su vojska, policija i državna administracija kao i javno opredeljeni politički protivnici gerilaca, a objekti napada terorista su državni, nacionalni, verski i uopšte svaki drugi, situaciono uzev, politički simboli i politički protivnici što može kao formula da uključuje i obično stanovništvo. Naprosto, usled sticaja raznovrsnih okolnosti terorizam može prerasti u gerilu, kao što i gerila može pasti na nivo terorizma”⁴⁹, u slučaju juga Srbije, kao i Kosova, dobijaju svoju potvrdu u praksi i na terenu.

Gerilske šiptarske jedinice, za kratko vreme prešle su sa terorističkog na gerilski teren delovanja i tu se zadržale do okončanja krize, svesne svoje podrške od međunarodnih faktora i značaja trenutka u kojem su izvršavale svoje aktivnosti.

U cilju smirivanja i rešavanja problema na jugu Srbije, bilo je važno praviti brze i jasne korake u cilju smanjenja broj žrtava i materijalnih razaranja. Kao prvi sagovornik na tu temu, od strane međunarodnog faktora na Kosovu, poslat je Šon Saliven. Rezultate njegovog posredovanja u pregovorima sa gerilskim grupama potvrđuje sledeći članak: „Predsednik Koordinacionog tela vlada Jugoslavije i Srbije za Bujanovac, Preševo i Medvedju, Nebojša Čović, i politički savetnik komandanta KFOR-a Šon Saliven, saopštili su u petak uveče da je postignut sporazum da naoružana grupa Albanaca ukloni svoj kontrolni punkt na ulazu u selo Veliki Trnovac, prenosi dopisnik Radija B92. Dokument se zove "Posebna garancija" i sadrži 4. tacke:

- u tacki 1. stoji da nakon uklanjanja punkta na izlazu iz sela Veliki Trnovac koji su podigli naoružane grupe Albanaca, treba odmah da se ukloni i punkt MUP-a Srbije koji je postavljen na ulazu u Veliki Trnovac;
- u tački 2. da će na postojećem punktu MUP-a biti prisutna lokalna saobraćajna policija;
- u tački 3. - redovno patroliranje snaga bezbednosti u selu Veliki Trnovac otpočeće posle zajedničkog dogovora predstavnika sela Veliki Trnovac i lokalne vlasti opštine Bujanovac, a sloboda kretanja za sav civilni saobraćaj biće osigurana na obe strane na putu Bujanovac-Konculj-Gnjilane,
- u tacki 4. - ni jedna ni druga strana se neće služiti nasiljem. Garant postovanja ovog dokumenta je g. Šon Saliven. Sporazum je stupio na snagu od noći između petka i

⁴⁹ Simeunović, Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009.

subote, kada su uklonjena dva punkta, a od subote ujutru treba da bude obezbedjen nesmetan saobraćaj na putu Bujanovac-Gnjilane.”⁵⁰

Politički savetnik KFORA, Šon Saliven, u Bujanovac je prvi i skoro svaki sledeći put, došao iz pravca Trnovca. Kao posrednik u pregovorima, jasno je bio u veoma važnoj poziciji odlučivanja kod obe strane. Uloga ovog predstavnika daće dimenziju celokupnoj krizi na jugu Srbije. Ako se uzmu u obzir činjenice da je svo vreme bio direktni posrednik ili učesnik u razgovorima predstavnika vlasti Srbije i gerilskih vođa, jasno se dolazi do zaključka o mogućem kreatoru i inspiratoru svih dešavanja. Nakon smirivanja situacije i predaje oružja gerilskih grupa, koje je po njegovim upustvima i uz interpretaciju gerilskih predstavnika, predato na teritoriji Kosova, snagama KFOR-a i njemu lično, njegova misija dobija novi prostor. Pod njegovom direktnom kontrolom, njegova misija se nastavlja na prostoru Republike Makedonije. Tamo u sličnom scenariju dolazi do oružane pobune albanskog življa i pojave ANA, kao gerilske grupe. Po smirivanju ove krize i teškom spašavanju žive glave od vojske Makedonije, usled nepoštovanja sporazuma i predaje oružja gerilskih grupa u Makedoniju, a ne na Kosovo, njegova misija nastavljena je u novoj kriznoj situaciji koja je izbila neposredno po njegovom odlasku u Sudan. Prisustvo i aktivnosti ovakvog eksperta za krize, jasno ukazuje na njene kreatore i pozadinu aktivnosti pre, za vreme i nakon kriznog perioda.

Regionalno posmatrano, izbijanje krize na jugu Srbije, bio je vešt političko bezbednosni manevar svetskih faktora politike i mira, koja se pripremala pre, a sprovela odmah nakon promena političke vlasti u Srbiji. Regionalni politički subjekti, u većini slučajeva su odražavali interes globalnih subjekata, u kom pravcu su se odvijale i njihove aktivnosti.

Makedonski političari bili su svesni opasnosti koja je eskalirala u Srbiji. Odmah su uspostavili politički korektne odnose sa političkim predstavnicima Srbije, pre svega sa Čovićem, kao predsednikom koordinacionog tela za jug Srbije i Biserkom Matić Spasojević, kao članom koordinacionog tela. U kasnijem periodu ona je imenovana za ambasadora Srbije u Republici Makedoniji. Politički subjekti u Republici Makedoniji, shvatali su suštinu krize, kao i mogućnosti njenog brzog proširenja na njihovu teritoriju, što se veoma brzo i ostvarilo. Realnost situacije na terenu, tražila je i zahtevala, skoro zajednički pristup dve strane. Obe su u razmeni informacija, kooperativnosti i iskrenosti u sprečavanju većih posledica krize, kao i daljeg širenja aktivnosti gerilskih grupa albanaca, imale ujednačen pristup i interpretaciju

⁵⁰ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2000&mm=12&dd=30&nav_id=18807, 29.05.2014.

problema, kako pred domaćom, tako i pred svetskom javnošću. Dobra saradnja dve strane, doprinela je da se kriza u Republici Makedoniji, veoma brzo i uspešno rešava, za šta su zbog prekomerne upotrebe sile, u Haškom sudu, kao odgovorni završili, politički i bezbednosni predstavnici Makedonskih vlasti. Ovaj presedan, kao i činjenica da su pojedini politički, vojni i policijski funkcioneri iz Srbije, završili na Haškoj optuženičkoj klupi, za vršenje svoje dužnosti u zaštiti života, lične i imovinske sigurnosti građana, zaslužuje dublju analizu u kontekstu kretanja ljudskog društva u svetu, postojanju duplih standarda po pitanju poimanja bezbednosti, mira i ljudskih prava.

Prisustvo NATO baze u Kumanovu i drugim prostorima Republike Makedonije, unazad deset godina, bio je znatan faktor kreiranja politike prema Srbiji, kao i odraz politički interesa koje su sprovodile i realizovale dotadašnje političke strukture, pod uticajem, pre svega SAD i EU. Suočena sa istim problemom, zvanična politika Grčke, iskazivala je svoju podršku u mirnom rešavanju problema. Nije želela da javno stane ni na jednu stranu. Smatrajući da će naklonjenim istupom prema Srbiji, izazvati gnev i akciju albanaca koji žive na teritoriji Grčke, za iznošenjem istih zahteva ili oružanom organizovanju, uzdržavala se u vreme krize. Želja da nastavi dobre odnose koje je imala sa Srbijom u predhodnom periodu, ostala je primetna. Politika Grčke kao člana EU, države na čijoj teritoriji se nalaze vojne baze NATO i u kojoj živi deo populacije Albanaca, usmeravala se na oprez i pružanje podrške iza zatvorenih vrata.

U koliko se posmatraju politički stavovi Crne Gore, Bosne i Hercegovine, može se vrlo brzo doći do istog zaključka kao i za Makedoniju i Grčku. Bio je ograničen pristup krizi, usled činjenice koja se odnosila na političku zavisnost. Pored toga Crna Gora je imala istu potencijalnu pretnju kao i prethodne dve države. Činjenica da je to bio i njen problem, kao članice SRJ. Sa Srbijom je imala zajedničku komandu nad vojskom i uticaj na zvaničnu politiku SRJ.

Veliki uticaj na stanje krize imala je Albanija. Ona je u svojim zvaničnim istupima, podržavala želju pripadnika albanske manjine u Srbiji, za većim pravima. Na osnovu njenih podrški do danas traje tenzija. Pored navedenog postoji stalna komunikacija političkih lidera Albanije, Kosova i juga Srbije.

Da se malo toga promiseo od sukoba na jugu Srbije, najbolje ilustruje članak: „Na skupu održanom ispred zgrade opštine Preševa, 28.11.2013. godine, povodom dana albanske zastave, okupilo se nekoliko stotina građana koji su nosili albanske, kosovske i zastave SAD i transparente na kojima je pisalo „Za ujedinjenje svih teritorija Albanije”, „ Preševo,

Bujanovac i Medveđa je Albanija”, „Stop diskriminaciji”, „Albanijo, ovde ima i Albanaca” i druge”.⁵¹ Proces stvaranja etničkih država nije završen, on još uvek traje.

Jedan od primera vidljivosti pozadine krize na jugu Srbije, izražen je u tekstu: „Pol Bover, britanski politički i vojni analitičar, tvrdi da iza albanskih napada u Makedoniji i na jugu Srbije, pored OVK, stoji i neko iz Albanije, a to je, po njegovom mišljenju, bivši albanski predsednik Sali Beriša”⁵², što je očigledno bilo toliko vidljivo da se jasno prikazivalo.

Snažni politički uticaj Albanije, na politička dešavanja u Srbiji, postojao je i postoji usled odsustva jedinstva i ideje Srpske etničke zajednice. Ona luta u traženju svoje budućnosti, nespremna ili nesposobna da prepozna svoje korene, svoj interes i svoje mesto u zajednici zemalja u okruženju i velikih zemalja, kao i neophodnost svog postojanja bez mogućnosti gubitka identiteta i integriteta.

U vreme stvaranja etničkih državnih zajednica u svom okruženju, Srbija, kao država, mora pronaći svoj interes u stvaranju etničkog prostora za sebe, uz podršku drugih kojima je njeno postojanje važno ili važnije od postojanja država sa drugim etničkim grupama. Srpski narod se mora pre svega pomiriti sa sobom, kako bi se mogao razumeti i živeti sa drugima u zajednici ili okruženju.

2.1.3. Ekonomski uticaj

Činjenica je da snage KFOR-a nisu bile sposobne da neutrališu i kontrolišu postojanje ekstremističko - terorističko - gerilskih grupa na području opština Preševo, Bujanovac i Medveđa, posebno u graničnim opštinama na teritoriji Kosova, predstavlja direktan i indirektan uticaj na ekonomsko stanje Srbije. Usled čega je došlo do većeg broja angažovanih pripadnika snaga bezbednosti u kriznom području, povećanog izdatka za njihove aktivnosti, sanaciju nastale štete i druge aktivnosti koje su ekonomski iscrpljivale Srbiju.

Organizovanje, sprovođenje i praćenje projekata na izgradnji infrastrukturnih i drugih objekata u sredinama sa pretežno albanskim stanovništvom, delom su dotirani poslovi od strane međunarodne zajednice. Većim delom vršen je pritisak na izvršne organe vlasti Srbije, da se ti poslovi izvrše. Činjenice su ukazivale na nepostojanje putne i druge infrastrukture u drugim delovima Srbije, sa većim brojem stanovništva i stepenom ugroženosti. Prioritet je usled postojanja krizne situacije, dat u ove tri opštine.

⁵¹ <http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/U-Presevu-obelezan-Dan-zastave.lt.html>, 28.05.2014.

⁵² http://www.yuope.com/zines/republika/arhiva/2001/255/255_30.html, 29.05. 2014.

Regionalno tradicionalno zaostajanje albanskog etničkog prostora u odnosu na druge etničke zajednice u bivšoj SFRJ, dočekalo je i prostor juga Srbije u vreme izbijanja krize. Od strane drugih država, pod izgovorom rešavanja krize usled siromaštva, nezaposlenosti i bržeg ekonomskog prosperiteta tog područja, inicirano je veće ekonomsko ulaganje. Pojedine regionalne države uzele su učešće u skladu sa svojim mogućnostima i interesima, ali je veći teret pao na budžet Republike Srbije.

Od strane regionalnih država, nije vršena značajnija ekonomska pomoć prema kriznom području, osim ako se pod nju može podvesti stalna pomoć Albanije, Kosova i albanskog stanovništva u regionu, koji su kroz svoje aktivnosti, sakupljali i dostavljali novčana i materijalna sredstva, isključivo u cilju vođenja gerilskih aktivnosti i podrške gerilskim grupama.

2.2. Lokalni uticaj

Ako se pođe od poznate izreke „Misli globalno, deluj lokalno”, može se shvatiti lokalni uticaj stanovništva u kriznom području. Pre svega pripadnika albanske manjine, koji su svoje delovanje podredili razmišljanju o globalnom interesu svih albanaca na Balkanskom poluostrvu. Većita težnja za objedinjavanjem etničkog korpusa stanovništva u okvire jedne države, vodila je albansku nacionalnu zajednicu u pravcu koji je trasiran. Za to vreme ostale nacionalne zajednice na istim prostorima, nisu imale svoje ideje vodilje, koje bi ih lokalno angažovale u interesu globalnog cilja. Iz navedenih razloga, oduvek je dolazilo do bunta ove manjine. U vreme krize, on je izražen brutalnim terorističkim akcijama i organizovanom gerilskom borbom, uz predhodno pripremljenu podršku pojedinih bitnih političkih faktora u svetu. Za ostvarivnje bilo kog vojnog ili političkog cilja, veoma je bitna podrška lokalnog stanovništva, koje živi na području koje predstavlja interesnu sveru ili da je to u njegovom ličnom interesu. U krizi na jugu Srbije poklopili su se interesi većeg dela lokalnog stanovništva i stanovništva koje gravitira ka tom delu ili je teritorijalno povezano na bilo koji način, konkretno albanskog stanovništva.

Ako se posmatra odnos špijunaže, čoveka i teritorije, može se reći da: „Za ostvarivanje svakog cilja, a posebno u radu obaveštajnih službi, ljudski faktor je označen kao sredstvo. Špijunaža se ne može zamisliti bez čoveka. On predstavlja osnovu celokupnog rada. On je naredbodavac i izvršilac svakog špijunskog zadatka. Bez njega ne može da postoji ni

špijunaža ni obaveštajna organizacija”.⁵³ Bez čoveka na određenom području, ne može se ostvariti ni jedan cilj, jer je njegovo prisustvo neophodno samo po sebi, kako bi mogao gospodariti prostorom ili biti zastupnik gospodara na njemu.

Javno izneto mišljenje Skendera Ljatifija, nezavisnog novinara iz Preševa, iznetog na tribini u Vranju 30.08.2001. godine, govori o postojanju ljudi koji shvataju život. Za njega je život na prvom mestu, u odnosu na etničku pripadnost. Kao novinaru koji je svojim pisanjem i objavljivanjem tekstova, smetao gerilskim albanskim grupama u vreme krize 2001. godine, upućivane su česte pretnje. Doživeo je nekoliko fizičkih napada i maltretiranja zbog svojih javno iznetih stavova. Nije bio podoban ni u kasnijim godinama. Kako se navodi: „V.d. glavnog i odgovornog urednika preševske televizije, Skender Ljatići nije više na toj funkciji. Prema njegovim rečima sopštenje o razrešenju dužnosti dobio je telefonskim putem od direktora Doma kulture u Preševu, Abdule Memetija koji mu je rekao da je politički nepodobna osoba”.⁵⁴ Na ovom mestu vredni napomenuti da je oprema za radio televiziju Preševo, koja je smeštena u domu kulture, finansirana od strane Koordinacionog tela i Vlade Republike Srbije. Izlaganje gospodina Skendera Ljatifija, na tribini, bilo je u sledećem tonu: „Možda i nemam pravo da odgovorim, ali sad se postavlja pitanje - da li postoji krivica? Svi su ovde narodi po malo krivi. Da su ovi narodi hteli da žive u toj civilizaciji u kojoj žive, živeli bi jednostavno, stao bi svako u svoj nacionalizam, ali na žalost ne možete uporediti nacionalizam jednog većeg naroda sa nacionalizmom manjeg naroda. Da je Jugoslavija bila lepa, bila je lepa i pre i to niko ne osporava ali vi ste je upropastili, ti ljudi koji su i dan danas na vlasti. Jedna lepa stvar ne može se tako lako upropastiti. Srpski nacionalizam je bio kao lokomotiva, i sad su se zakačili tu i drugi vagoni, pa su svi zajedno ovu državu i doveli dotle. Izlaz iz ovoga je vidan u javnom pomirenju Albanaca i Srba. Ako mi sada, srpski i albanski narod, sve stavljamo na vagu kao kod zlatara, tako nikad neće doći do pomirenja. Verujte mi, čak i da se stvori velika Albanija i velika Srbija, Srbi iz Vranja i Albanci iz Preševa ostaju na granici ovde. Mislim da je svakom narodu u ovoj zemlji puno dvorište đubreta, i svako mora očistiti svoje”.⁵⁵ Da ima drugačijih razmišljanja u albanskoj populaciji, sigurno ima. Dali su ona opšte prihvaćena, sigurno je da nisu, na žalost kako kod dela albanskog, tako i kod dela srpskog naroda.

⁵³ Lukić, Dragutin, *Savremena špijunaža*, Glas podrinja, Šabac, 1981.

⁵⁴ <http://www.vranjepres.rs/sh/179/10/3009/Smenjen-urednik-TV-Pre%C5%A1evo.htm>, 06.05.2014.

⁵⁵ Saša, Stojković, *Živeti zajedno*, O.K. radio, Vranje, 2001-2002.

2.2.1. Gerilske grupe

O pripadnicima terorističkih organizacija, službe bezbednosti vodile su detaljne evidencije, što je očigledno bio njihov jedini i osnovni zadatak. Ako je poznato da su terorističke organizacije nastajale, funkcionisale, naoružavale se, vršile zločine, da su bila poznata imena pojedinaca, njihove mane, sklonosti, kretanje i sve drugo, postavlja se pitanje šta nije bilo poznato. Nisu bile poznate činjenice o načinu borbe i suprostavljanja ovakvim pojavnim oblicima, kao i metode za neutralisanje rada njihovih pojedinih članova.

U javno objavljenoj publikaciji vlade Republike Srbije, za članove terorističkih i gerilskih grupa, navodi se: „Ridvan Ćazimi (zvani Komandant Leši) jedan od 4 komandanta Oslobođilačke vojske Preševa, Medveđe i Bujanovca - OVPMB. i komandovao je 112. brigadom. Rođen je 4. aprila 1964. godine u Bujanovcu. Diplomirao je mašinstvo, ali je radio kao krojač i bio vlasnik butika u Bujanovcu. Otac je četvero dece. Učestvovao je u borbama na području Hrvatske i BiH ratujući protiv Srba, a borio se i u redovima Oslobođilačke vojske Kosova, gde je bio pod komandom Adema Jašarija, čiju je sliku držao u svom štabu u Končulju. Uz Šefketa Musliju, Muhameda Džemajlija i Mustafu Šaćirija komandovao je OVPMB 1999-2001. godine, učestvovao u mnogim terorističkim napadima i bio šef pregovaračke delegacije OVPMB u svim razgovorima. Među teroristima je bio poznat kao kapetan Leši. Bio je zadužen za sektor Centar OVPMB koji je obuhvatao sela Breznicu, Mali i Veliki Trnovac, Dobrosin, Končulj i Lučane (zona oko regionalnog puta Bujanovac - Gnjilane). Komanda njegovog sektora je bila u selu Veliki Trnovac. Komandovao je grupom od 600 do 700 terorista (112. brigada) koja je izvršila najviše terorističkih napada tokom sukoba na jugu Srbije. Pred kraj sukoba najavio je da će poslednji predati oružje, ali da će ga ipak predati. Tada je upozorio i da će OVPMB žestoko odgovoriti na svaku provokaciju od strane srpskih snaga prilikom ulaska u Kopnenu zonu bezbednosti. U okviru plana za povratak Vojske Jugoslavije u Kopnenu zonu bezbednosti, komandanti OVPMB, Šefket Musliju, Ridvan Ćazimi - Leši i Mustafa Šaćiri, 21. maja u Končulju, u prisustvu Šona Salivena, šefa kancelarije NATO-a za Jugoslaviju, potpisali su sporazum o mirnoj demobilizaciji OVPMB. Po tom sporazumu VJ je trebala da uđe u sektor „B” Kopnene Zone Bezbednosti do 31. maja 2001. godine. Ćazimi je poginuo svega tri dana nakon toga, 24. maja 2001. godine tokom sukoba OVPMB i Združenih snaga bezbednosti na brdu Guri gat (Crni kamen) kod Velikog Trnovca koji je trajao od 11.30 do 15.00 časova. Ubijen je snajperskim hicem. Na ulazu u Veliki Trnovac, posle sukoba lokalni Albanci su mu podigli monumentalni spomenik 2002. godine. Veoma je poštovan kod Albanaca na jugu

Srbije, a u njegovu čast se svake godine održava četvorodnevna manifestacija Dani komandanta Lešija. Dobio je i svoj muzej koji je otvoren 26. novembra 2012. godine u Velikom Trnovcu. Podigli su ga lokalni Albanci uz pomoć albanske dijaspore. U njemu su izložene lične stvari kapetana Lešija - fotografije, uniforma, oružje kao i džip u kome je ubijen.

Šefket Musliju (zvani Hadžija) albanski terorista i kriminalac, pripadnik OVK i OVPMB, a krajem 2001. godine postao je i jedan od komandanata ANA. Rođen je 12. februara 1963. godine u selu Končulj, opština Bujanovac. Kao član OVK na Kosovu, tokom 1998. godine bio je aktivan u specijalnim terorističkim jedinicama pod komandom Ramuša Haradinaja. Tokom druge polovine 1999. učestvovao je u zlostavljanju Srba u Gnjilanu kao pripadnik Gnjilanske grupe OVK. Od decembra 1999. boravio je na jugu Srbije gde je sa rođakom Jonuzom Muslijuom i svojim borcima vršio presretanja, nelegalna hapšenja, maltretiranja i pljačkanja putnika na putu Bujanovac-Gnjilane, iznad sela Dobrosin, otimajući im vozila, robu i dragocenosti navodno za potrebe OVPMB. U uniformi Kosovskog zaštitnog korpusa, sa svojim saradnicima zaustavljao je vozila koja su se kretala u pravcu Gnjilana, i naplaćivao taksu sa obrazloženjem da svaki Albanac iz Preševa i Bujanovca mora da plati traženu sumu novca. Početkom 2000. godine uključio se u tada formiranu grupu za likvidacije Albanaca nastanjenih na području Bujanovca, Preševa i Gnjilana, koji su odbijali saradnju sa teroristima. Odmah po formiranju OVPMB postao je njen komandant i rukovodio je Glavnim štabom u Dobrosinu. U cilju omasovljavanja ove organizacije, naredio je prisilnu mobilizaciju vojno sposobnih Albanaca, njihovu kratkotrajnu obuku i upućivanje u terorističke akcije. Inicirao je osnivanje lokalnih seoskih štabova na području Preševa i Bujanovca, koje je zatim objedinio i stavio pod svoju komandu. U tom periodu, lično je učestvovao ili naredio izvršenje više oružanih napada na položaje pripadnika policije u selima Dobrosin i Končulj. Od oktobra 1999. do maja 2001. godine na području opštine Bujanovac izvršio je 49 najtežih krivičnih dela. Učestvovao je u terorističkom napadu na patrolu policije u Končulju 23. novembra 1999. kada su ranjena dva policajca, kao i u akciji izvedenoj 26. februara 2000. godine, kada je sa grupom od 11 naoružanih pripadnika OVPMB napao policiju kod sela Končulj, pri čemu su poginula dva pripadnika MUP-a i još dva su ranjena, a stradao je i jedan borac OVPMB. Zajedno sa Ramadanom Zairijem i Nasufom Muslijuom podmetnuo je 4 protivtenkovske mine u blizini osnovne škole u Končulju, na putu prema Dobrosinu, od kojih je 8. juna 2000. godine povređeno 5 pripadnika policije kada je službeno policijsko vozilo naišlo na njih. Organizovao je otmicu i ubistvo dvojice poslednjih srpskih žitelja Malog Trnovca 22. juna 2000. godine i naredio postavljanje protivtenkovske mine na

seoskom putu u Malom Trnovcu od čije je eksplozije 10. novembra 2000. godine poginuo policajac Ivica Božinović. Iako se početkom januara 2001. godine izjasnio da će prihvatiti sporazum o demilitarizaciji OVPMB, kao komandant Glavnog štaba ove organizacije, naložio je njenim pripadnicima da veći deo naoružanja sklone u bunkere i skladišta, a 4. februara iste godine, organizovao je napad na položaje Vojske Jugoslavije i policije u selu Lučane. Početkom marta, organizovao je otmicu četvoro Srba, koji su zatočeni i mučeni u Končulju, kao i otmicu i zlostavljanje civila Radomira Stojiljkovića iz Trstenika. Predao je oružje pripadnicima KFOR-a 26. maja 2001. godine iskoristivši amnestiju koju je dala SRJ svim teroristima koji do kraja meseca maja polože oružje. Nakon raspuštanja OVPMB, nastanio se u Gnjanu, ali je nastavio da komanduje grupom terorista, koja je po njegovom naređenju izvršila više terorističkih napada na jugu Srbije od juna 2001. do kraja 2003. godine. Posle formiranja ANA na jugu Srbije, izabran je za rukovodioca divizije Adem Jašari iz sastava ANA koja je locirana u Preševskoj dolini i zajedno sa Ljirimom Jakupijem je organizovao diverzantsko-teroristička dejstva u skladu sa nalogima rukovodstva ANA. Preko članova svoje porodice, koji žive u Nemačkoj, inicirao je osnivanje tzv. humanitarnog fonda Glas otadžbine preko kojeg su prikupljana sredstva od Albanaca koji rade u inostranstvu. Veći deo tih sredstava prisvojio je za lične potrebe. Pored finansijskih sredstava koja je stekao kao komandant OVPMB, zajedno sa Mustafom Džemailijem, bavio se i švercom oružja koje je iz Albanije doturano i prodavano na Kosovu, u Makedoniji i na jugu Srbije. Stavljen je na američku crnu listu lica kojima se zbog terorističke delatnosti uskraćuje finansijska pomoć, odnosno zabranjuje ulazak u SAD. Uhapšen je 12. aprila 2003. godine od strane KFOR-a i nalazi se u zatvoru u bazi Bondstil kod Uroševca, gde je osuđen na 10 godina zatvora. Pušten je iz zatvora 26. maja 2011. godine.

Mustafa Šaćiri (zvani Špejtin) komandant sektora Jug, u Oslobođilačkoj vojsci Preševa, Medveđe i Bujanovca i jedan od najekstremnijih albanskih terorista. Bio je i zamenik komandanta Glavnog štaba OVPMB, Šefketa Muslijua. Tokom rata na jugu Srbije, odgovoran je za ubistvo petnaestak svojih sunarodnika i nekoliko pripadnika snaga bezbednosti. Rođen je 25. marta 1967. godine u selu Oraovici, opština Preševo. Bio je jedan od inicijatora formiranja OVPMB. Kao istaknuti član ove organizacije, Šaćiri je, pored sprovođenja aktivnosti usmerenih na ilegalno naoružavanje pripadnika OVPMB, istovremeno učestvovao u terorističkim napadima na organe bezbednosti na području opštine Preševo. Oktobra 2000. godine imenovan je za komandanta 113. brigade Emin Fejzulahu koja je bila locirana na području Preševa. Rukovodio je oružanim akcijama protiv pripadnika MUP - a Republike Srbije i Vojske Jugoslavije, sve do maja 2001. godine. Učestvovao je u pregovorima sa

srpskim predstavnicima vlasti o rešavanju krize tokom proleća 2001. godine. Sa svojim teroristima je izvršio napad na selo Oraovicu 12. maja 2001. i nastavio sa napadima na snage bezbednosti oko Oraovice do 15. maja, kada se tokom antiterorističke akcije srpskih snaga poslednji povukao iz sela preko planine Karadak u pravcu sela Mađere. Tokom te borbe poginuo je njegov brat od strica. Zajedno sa Šefketom Muslijuom i Ridvanom Ćazimijem je 21. maja potpisao u Končulju izjavu o demilitarizaciji OVPMB. Nakon sukoba, Špejtim odlazi u Gnjilane, gde je počeo da radi u fabrici sokova. Uz Muhameda Džemajlija poslednji je albanski komandant koji je dobio amnestiju od države za terorizam. Nakon demilitarizacije OVPMB, za potrebe pripadnika ONA, organizovao je prebacivanje dela naoružanja na teritoriju Republike Makedonije u leto 2001. godine.

Šaćir Šaćiri (1964) albanski terorista i jedan od lokalnih komandanata Oslobođilačke vojske Preševa, Medveđe i Bujanovca. Rođen je 1. septembra 1964. godine u selu Depce, opština Preševo. Kao organizator i inicijator delatnosti ilegalne organizacije Bajram Curi, Šaćiri je 1982. godine presudom Okružnog suda u Vranju, osuđen na šest godina zatvora, od kojih je četiri izdržao u zatvoru u Leskovcu. Uživao je podršku većeg broja albanskih ekstremista sa Kosova i Metohije i iz inostranstva, a posebno je došao do izražaja za vreme NATO bombardovanja SRJ. U to vreme, imao je direktne kontakte sa liderima OVK Hašimom Tačijem, Ramušom Haradinajem i drugim terorističkim vođama. Bio je glavni organizator nabavke oružja, municije i lekova koje je dopremao pripadnicima OVK, a takođe je učestvovao i u prebacivanju lica albanske nacionalnosti sa Kosova u Albaniju, gde su obučavani za vršenje terorističkih dejstava. Nakon ulaska međunarodnih snaga na Kosovo, postao je zamenik komandanta 6. RTG KZK za područje Gnjilana, ali je nakon šest meseci smenjen odlukom Bernara Kušnera, tadašnjeg šefa civilne misije UN na Kosovu. U tom periodu je bio i član Gnjilanske grupe OVK koja je počinila velike zločine na području Gnjilana u periodu jun - decembar 1999. godine. Jedan je od glavnih organizatora formiranja i delovanja OVPMB, u okviru koje je zagovarao intenziviranje terorističkih dejstava na području opština Preševa i Bujanovca. Tokom 2000. godine na području opštine Preševo, imao je svoju komandnu strukturu, preko koje je realizovao terorističke aktivnosti prema srpskim snagama bezbednosti. U više navrata isticao se svojim ekstremnim nastupima i stavovima, pre svega na sastancima sa predstavnicima međunarodne zajednice povodom demilitarizacije OVPMB. Poznat je i po izjavi koju je dao proleća 2000. godine o stanju na jugu Srbije: Sigurno će biti rata. Najbolje rešenje bi bilo da se taj kraj pripoji Kosovu. Beogradu ne treba mesto kojim ne može da vlada. Tamošnje stanovništvo će se suočiti sa trenutkom u kojem će morati da uzme oružje i brani se. Usprotivio se planu jugoslovenskih

vlasti da se Kopnena zona bezbednosti suži sa pet na jedan kilometar, pri čemu je optužio srpsku policiju da krši dogovor o primirju zbog ulaska u selo Lučane novembra 2000. godine. Zbog ovakvih stavova i izjava je u prvoj polovini 2001. godine proveo šest meseci u zatvoru u američkoj vojnoj bazi Bondstil kod Uroševca. Nakon završetka sukoba na jugu Srbije otišao je u Gnjilane i imao značajnu ulogu u formiranju nove političke grupacije Albanaca - PDP, koja uglavnom okuplja bivše pripadnike OVPMB. Postao je neprikosnoveni autoritet ekstremne separatističke politike na jugu Srbije, koju ispoljava u okviru Udruženja veterana rata bivše terorističke OVK, gde obavlja funkciju zamenika predsednika. Od juna 2001. godine nalazi se na crnoj listi američkog predsednika Džordža Buša, a mesec dana kasnije stavljen je i na listu nepoželjnih osoba Evropske unije. Uhapšen je od strane KFOR - a krajem marta 2004. godine na Kosovu, pod optužbom da je učestvovao u martovskim neredima tokom kojih je spaljeno 35 srpskih crkava i ubijeno desetak Srba, dok je više hiljada izbeglo u Srbiju”.⁵⁶

Navedeni podaci se sa namerom navode u celini, kako bi se mogli sagledati aspekti delovanja i zločina koje su počinili imenovani. To što su oni činili sigurno da bi sve države koje su podržavale njihove zločine, procesuirale i kaznile na adekvatan način. Na žalost ni Srbija nije pokazala interes da spreči njihovo delovanje. Ako se izvede logičan zaključak, može se postaviti pitanje, ko je to morao da spreči ove pojedince da čine zločine, ne birajući svoje žrtve.

Pored navedenih tu je bio i Rebelji, za kog se posthumno navodi u medijima: „Muhamed Džemailji, zvani Rebelji, bivši komandant "Čarske zone" Oslobođilačke vojske Preševa, Bujanovca i Medveđe. Za vreme oružanih incidenata na jugu Srbije, Džemailji je bio komandant sektora Sever, odnosno radikalne "Čarske grupe", koja se često nije obazirala na naređenja komandanta Šefčeta Musliju. Odatle potiče i njegov ratni nadimak Rebelji, što na albanskom znači buntovnik. Inače, Džemailji je rođen 1959. u selu Čar, 20 kilometara severno do Bujanovca. Po završetku srednje škole nekoliko godina je boravio u Švajcarskoj, odakle se vratio 1998, kada se pridružio Oslobođilačkoj vojsci Kosova. Nakon demilitarizacije kopnene zone bezbednosti, Džemailji je amnestiran zajedno s nekoliko stotina pripadnika OVK. U avgustu 2002, posle vanrednih lokalnih izbora, postao je odbornik Skupštine opštine Bujanovac, na listi Demokratske partije Albanaca, čiji je lider Ragmi Mustafa, sadašnji predsednik SO Preševo. Ubistvo Džemailjija danas je osudio Pokret za demokratski progres, stranka koja okuplja uglavnom bivše borce OVPMB. U saopštenju, koje je potpisao

⁵⁶ Vlada Republike Srbije, *Bela knjiga, teroristi OVK*, Beograd, 2003.

predsednik te stranke i nakadašnji politički komandant glavnog štaba OVPMB, Jonuz Musliju, navodi se da je "komandant Robelji tokom rata između OVPMB i državnih snaga bezbednosti osvedočen kao hrabar i vešt vojnik i strateg koji je svojim odanošću stao u zaštitu područja nastanjenog pretežno Albancima na starom pograničnom pojasu sa Srbijom". Džemailji je ubijen oko 22.40 na obilaznici kod Gnjilana, nedaleko od svoje kuće, u klasičnoj sačekuši".⁵⁷ Način na koji je okončao svoj život, govori da se ovakvi pojedinci pre mogu zaustaviti u mafijaškim obračunima, nego u obračunu države sa licima koja narušavaju red i poredak. Taj red i poredak traži većina građana u svakoj državi. Za to izdvaja određena novčana sredstva i plaća službe koje su za to zadužene. Dali za uzvrat mogu dobijati mir i blagostanje, zavisi od više faktora. Najvažniji faktor sigurno jeste čovek koji se plaća za ovakve aktivnosti. Od njegovog znanja, stručnosti, sposobnosti, opredeljenosti, odlučnosti, samostalnosti i hrabrosti, zavisi doslednost u sprovođenju reda i zakona.

Na osnovu podataka o komandantima albanskih gerilskih grupa, jasno se može sagledati sociološka, psihološka i svaka druga karakteristika, koja ih predstavlja kao predstavnike i izabranike albanske nacionalne pripadnosti u rešavanju svojih problema u odnosu na srpsku populaciju i Srbiju, kao državu življenja. Isticanje njih i njihovih zasluga za albančku populaciju, ima istorijski, sociološki i društveni značaj, na osnovu kog se nastavlja dalje sa ostvarivanjem svojih ciljeva.

Ako se na sve navedeno dodaju i osnovi sumnje o učešću tajnih službi drugih država i lica vezanih za njih, kao i njihovo učešće u obuci pripadnika gerilskih grupa i pojedinaca za organizaciju i izvođenje gerilskih akcija i stvaranje krizne situacije na jugu Srbije i zapadu Makedonije, može se steći približan utisak o kompleksnosti situacije i interesu više zainteresovanih strana za takvo stanje. Kako se navodi: „Oružanu pobunu albanskih ekstremista u Makedoniji predvode oni koje su američka CIA i britanske specijalne snage SAS obučavali i naoružavali tokom priprema NATO agresije na Jugoslaviju, otkriva londonski "Sandej tajms", prenosi Tanjug. Jedan od tih instruktora čije se ime na navodi, mada list kaže da je bio pripadnik "Evropskih specijalnih snaga", obelodanio je da dva Albanci sa Kosova i Metohije, koje je britanski SAS obučavao za komandante kosovske OVK, predvode pobunu kod Tetova. Ekstremista pod nadimkom Biljalj, kako piše "Sandej tajms", organizovao je nabavku oružja i prebacivanje naoružanja i pobunjenika sa Kosmeta u Makedoniju. Drugi je Adem Bajrami, koji direktno vodi borbene akcije oko Tetova i koordinira napade albanskih ekstremista. Neimenovani bivši pripadnik "Evropskih

⁵⁷ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2005&mm=07&dd=13&nav_category=16&nav_id=172533, 13.05.2014.

specijalnih snaga" kaže da su ekstremisti minobacace rasporedili na tri različite pozicije u okolini Tetova što podseća na recepte britanskog SAS-a. Ironija je, ističe on, biti i to što će bivši instruktori i NATO morati da se sukobe ne samo sa svojim učenicima, nego i sa oružjem koje su dopremili".⁵⁸ Ako se navedeno uzme u obzir, dolazi se do zaključka da je terorizam postao unosan biznis pojedinih država i vlada u cilju ostvarivanja političkih, ekonomskih i drugih interesa.

Pored navedenog, ništa manje se ne može sagledavati sociološka, psihološka i svaka druga karakteristika, predstavnika državnih institucija i međunarodne zajednice kao šireg segmenta,. Oni su uspeali da većim delom svoje aktivnosti usmere na evidentiranje stanja, pojava i činjenica, koje se odnose na navedene i sve druge ne navedene pripadnike terorističkih organizacija i gerilskih grupa. Pri tome zanemarujući činjenicu da organizovana društva izdvajaju značajna sredstva za rad i opremanje pripadnika državnih organa, a posebno pripadnika službi bezbednosti, sa ciljem da zaštite društvo od pojedinaca koji ugrožavaju živote, ličnu i imovinsku sigurnost građana.

Svođenje veoma važne delatnosti na protokolarno popisivanje stvari, sigurno nije i ne može biti garant bezbednosti i jednog građanina na zemlji, bez obzira kojoj državi on pripadao ili kojoj nacionalnoj, verskoj ili bilo kojoj drugoj grupaciji u ljudskoj populaciji. Na osnovu iznetog, mora se postaviti pitanje svakom čoveku, „Šta je vrednost u ljudskom životu, uništavanje života drugih zarad nekog cilja ili zaštita mira i sigurnosti svih?". Sigurno da se ne može naći ni jedno logičko objašnjenje za ubistvo pripadnika svoje etničke zajednice, kao i pripadnika drugih etničkih zajednica, samo zato što nisu saglasni sa idejama i stavovima koje ubica deli sa svojim istomišljenicima. Ako bi se ovo potvrđivalo kao vrednost i praksa, čovečastvo sigurno klizi ka svom kraju, anarhiji, bezakonju i međusobnom istrebljenju do konačnog nestanka.

2.2.2. Politički predstavnici

Na prostoru opština u kriznom području juga Srbije, delovalo je više lokalnih političkih organizacija Srba, koji su bili organizovani u opštinske odbore političkih stranaka koje su postojale u Srbiji. Albanaci su bili organizovani u Partiju za demokratsko delovanje PDD, na čijem čelu se nalazio gradonačelnik Preševa, Riza Halimi, Demokratska

⁵⁸ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2001&mm=03&dd=18&nav_category=1&nav_id=22840, 18.06.2014.

partija Albanca (DPA), Pokret za demokratski progres (PDP) i Demokratska unija za dolinu (DUD) Roma, koje je predstavljalo Udruženje društva Roma Srbije, Nevladine organizacije (NVO), OTPOR koji je predstavljala Jelena Urošević, kao Regionalni poverenik Narodnog pokreta „Otpor”, Odbor za ljudska prava u Bujanovcu koji je predstavljao Šaip Kamberi, Udruženje za zaštitu žena i dece Preševa, Omladinski centar Preševa i drugi. Uticaj političkih subjekata u procesu rešavanja krize imao je svoje pozitivne i negativne kontekste, zavisno od ugla posmatranja. Potrebno je navesti neke podatke o njima i pojedinačne istupe.

Kao značajna figura u dešavanjima na jugu Srbije, sigurno se ističe Riza Halimi. Rođen je 16. septembra 1947. Po obrazovanju fizičar. Pre nego što je počeo da se bavi politikom predavao je fiziku u srednjoj školi. Jedini je albanski poslanik u Skupštini Srbije. Predsednik je Partije za demokratsko delovanje. Dugo je bio najuticajniji predstavnik albanske nacionalne manjine u Srbiji. U vreme vlasti Miloševića, marta 2000. osuđen je na 3 meseca zatvora, uslovno na godinu dana, zato što je 5. marta 1998. godine na protestu građana Preševa povodom masovnog ubistva u Drenici na Kosovu, ometao u vršenju dužnosti Dragana Mitica, zamenika komandira stanice policije. „Kao predsednik Opštine 2000. godine protestovao je zbog velikog prisustva vojske i policije na jugu Srbije. U martu 2001. tražio je da se pregovori o sukobima na jugu Srbije, između Albanaca i predstavnika Vlade Srbije vode u inostranstvu”.⁵⁹

Jedna od izjava Šaipa Kamberia, predstavnika Odbora za ljudska prava u Bujanovcu: "Mislim da kriza treba da se reši, tim pre što još nije predjena ona crta posle koje više nema povratka u eskalaciji sukoba. To je u interesu svih koji žive u ovom regionu", ocenio je Kamberi”.⁶⁰ Ako se izneti stav odnosio na zaštitu ljudskih prava svih koji žive na području juga Srbije, onda je to za svaku pohvalu. Ako je izneti stav išao u pravcu pretnje graničnom crtom eskalacije sukoba, uz zanemarivanje činjenica na postojanje većeg broja žrtava upravo zbog eskalacije, onda se ovo može smatrati kao vešta zamena teza u interesu jedne strane u konfliktu i otvorena pretnja za dalji tok dešavanja.

Izjava Jelene Urošević, kao regionalnog poverenika Narodnog pokreta „Otpor”, na tribini održanoj 30.08.2001. godine, govori sama za sebe o neshvatanju vremena i prostora u kom su se našle dve etničke zajednice, sa svim svojim suprotnostima i težnji jednog mladog aktiviste, u pokušaju da spoji nespojivo, pomiri nepomirljivo ili da si prikaže pod šarenim svetlom sa nejasnom vizurom: „ Ja sam vlasnik autoprevoznčkog preduzeća sa kontingentom

⁵⁹ <http://www.juznevesti.com/ko-je-ko/Riza-Halimi.sr.html>, 20.05.2014.

⁶⁰ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2001&mm=01&dd=26&nav_category=1&nav_id=20028, 26.05.2014.

od nekoliko autobusa kojima prevozim Albance iz Trnovca, ja sam vlasnik firme Kristofer Kolumbo, pa onda Albancima otkrivam da postoji trg gde oni mogu da se šetaju, isto tako vlasnik te firme gde Srbima otkrivam da postoje preletači, ja sam, jel'te, i predsednik ekspoziture CIA, KGB-a, FBI i svih ostalih moćnih firmi koje su rešile da moćne organizacije daju drugim organizacijama koje su manje moćne. Ja sam iz Narodnog pokreta otpor, a pošto je narod ove zemlje doživljavao podjednako kao i albanski i srpski, kao i romski i mađarski, jer mi imamo aktiviste i Albance i Rome, i mislim da je moja organizacija opšte narodna. Mi smo kao Otpor, ja sam ovde od marta meseca, mi smo do sada imali nekoliko akcija, koje se sprovode na političkom polju, na polju humanitarnog rada i na polju organizovanja nekih kulturnih manifestacija, rekonstrukcija nekih stvari u gradu, nekih javnih pritisaka, itd. Na kraju smo otvorili internet centar, uskoro će izaći prvi omladinski multietnički časopis...Mislim da će i posle 5 sastanaka sve ostati isto, jedni će pričati vi Srbi, drugi vi Albanci. Srbi misle da sam ja „šiptarka” i izdajnik srpskog nacionalnog interesa, za određene ću uvek biti „šiptarka” čija jer se prezivam Urošević a ne Ferizi, i zovem se Jelena a ne Drenuša, gde sam ja, ali na nesreću da sam samo ja u pitanju ja mogu da spakujem svoje kofere i odem u Kragujevac, ali neću da ne bih „usrećila” neke ljude ovde. To je poenta. Ali gde su oni drugi mladi ljudi iz Bujanovca koji misle kao ja a nemaju gde da odu, a koji misle kao ja, ne zato što misle da je Bujanovac sveta srpska zemlja sa kostima pradedova, nego hoće od ovog grada nešto da naprave, gde će ti ljudi da budu, jer ti ljudi biti isto tako žigosani kao što sam ja”.⁶¹ Uticaj ove mlade i energične devojke uvek je zbunjivao okruženje. Krajnje odbojan stav prema vojnim i policijskim pripadnicima bezbednosti, njen plaćen i uslovljen boravak u Bujanovcu, njeno otvoreno kritikovanje srpskog nacionalizma u vreme kada albanski nacionalisti, ekstremisti i gerilske grupe ubijaju pripadnike snaga bezbednosti i građane, bez obzira na njihovu etničku pripadnost, sigurno da nisu bili primereni trenutku, što u svakom slučaju zavisi od tačke gledišta. Opravdanost postupanja i delovanja predstavnice OTPOR sigurno da je imao značaj u pogledu smirivanja situacije i pomirenja etničkih zajednica u cilju zajedničkog života na istom životnom prostoru, pod uslovom da je to jedini zajednički cilj. U situaciji u kojoj se iznalaze mnogi razlozi od strane albanske zajednice, koji ne idu u prilog zajedničkom životu, već u prilog odvajanja dela teritorije Srbije i njegovom pripajanju Kosovu, a potom i Albaniji, nemoguće je pričati o dva sagovornika. Dok Albaniju vide kao sastavni deo države u kojoj bi želeli da žive, daje se problemu druga dimenzija. To upućuje na nesvrishodnost bilo koje akcije koja je usmerena na zajednički život. Dok jedan

⁶¹ Vlada Republike Srbije, *Bela knjiga, teroristi OVK*, Beograd, 2003.

od sagovornika ima sasvim drugi cilj, ka kom teži, za koji se organizovano bori političkim i oružanim sredstvima, nije moguć kompromis.

2.2.3. Ekonomska zavisnost

Neumereni razvoj SFRJ, SRJ i Srbije, u koninuitetu, imao je za posledicu slab razvoj opština Preševo, Bujanovac i Medveđa. To je uzrokovalo migracije stanovništva u unutrašnjost Srbije i inostranstvo, u potrazi za zaradom i ostvarivanjem boljih uslova života. Najveći odlazak stanovništva bio je evidentan iz opštine Medveđa, gde je bila i najmanja zaposlenost. Sa slabo razvijenom malom privredom, poljoprivredom i šumarstvom, nije bila mesto koje obećava budućnost. Potrebe za novčanim sredstvima u cilju razvoja, i ekonomska zavisnost u kriznom periodu, iskazane su u tabeli.

Tabela 5. Zbirni pregled finansijskih potreba za razvoj opština Preševo, Bujanovac, Medveđa i Vranje

rb	Planirane aktivnosti	Preševo	Bujanovac	Medveđa	Vranje	Ukupno
	I Ekonomija					U 000 din.
1	Privreda	1.603.500	2.323.000	1.331.000	-	5.257.500
2	Mala privreda	30.000	42.000	165.000	-	237.240
3	Poljoprivreda	10.000	73.500	400.000	11.850	495.350
4	Šumarstvo i lov	3.000	-	280.000	820	283.820
	Ukupno I	1.646.500	2.438.740	2.176.000	12.670	6.273.910
	II Infrastruktura					
1	Putevi	336.927	170.005	96.900	55.460	659.292
2	Građevinski obj.	15.00	280.000	384.000	3.520	682.520
3	Vodovod, kan. i dr	593.802	379.500	468.303	31.814	1.473.419
4	Telefonizacija	325.000	-	56.300	72.890	454.190
5	Elektrifikacija	225.000	136.750	82.500	9.370	453.620
6	Ostalo	100.000	-	-	5.000	105.000
	Ukupno II	1.595.729	966.255	1.088.003	178.054	3.828.041
	III Društvene delatnosti					
1	Prosveta i kultura	190.800	360.858	52.900	2.280	606.838
2	Zdravstvo	54.200	19.000	5.520	900	79.620
3	Dečja zaštita	37.500	20.000	2.850	225	60.575
4	Sport	130.000	28.000	236.643	1.650	396.373
5	Informisanje	10.000	21.500	3.480	1.746	38.725
	Ukupno III	422.500	449.438	301.393	6.801	1.180.132
	IV Obnav. kuća alb.	26.886	15.000	6.000	-	47.886

V Obnav. kuća srba	3.000	15.000	15.000	1.736	34.736
Ukupno I - V	3.694.615	3.884.433	3.586.396	199.261	11.364.705

Izvor - Čović, Nebojša, Srbija posle Miloševića, Biblioteka XXI veka, Beograd, 2001.

Ukupno iskazane potrebe od 11.364.705.000 dinara, jasno govore o minimalnim potrebama za stvaranje osnovnih uslova, kao preduslov za dalji razvoj područja. Ako se uzmu u obzir nepotrebno utrošena sredstva za vreme krize, koja nisu sumirana za obe strane u sukobu, može se doći do saznanja da su ona premašivala sredstva iskazana kao potreba. Na osnovu navedenog potrebno je pre izazivanja krize razmisliti o njenim posledicama i opravdanosti.

2.3. Vlada Srbije

Prelazna Vlada Srbije, a kasnije i novoformirana Vlada Srbije, od početka izbijanja krize na jugu Srbije, pokazivala je krajnju opredeljenost za mirno i sporazumno rešavanje svih problema, uz maksimalnu suzdržanost u potpunoj upotrebi vojske i policije, na uništenju gerilskih grupa i stvaranja bezbednog okruženja za sve građane. Prikazana kao faktor u rešavanju i stabilizaciji prilika na Balkanu, pod iznuđenim uslovima, Vlada Srbije, dobijala je sve veću podršku drugih država i Vlada. One su preko svojih diplomatskih kontakata u Srbiji i na Kosovu, kao i u državama u okruženju, posebno sa predstavnicima albanske zajednice, vršile pritisak da se prestane sa oružanim akcijama gerilskih grupa i da se proces stabilizacije usmeri ka razoružanju gerilaca i povratak normalnom životu.

Česti obilasci državnih prestavnika kriznog područja, sa periodičnim zasedanjima Vlade Srbije u Bujanovcu, kao i stalni boravak članova Koordinacionog tela u Bujanovcu, jasno je pokazivalo zainteresovanost u traženju rešenja i sprečavanju daljih eskalacija sukoba, što se moralo odraziti i kroz respektovanje javnog, političkog i međunarodnog faktora, u doprinosu i značaju postupaka koji su vršeni.

2.3.1 Vojno - policijske aktivnosti

Od eskalacije sukoba i javnog pojavljivanja gerilskih grupa, na prostorima koje su uspeli da stave pod svoju kontrolu, na području opština koje su bile ugrožene krizom, povećan je broj vojnih i policijskih efektiv. Zbog ograničavajućih faktora Kumanovskog sporazuma, nisu mogle u potpunosti dejstvovati i postupati prema gerilskim grupama. To je ostavljalo

prostor za njihove aktivnosti i vršenje oružanih napada, kako na njih, tako i na građane, kako srbe, tako i na albance koji se nisu slagali sa njihovim postupcima ili zahtevima. U prvim danima krize, veoma je bilo važno ostvariti kontakt sa međunarodnim vojnim snagama koje su se nalazile na Kosovu. U skladu sa napred navedenim sporazumom, koji je od potpisivanja bio na veoma niskom nivou, to je išlo nešto sporije. Pravovremeno uključivanje u problem i traženje rešenja, koje je učinjeno prema ambasadama u Srbiji i Ambasadorima SAD, Engleske, Francuske i Nemačke, dalo je prolaznu kartu za prve kontakte sa, do tada skoro, neprijateljski raspoloženim vojnim predstavnicima na Kosovu. Prvi kontakt sa italijanskim generalom, Komandantom KFOR, Karlom Kabidozom, ostvaren je u vojnoj bazi KFOR, na administrativnoj liniji na Merdarima. Uslov za prvi kontakt i razgovor, bio je da potpredsednik Vlade Srbije, dođe bez obezbeđenja i ulaska istog na teritoriju Kosova. Zahtev je ispoštovan, ali je na sastanku zamereno komandantu KFOR, da je neprimerno da se postavlja uslov u zaštiti i bezbednosti predstavnika Srbije, za vreme dok boravi i održava sastanak na teritoriji Kosova, u vojnoj bazi KFOR. Tom prilikom je dogovoreno da se to više neće desiti, a da pripadnici obezbeđenja mogu ići u pratnji, ali bez svog naoružanja, jer će isto biti priveremeno oduzeto. U narednih nekoliko sastanaka koji su održavani u istoj bazi ili u Prištini, jedan ili više pripadnika obezbeđenja Nebojše Čovića, nosili su lično naoružanje, koje je u početku privremeno oduzimano, ali se kasnije shvatilo da to nije potrebno, na osnovu čega su neometano obavljali svoju dužnost i na teritoriji Kosova, zajedno sa timovima zaduženim za bezbednost štićene ličnosti.

Pregovori su kasnije nastavljani kroz međusobne posete vojnih i političkih predstavnika Srbije i zemalja članica NATO. Tako je: „Potpredsednik prelazne vlade Srbije Nebojša Čović razgovarao je u sredu u Bujanovcu sa komandantom Kfora, italijanskim generalom Karlom Kabidozom o stanju na administrativnoj granici Srbije i Kosova. Boravak generala Kabidoza u Bujanovcu prva je zvanična poseta jednog od komandanata Kfora teritoriji uže Srbije, a usledila je nakon što je Savet bezbednosti UN na sednici u utorak uveče "osudio nasilje albanskih ekstremista" u tampon zoni i "zatražio raspuštanje" Oslobodilačke vojske Preševa, Bujanovca i Medveđe. Komandant Kfora je, nakon razgovora sa Čovićem, rekao da međunarodne snage "razumeju" probleme na području juga Srbije, što je, kako je rekao, bila glavna tema razgovora. "Razgovori su bili vrlo otvoreni i verujem u mirno rešenje problema na ovom području", izjavio je general Kabidozu novinarima u novootvorenom pres-centru vlade Srbije u Bujanovcu”.⁶²

⁶² <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2000/12/21/srpski/P00122005.shtm>, 20.05.2014.

Kroz susrete, premošćen je ogroman jaz koji je postojao između vojnih i policijskih struktura, sa obe strane administrativne linije sa Kosovom, nakon čega je napravljena stalna komunikacija u razmeni informacija i međusobnom obaveštavanju o stanju bezbednosti sa obe strane linije.

Vojne i policijske aktivnosti svodile su se na obezbeđenje prostora istočno od pravca, vrha Svetog Ilije, pravcem Lopardince, Trnovac, Bujanovac, Lučane, Preševo do Miratovca na granici sa Makedonijom. U obezbeđenju navedene linije, vojska i policija trpila je česte oružane provokacije i napade u kojima je poginulo više lica. Posebnu brutalnost u napadu, pripadnici gerilskih grupa, iskazali su u napadu na patrolu policije, koja je obezbeđivala položaj na desnoj obali Južne Morave. Na obodu sela Lučane, pred patrolu koja se svako jutro kretala nasipom po hranu i preko kog je vršena smena ljudstva, postavljen je par protivtenkovskih mina, od čije eksplozije su razneti tela tri policajca, kao i terensko vozilo sa kojim su se kretali. Mediji su preneli: „Trojica pripadnika MUP-a Srbije poginula su u nedelju oko 9 i 30 časova ujutru, od podmetnute mine, na izlasku iz sela Lučane, izvan zone bezbednosti na jugu Srbije. Poginuli policajci su iz Odeljenja unutrašnjih poslova Voždovac. To su poručnik Milomir Jeremić, pomoćnik komandira OUP-a, mlađi vodnik prve klase Milenko Živković i mlađji vodnik Boban Mitić, rodom iz sela Davidovac kod Vranja. Kako je na vanrednoj konferenciji za novinare potvrdio Milovan Čogurić, sekretar Saveznog ministarstva odbrane, vozilo MUP-a je prevozilo hranu i tom prilikom naišlo na dve podmetnute protiv tenkovske mine. Mine su bile postavljene na sporednom putu, na oko 200 metara daleko od Lučana prema Bujanovcu. Od žestine eksplozije vozilo je toliko nastradalo da su se njegovi delovi raspršili u prečniku od oko 200 m. Na mestu tragedije je krater dubok 1,5 a širok preko 2 metra”.⁶³

Održavanjem stanja ni rata ni mira, davano je vreme gerilskim grupama da se finansijski bogate u aktivnostima koje su organizovali na putnim pravcima Bujanovac - Končulj - Gnjilane, kao i pravcu Preševo - Depce - Gnjilane. Naplaćivali su prolaz vozilima, a posebno kamionima sa robom, pri čemu se uziman iznos i do 5.000 DM po vozilu. Svako ko nije želeo da plati, bio je fizički zlostavljan.

Stanje koje se održavalo na jugu Srbije, diktirano i uslovljeno od strane međunarodne zajednice, iskorišćeno i zloupotrebjeno od strane terorističkih, gerilskih i ekstremističkih grupa albanaca, kako na jugu Srbije, tako i sa Kosova, zasigurno će ostati kao jedinstven primer, na kom su se kršila osnovna ljudska prava na život, bezbednost i dostojanstvo. Ova

⁶³ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2001&mm=02&dd=18&nav_category=1&nav_id=21282, 18.05.2014.

prava su isto tako narušavana od svih faktora uključenih u rešavanje problema. Posebnu ulogu imala je međunarodna zajednica, koja je dozvolila da se pred njenim očima, pred njenim vojnim i policijskim službama, zaduženim za očuvanje mira i bezbednosti, vrše svi vidovi kriminalanih delatnosti, u kojima se ljudski život svodio na veoma malu vrednost.

Pored navedenih činjenica, evidentna je bila neprofesionalnost pojedinih vojnih i policijskih rukovodilaca. Oni su svojim odlukama, prouzrokovanim lošim stečenim znanjem, u poltronsko poslušničkoj karijeri koju su ostvarili u predhodnih deset godina, imali i potrebu da u ovakvim uslovima stiču materijalnu korist. Jedna od posledica ovakvog odnosa bila je činjenica u postavljanju policijskog položaja severo - zapadno od sela Turija, na ogoljenom brdu, dostupnom pogledu i dejstvu, sa predhodno dobro utvrđenog položaja koji su izgradili albanski teroristi, u vreme vršenja svojih terorističkih aktivnosti, a pod budnim okom snaga bezbednosti Srbije. Na ovakvom prostoru su boravili policajci koji su naknadno dolazili u krizno područje, za vreme dok su policijski rukovodioci bili smešteni u albanske napuštene kuće ili u hotelu u Bujanovačkoj banji.

Nesreća u analizi ovog položaja, bila je činjenica da je pod budnim okom policijskih snaga praćen rad albanskih gerilaca na izgradnji istog. Posebnost su davali policijski rukovodioci koji su se ovim podatkom hvalili kao nečemu veoma značajnom. Gerilci su sa mehanizacijom iskopavali tranšeje za svoj položaj, na sto metara od položaja policije. Razlika je bila što se on gradio na ivici borove šume i dominantnom uzvišenju, po svim pravilima izgradnje takvih fortifikacijskih objekata za potrebe zaštite i držanja borbenog položaja. Sva kasnija dejstva gerilaca, na položaj policije, vršena su sa izgrađenog položaja, sa kog su gerilci mogli biti isterani, uz upotrebu hemijskih sredstava, a iste su napustili po postizanju sporazuma.

Da se rukovodstvo policije nije brinulo na adekvatan način o ljudstvu na terenu, koliko se brinulo o svom statusu, poslužiće i primer razmeštaja pripadnika policije u selo Turija. Zbog aktuelnosti situacije i dogovora sa međunarodnim faktorima, od strane političkih predstavnika Srbije i međunarodne zajednice, dogovoreno da se razmeštaj policije ne vrši po napuštenim albanskim kućama, već na položajima. Za to su bila obezbeđena i novčana sredstva za izgradnju i opremanje istih. Pored direktno izdatih upustava i postavljenog pitanja generalu policije, dali je navedeno ispoštovano, dobijen je odgovor da se policija nalazi na položajima i da ni jedan pripadnik policije nije smešten u napušteni objekat albanskih građana. Usled nepoverenja, izašlo se odmah na teren, gde je konstatovano da su reči generala policije bile obmana i laž. Predsednik Koordinacionog tela nije bio blagonaklon

prema policiji koju je vređao policiju zbog nepoštovanja dogovora. Na sve ovo ostao je osmeh generala policije i policajci pod vedrim nebom na svojim položajima.

Zbog stečene navike da se u svom radu ne pitaju i da pogrešno rade svoj posao, ni ovom prilikom nisu imali svoj ispravan stav o načinu rešavanja problema, do kog je došlo upravo iz razloga njihovog indolentnog odnosa prema poverenim im dužnostima i zadacima, zbog čega su se služili i lažima i obmanjivanjem, kako stare, tako i nove garniture političkih predstavnika države. U više navrata su dostavljane informacije o saznanjima o mestu prolaska oružanih gerilskih grupa, mestima na kojima se prenosi naoružanje, broju i mestu boravka naoružanih gerilskih grupa i druge laži, koje su demaskirane upućivanje pisanih akata sa zahtevom navođenja preduzetih mera i radnji u cilju eliminisanja gerilskih grupa, njihovom hapšenju, zapleni naoružanja i drugo, na šta se nisu dobijali nikakvi odgovori, čime se davala potvrda o dostavljenim dezinformacijama.

Primer obmane i generalske retorike, neposredno nakon iznošenja tvrdnji načelnika generalštaba vojske Srbije, da je vojska spremna da odgovori na svaki izazov, desio se u reonu Merdara. Tamo je grupa albanskih šumokradica sa Kosova, u vreme dok je sekla šumu sa motornim testerama na užoj teritoriji Srbije, iznenadila vojnu patrolu koja je patrolirala tim delom i tom prilikom na istu izvršila oružani napad, a potom se udaljila na Kosovo. Kada je upućen pisani dopis predsednika Koordinacionog tela, načelniku generalštaba Vojske Srbije, sa pitanjima o spremnosti vojske da odgovori na svaki izazov, došlo je do žustre pisane prepiske i traženja zaštite od predsednika SRJ, Vojislava Koštunice. Suština prvog obraćanja nije bila usmerena na ismejavanje problema, već na skretanje pažnje na izgovorenu reč sa visokog položaja i davanja garancije sigurnosti građanima, za situaciju u kojoj je evidentno bilo da vojska nije bila adekvatno obučena za postpanje u slučaju povrede granice, za osluškivanje rada motornih testera, za pravovremeno osmatranje, za preduzimanje akcije iznenađenja i neutralisanje protivničke vatre.

Drugi primer obmane od strane, dela komande Vojske Srbije, desio se u reonu sela Gornja Šušaja, gde je došlo do ubacivanja pojedinca ili gerilske grupe, ispred položaja vojske. Nakon otvaranja vatre na položaj vojske, došlo je do pokretanja oklopnih sredstava u pratnji pešadije, što je na osnovu analize i bila namera gerilaca. Nakon zalaska oklopnog vozila dublje u šumu, došlo je do napada ručnim bacačem i povređivanja više pripadnika vojske. Nakon navedenog događaja, dejstvovalo se tenkovima u pravcu brda Berčevac. Ovo je bio primer nesrazmerne upotrebe sile, što je za posledicu imalo ranjavanje više vojnika. Gerilska grupa nije pohvatana niti uništena. Pri tome nisu korišćene specijalne jedinice vojske Srbije, obučene i opremljene za neutralisanje i uništenje manjih borbenih grupa protivnika.

2.3.2. Političke aktivnosti

Vlada SRJ i Vlada Srbije, zajedničkim akcijama, bilateralnim odnosima i javnim iznošenjem činjenica o stanju na jugu Srbije. Time nije primorala međunarodnu zajednicu da energičnom akcijom i merama, primora gerilske grupe na hitnu predaju oružja i svako dalje sprečavanje ugrožavanja života, lične i imovinske sigurnosti građana koji su živeli na tom području. Kako Srbi, Albanaci, tako i svi drugi, imali su pravo na obezbeđivanje normalnih i bezbednih uslova života i rada. Obezbeđenje su morali imati od Srbije kao matične države i od međunarodnih faktora, a posebno organizacije UN i Saveta bezbednosti.

Proces organizovanja krize, njeno odvijanje i njen završetak, bili su deo globalnog plana i postupanja. Na osnovu sledećih izjava sa održanih sastanaka u periodu od 10.01.2001. do 27.04.2001. godine, koji su se odvijali u trouglu tri odlučujuća faktora za rešenje krize, na relaciji NATO - SRJ - Kosovo, uočava se ključna uloga karike u rešavanju problema. Nju čini NATO sa svojim upozorenjima liderima albanaca sa Kosova, da se mora zaustaviti ekstremističko nasilje, kako na Kosovu tako i u regionu. Nakon datog upozorenja kriza je ušla u svoju završnu fazu, po planu koji je predložila Vlada SRJ i Srbije, a usvojio NATO.

Za analizu može da se posmatra jedan od prvih susreta zvaničnika SRJ i NATO, pri kom je: „Šef jugoslovenske diplomatije Goran Svilanović izjavio je u sredu u Briselu, posle susreta s generalnim sekretarom NATO-a Džordžom Robertsonom i Savetom NATO-a, da je s razumevanjem primljen predlog jugoslovenskih vlasti da se zona kopnene bezbednosti uz administrativnu granicu s Kosmetom ukine ili reši na takav način da se potpuno otkloni opasnost od nasilja i daljeg ugrožavanja bezbednosti regiona koje tamo izazivaju šiptarski teroristi. Svilanović i Robertson su novinarima rekli da će i na političko-diplomatskom i na vojno-tehničkom nivou biti nastavljena saradnja SRJ i NATO-a s ciljem da se reši ovo veoma važno pitanje. Jugoslovenski ministar je dodao da će biti učinjeni koraci za uspostavljanje poverenja između jugoslovenskih snaga bezbednosti i trupa NATO-a u sastavu Kfora. Robertson je izjavio da je poseta šefa diplomatije SRJ NATO-u "značajan dan" i podvukao da su on i ambasadori u Savetu NATO-a "posebno želeli da pozdrave mirne i demokratske promene u Jugoslaviji". On je dodao i da vojne akcije NATO-a na teritoriji SRJ "ni na koji način nisu bile uperene protiv srpskog naroda". Robertson je podvukao da "NATO osuđuje svaku vrstu nasilja u Preševskoj dolini" i naglasio da "svi mi želimo stabilnost, demokratiju i mir na Balkanu" i "nadamo se i da je ovo deo saradnje u tom cilju". Svilanović je, odgovarajući na pitanja novinara, precizirao da zasad jugoslovenska vlada nije razmatrala mogućnost uključivanja SRJ u program saradnje s NATO-om, Partnerstvo za mir. Ministar

inostranih poslova SRJ je, u posebnoj izjavi našim novinarima, naveo da je svoj predlog o rešenju problema tampon zone objasnio i "polazištem da je zona kopnene bezbednosti ustanovljena da bi razdvojila dve neprijateljske armije", a da "sad taj argument ne stoji, jer mi ne gledamo tako jedni na druge"⁶⁴. Iz iznetih stavova, jasno se uočava stav NATO za saradnju, mir, bezbednost i demokratiju, bez jasnih poruka teroristima da odmah moraju prestati sa svojim aktivnostima. Izneti stavovi Srbije, nisu odmah prihvatani kao moguće rešenje. U kontekstu istih izneto je mišljenje da nepostoje dve suprostavljene armije i da je mir nešto čemu se teži. Pri tome se nije izneo stav o potrebi dolaska do mira uz predhodnu podršku sukobu ili se bar nije mogao objasniti.

Na kraju krize data je druga izjava koja glasi: „Savet NATO-a je u četvrtak na sastanku s političkim prvacima s Kosmeta upozorio da je kucnuo čas za sve strane da pokrenu istinski dijalog o institucionalnim i bezbednosnim rešenjima koja bi jamčila za demokratska prava i sigurnost svih ljudi na Kosmetu, bez obzira na njihovo etničko poreklo. Ovo je izjavio generalni sekretar NATO-a Džordž Robertson koji je u direktnom obraćanju kosmetskim albanskim prvacima rekao da moraju pružiti "bezrezervnu pomoć" međunarodnoj zajednici u naporima da se "obustavi ekstremističko nasilje" kako na Kosmetu, tako i u širem regionu. On je upozorio da je nasilje poprimilo "nedopustivo široke razmere". Na sastanku su učestvovali albanski politički vođi Ibrahim Rugova, Hašim Tači, Ramuš Haradinaj, Nazmi Halimi, kao i prvaci Srba Rada Trajković, Turaka Mahir Jgčilar, Roma, Sabit Rahmani i bošnjačke zajednice Abedin Ferović. Takođe su učestvovali šef Unmika Hans Hekerup i zapovednik Kfora general Torsten Skijaker. Prema rečima Robertsona, Savet NATO-a je naglasio "da albanska etnička zajednica mora izolovati one koji su se opredelili za nasilje kao sredstvo da ostvare svoje težnje. Međutim, oni koji su se okrenuli nasilju ne smeju se zavaravati, jer NATO i cela međunarodna zajednica neće trpeti nasilje". NATO je poručio kosovskim prvacima da će na isti način i dalje biti angažovan na Kosmetu i da će Kfor u potpunosti podržavati delovanje Unmika u sprovođenju odredbi rezolucije 1244 SB UN-a. On je naglasio da će se potpuno podržati naponi Hekerupa da se stvore uslovi za "poštene i slobodne izbore" na Kosmetu. - Albanski vođi nisu krili da im je cilj nezavisnost Kosmeta, a mi smo ih stalno podsećali da delujemo u okviru Rezolucije 1244 i da se od nje nećemo udaljiti. Oni su obećali da će uložiti napor da spreče nasilje koje može izazvati samo drugo nasilje - rekao je generalni sekretar Alijanse"⁶⁵. Na osnovu ove i sličnih izjava na kraju krize, u kojoj je NATO poslao nedvosmisleni poruku da je kriza završena i da će svaki dalji nastavak iste biti

⁶⁴ <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2001/01/11/srpski/P01011009.shtml>, 10.06.2014.

⁶⁵ <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2001/04/27/srpski/P01042701.shtml>, 27.04.2014.

sankcionisan od strane NATO, primetna je odlučnost da se to i sprovede. Želja albanske strame da uloži napore u sprovođenju mira i obaveze izolovanja pojedinaca voljnim za daljim oružanim akcijama, više govori o partnerskom odnosu sa NATO.

2.3.3. Ekonomske aktivnosti

Svo vreme trajanja krize na jugu Srbije, Srbija je trpela povećane izdatke koji su zasigurno mogli biti usmereni u cilju progresa i napretka društva. Na ovaj način su usmerena u cilju saniranja posledica polupismenih mehaničara, dilera deviza i nesavesnih državnih službenika. Srbija je uložila znatna sredstva u obnovu putne infrastrukture, izgradnju opštinske zgrade u Preševu, opremanje doma kulture u Preševu. Pored navedenog izgrađena je sportska hala u Medveđi, poboljšani su uslovi smeštaja u hotelu u Sijarinskoj banji, izvršena obnova oštećenih stambenih i proizvodnih objekata. Pored nastavka sa ulaganjem u razvoj i sanaciju posledica, nije se došlo do smirivanja situacije, koja se nastavlja u svom prigušenom kontinuitetu. Nastavlja se sa drugim očigledno ekonomskim ciljevima i zahtevima za pružanjem pomoći, za vreme dok se država ne poštuje i ne učestvuje se u njenom društvenom, političkom i ekonomskom životu, sa punim kapacitetom područja. Koliko je Srbija uložila u jug Srbije, govori podatak da je „Od završetka oružanih sukoba u Preševu, Bujanovcu i Medveđi, od 2001. do 2013. Vlada Srbije je u te tri opštine preko Koordinacionog tela uložila oko 70 miliona evra namenjenih za razvoj tog područja, ali to nije u potpunosti smirilo tenzije na jugu Srbije. Od 2001. godine do 2013. godine, prema podacima Višeg suda u Vranju, u opštinama Preševo i Bujanovac zabeleženo je 70 terorističkih napada čiji su počinioči ostali nepoznati”.⁶⁶

2.3.4. Medijske aktivnosti

Odmah po formiranju koordinacionog tela za jug Srbije, 06.02.2001. godine, od strane njegovog rukovodstva, sastavljena je Informacija o stanju bezbednosti na području opština Bujanovac, Preševo i Medveđa, sa predlogom mera za rešavanje krize, gde se u delu pod g) navodi Informisanje, a pod tačkom 2. „Da osmišljenim načinom informiše i uveri svetsko i domaće javno mnjenje u naše namere da Albance integrišemo u sistem i da im

⁶⁶ <http://srbin.info/2014/03/18/kad-moze-krim-mozemo-i-mi-albanci-sa-juga-srbije-traze-pripajanje-kosovu/>
18.05 2014.

obezbedimo sva nacionalna i ljudska prava po savremenim standardima i da time ne ugrozimo nijedno pravo Srba u region i da takođe zaštitimo prava Srba na KiM”.⁶⁷

U pravcu realizacije, u sastavu Koordinacionog tela, oformljeno je pres odeljenje u koje su ušli novinari i TV ekipe RTS, i drugih novinskih kuća, radio i TV stanica, sa celodnevnom radom i izveštavanjem, uz održavanje pres konferencija i saopštenja za javnost. Formiranje ovakvog dela, sa obavezom realnog i stalnog informisanja građana na kriznom području, kao i drugih po celom svetu, stavilo je krizu na jugu Srbije u žižu svetske javnosti. To je za ovaj deo Srbije, bilo veoma značajno i ako u negativnom kontekstu događanja, ali je nesumnjivo pružalo nadu u brže rešavanje problema.

U prvim danima medijskog rada, zbog do tada naučenog i šematskog pristupa, po direktivi onih koji su želeli da se priča sve najbolje i to plasira u medijski prostor, novinari su bili zatečeni, nespremni ili nedovoljno edukovani o značaju informacije i medija, kao i o njihovom uticaju na građane.

Vlasnik i novinar lokalnog radija, u početku je više bio spreman da preko svog radija iznosi poluinformacije i sumnje u mogućnosti rešavanja problema, nego da pokušava da svoje školske drugove albance, koji su se u tim trenucima nalazili u šumi, obučeni u gerilske uniforme, pozove na mir, na zajednički život, da pokaže i ukaže na nadu da život traje i da kroz njega moraju zajedno ići. Bilo je bolno u takvim trenucima reći Srbinu da traži mir sa Albancima koji hoće da pobiju ili rasele sve Srbe, ali je isto tako bila i činjenica da je Ridvan Ćazimi, bio njegov školski drug, sa kojim se dobro slagao do izbijanja sukoba. Radio OK, u dešavanjima na jugu Srbije, imao je značajnu ulogu na pomirenju Srba i Albanaca. Kroz svoj radio program, a posebno u čestom emitovanju razgovora, što na terenu, što u studiju, sa sagovornicima na temu mira i zajedničkog života, doprinosa je smirivanju krize.

Jedan od razgovora vođen je sa gospođom Sarom Prajs, prvim sekretarom britanskog Ambasadora u Beogradu, povodom otvaranja internet kafea u Bujanovcu od strane NVO OTPOR, a uz pomoć britanske Ambasade, pri čemu je ona izjavila: „Na žalost, u Velikoj Britaniji, mi smo imali vrlo tužno iskustvo u severnoj Irskoj, kad dve zajednice ne mogu da žive zajedno, vrlo nam je teško tamo, mi znamo koliko je teško da rešimo takvu situaciju. Nama je vrlo drago što smo mogli da finansiramo ovaj projekat Internet kafe, vrlo je hrabro od Opštine, vlade, ali je hrabro i od običnih ljudi, Srba, Albanaca i Roma koji su izabrali miran život, kojim žele da žive zajedno”.⁶⁸

⁶⁷ Čović, Nebojša, *Srbija posle Miloševića*, Biblioteka XXI veka, Beograd, 2001.

⁶⁸ Saša, Stojković, *Živeti zajedno*, O.K. radio, Vranje, 2001-2002.

Ako se sa ovom izjavom uporedi stanje u Irskoj od 1069. godine, jasno se uočavaju razlike i sličnosti sa područjem juga Srbije. Engleska bila ta koja je želela nametnuti svoja pravila igre stanovnicima Irske, koja do dana današnjeg nisu nametnuta u potpunosti. Albanska zajednica za pedeset godina, teži da nametne svoja pravila srpskom narodu, u čemu veliku želju za pružanjem pomoći iskazuje predstavnik Engleske. U kontekstu navedenog potrebno je sagledati i podatak koji iznosi profesor dr Dragan Simeunović: „Od kako je u godinama od 1069. do 1171. Engleska osvojila jugoistočni deo Irske, ratovi između Engleza i Iraca, tačnije pobune Iraca protiv engleske vlasti, takoreći i ne prestaju. Otpor Iraca kao tvrdokornih katolika je naročito porastao zbog nasilnog uvođenja protestantizma u Irsku u vremenu od 1536 - 1537. godine, što je konačno rezultiralo opštim irskim ustankom protiv engleskih osvajača koji je potrajao od 1641 - 1652. godine. Ugušenju ustanka je najviše doprinela engleska kaznena ekspedicija 1649. godine koju je predvodio Oliver Kromvel”.⁶⁹

Sigurno da je iskustvo predstavnika Engleske o pitanjima rešavanja krize u Irskoj, moglo da posluži kao primer, ali je isto tako neminovnost u činjenici da kriza sa Irskom traje dugo, da je isto u pitanju etno - separatistički terorizam, koji još nije rešen, na osnovu čega se mogu povući paralele sa krizom na jugu Srbije i postaviti osnovno pitanje međunarodnoj zajednici: „Može li se dozvoliti podela i izdvajanje jedinstvenog državnog prostora na osnovu etničkih i drugih razloga, koje iznose etničke zajednice ili pojedinci?”.

U koliko se po ovom pitanju postigne saglasnost, u svakom slučaju da se mogu o tome izjašnjavati pojedinci, etničke zajednice i druge društvene grupe, nakon čega bi u mirnoj preraspodeli teritorija na kojima raspolažu pravo vlasništva, mogli iste pripojiti susednim teritorijama pojedinaca, etničkih zajednica ili država. Sve do takvog rešenja ostaju nasilni pokušaji, pod navedenim izgovorima, pripajanja teritorija koje nije vlasništvo i stanovništva koji ne žele da to čini, pri čemu će ginuti građani. Takve akcije podržavaće pojedinci, grupe i države, stvarajući nove sukobe i žarišta širom sveta.

Jedinstven je primer rada pripadnika sedme sile, TV ekipe RTS, koji se desio nakon sklanjanja punktova pripadnika snaga bezbednosti ispred Trnovca i sklanjanja punkta od strane pripadnika UQPBM u selu Trnovac. Po programskoj šemi, naučenom radu u izveštavanju ili dobijenim instrukcijama, TV ekipa je svo vreme tražila najpovoljniji prostor za snimanje predsednika Koordinacionog centra, sa namerom da snimi, verovatno svaki njegov pokret ili izgovorenu reč. S obzirom da su svojim manevrisanjem kamerom i mikrofonom, ugrožavali bezbednost samog štićenog lica, u vreme i na mestu gde se moglo

⁶⁹ Simeunović, Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009.

očekivati ugrožavanje njegove bezbednosti, savetovano je TV ekipi da stane na ulicu, snima i obavlja razgovore sa građanima albanske pripadnosti, koji su iz Trnovca izlazili prema Bujanovcu. Odmah je dat odgovor da oni neće hteti da daju intervju. Nakon naređenja da to mogu raditi, a ne ometati obezbeđenje lica, nevoljno su pristali. Nakon zaustavljenog desetog vozila i obavljenih razgovora sa šest lica, srećna novinarska ekipa se obratila pripadnicima obezbeđenja, sa konstatacijom da građani hoće da pričaju i da imaju dobre snimljene razgovore. Epilog koji se dešavao nakon objavljivanja snimaka na TV, uz činjenicu da je par lica albanske pripadnosti, koji su izjavili da su mnogo srećni što mogu mirno da prođu do Bujanovca, pretrpilo fizičku torturu od strane pripadnika UQPBM. To je bila potvrda koja govori o njihovom terorizmu prema svakom ko ne deli njihovo mišljenje.

Realno, blagovremeno i dobro osmišljeno izveštavanje i postupanje medija, kroz praćenje i prikupljanje informacija od više izvora, sa suprotnim stavovima, može biti garant smirivanja ili rasplamsavanja tenzija u kriznim situacijama, ali u svakom slučaju da imaju svoju značajnu ulogu na dalji proces odvijanja događaja i realnog sagledavanja stanja.

Drugi primer postupanja medija, može se sagledati u više iznetih zahteva Ruske nacionalne televizije, da obavi razgovor sa predsednikom Koordinacionog tela, dr Nebojšom Čovićem. Prilika za takav razgovor iznađena je nakon dužeg vremena, na pauzi skupa koji je održavan u sportskoj hali u Vranju. Tom prilikom od strane voditelja postavljena su samo tri pitanja, a nakon dobijenih odgovora, TV ekipa zahvalila je na razgovoru i počela pakovanje opreme, što je zateklo gospodina Čovića. Iznenadeno je pitao dali je to sve. Pitanja su bila dobro osmišljena. Odgovori su zainteresovali političku elitu Rusije, koja je nakon par dana uputila poziv predsedniku Koordinacionog tela, dr Nebojši Čoviću, za zvaničnu posetu Moskvi.

Mediji su imali svoju ulogu i na strani gerilskih grupa. Primer je ne slučajan trenutak. Od strane komandanta policijskih jedinica, zatraženo je da predsednik Koordinacionog tela, dr Nebojša Čović, dođe u selo Lučane i obavi razgovor sa građaninom albanske pripadnosti, koji je hteo nešto da prijavi. Kada je traženo da se građanin dovede u prostorije opštine, dobijen je odgovor da ne sme i da insistira da se sretnu u Lučanima. U želji da izađe u susret građaninu, zajedno sa, potpredsednikom Koordinacionog tela, gospodom Biserkom Matić, u pratnji obezbeđenja, došao je u Lučane. Odmah po ulasku u kuću, počeo je oružani napad albanskih gerilskih grupa, sa obližnjeg brda iznad Lučana. U napadu su korišćeni, pored pešadijskog lakog naoružanja, broving, automatski bacač granata i bestrzani top. Obezbeđenje je pratilo napad izvan objekta i ako je bilo pokušaja i zahteva da uđu u objekat, što je odbijeno. Na osnovu nekih činjenica, bilo je osnova sumnji da je napad organizovan od strane pojedinaca iz

struktura bezbednosti Srbije i albanskih gerilskih grupa. Po uspešnom izvlašenju iz objekta, pod dejstvom vatre u toku napada, a po povratku u opštinu Bujanovac, zatraženo je od radnika RTS u reportažnim kolima, da proprate izveštavanje Kosovskih medija u vezi događaja iz Lučana. Na iznenađenje svih, Kosovska TV imala je direktni snimak sa brda iznad Lučana, pri čemu je snimala objekat u kom se nalazio predsednik Koordinacionog tela. Zimirana su dešavanja oko objekta, snimano je mesto napada i davani komentari o razlozima posete i boravka u objektu. „Nebojša Čović i Biserka Matic u okruženju albanskih terorista u Lučanu šef Koordinacionog tela savezne i republičke vlade za jug Srbije Nebojša Čović i član tog tima Biserka Matić nalaze se u selu Lučani, sa policijskim snagama izloženim žestokoj mitraljeskoj i minobacackoj vatri albanskih ekstremista. Čović je u telefonskom razgovoru nešto posle 14 časova agencija Beta rekao da napad još traje. Tokom razgovora u pozadini se mogla čuti mitraljeska paljba”.⁷⁰

⁷⁰ <https://groups.yahoo.com/neo/groups/sorabia/conversations/topics/13158>, 09.03.2014.

3. REŠAVANJE KRIZE NA JUGU SRBIJE

Kako navodi predsednik Koordinacionog tela: „Konačnom rešavanju krize pristupilo se na osnovu donetog i usaglašenog Programa i plana rešavanja krize u opštinama Bujanovac, Preševo i Medveđa”.⁷¹ Pre tog konačnog rešavanja krize bilo je potrebno da se dogovori sa svim bitnim faktorima u odlučivanju. Pre svega bila je potrebna saglasnost sa predstavnicima NATO, koja je jedino mogla garantovati ponašanje i postupanje albanskih terorista. Oni su se tek tada mogli ponašati u skladu sa istim, što se praktično dešavalo i na terenu.

U toku ulaska snaga bezbednosti u KZB i pored ubistva Ridzvana Ćazimija, koji se u pogrešno vreme našao na pogrešnom mestu, kao i upada naoružane grupe sa Kosova u Oraovicu, u završnoj fazi, nije bilo znatnijih problema i pružanja otpora.

3.1. Bezbednosni aspekti rešavanja krize

Na osnovu Aneksa 5b, Programa i plana rešavanja krize u opštinama Bujanovac, Preševo i Medveđa, bilo je planirano ulaženje u KZB po zonama i to sledećim redosledom:

- “1. Prva zona: obuhvata Lučane i Veliki Trnovac
2. Druga zona: obuhvata severni deo KZB od puta G. Vrtogoš - Karačevo (Čar, Ravno Bučje, Đorđevac, Muhovac, Pribovce i Zarbince
3. Treća zona: obuhvatala je prostor od linije južno od puta Lučane - Končulj za 2 kilometra pa do zone 2 (Končulj, M. Trnovac, Breznica)
4. Četvrta zona: obuhvata prostor od granice sa Makedonijom do puta Preševo - Mučibaba - Gnjilane (područje Preševskog Karadaka)
5. Peta zona: obuhvata prostor od puta Preševo - Mučibaba - Gnjilane do Berčevske reke (Mađare, Ilince, Gospođince, Bukovac, Berčevac, G. Šušaja)
6. Šesta zona: obuhvata prostor između 1, 3 i 5. zone i istočno od njih i 4. zone do naselja u kojima ne žive Albanci (Dobrosin, Vrban, Preševo, Bujanovac, sva sela zapadno od puta Vranje - Skoplje i sela naseljena albancima istočno od tog puta)
7. Sedma zona: obuhvata deo teritorije opštine Medveđa naseljen albancima (Tupale, Grbavce, Svirce, Kopit, Sijarina, Ravna banja, Đelekare, Stara Banja, Sijarinska banja i G. Lapašnik)”⁷²

⁷¹ Čović, Nebojša, *Srbija posle Miloševića*, Biblioteka XXI veka, Beograd, 2001.

⁷² Čović, Nebojša, *Srbija posle Miloševića*, Biblioteka XXI veka, Beograd, 2001.

Pojedinosti o ulasku u zone, koje su po pitanju bezbednosti u mnogome zavisile od stava i odnosa NATO snaga na Kosovu, u odnosu na terorističke grupe albanaca i njihovo ponašanje, ogledaju se u sledećim primerima u kojima se da sagledati odnos ključnih faktora prema datom stanju, pri čemu se zarad ličnih interesa i usled neznanja, ugrožavaju životi drugih ili neodgovorno žrtvuju.

Pri ulasku u 2. drugu zonu, po predhodnom dogovoru sa pojedincima iz kabineta predsednika Vlade Srbije, general policije odvodi Nebojšu Čović u pratnji novinara i stranih diplomata, drugim pravcem. Vodi ih u šumu, pod izgovorom da je to pravi put. Cilj je bio odstranjivanje Čovića sa pravca ulaska u zonu i njegovo medijsko ne pojavljivanje za taj dan, u zoni u koju dolazi i predsednik Vlade Srbije, dr. Zoran Đinđić. Poznavanje terena od strane Čovićevih pratioca i jasno ukazivanje da se kretanje ne odvija u potrebnom pravcu, doprinelo je naredbi generalu da za dva minuta dopremi vozila i sve prisutne odveze na mesto koje se nalazilo par stotina metara više i na kom se očekivao dolazak premijera. Bila je ovo prljava poltronsko - politička igra. Čović je stigao i nastavio dalje kretanje sa ostalim u pratnji predsednika Vlade. Za taj dan nije zabeleženo ni u jednim medijima, gde se zaista nalazio.

Odlaskom istog dana u selo Breznicu, Nebojša Čović, u pratnji dvojice generala policije, staje pored grupe građana, Albanaca, koja stoji pored puta. U razgovoru jedan građanin se ohrabruje i iznosi da do svega ovog nebi došlo da je neko u državi znao da spreči Rebeljija da radi to što radi. Na blagi osmeh generala policije i predloga da idu dalje, ušli su u vozila i nastavili obilazak. Policijske patrole u selu, nakon samo par minuta prijavile su da je došlo do fizičkog napada na građanina koji je razgovarao sa Nebojšom Čovićem. Odgovor visprenog generala policije, inače kasnije dobrog prijatelja sa Rebeljijem, glasio je da se ništa ne preduzima i da su to njihove stvari. Na insistiranje pratioca iz Čovićevog obezbeđenja i ličnog zahteva Čovića, da se patrola odmah uputi na lice mesta i zaštiti građanin, nakon par minuta dobijen je odgovor da lica koje je napadnuto više nema na licu mesta i da prisutni ne žele da pričaju ništa o incidentu.

Po ulasku u navedenu zonu, zbog nestručnosti i neznanja, policijskih rukovodioca, izvršeno je razmeštanje policijskog položaja na krajnje nepovoljnom mestu u selu Muhovac. U vršenju obilaska sela od strane policijske patrole, dolazi do manjeg verbalnog sukoba policije sa lokalnim mladićima. Pri tome policajac udara šamar mladom Albancu. Nakon njihovog razilaska, pred policiju staje veća grupa meštana, koju policija udaljuje od sebe, pucajući u vazduh. Tog dana u večernjim časovima, koristeći pogodnosti za napad, izvršen je oružani napad na policiju dok je ispred šatora večerala i tom prilikom dolazi do ubistva dva policajca i ranjavanja još dva policajca. „Okružni javni tuzilac u Vranju Milan Božilović

izjavio je da istražnim organima i dalje nisu poznata lica koja su izvršila napad u selu Muhovac u kojem su ubijena dvojica i ranjena još dvojica policajaca. Betini izvori među Albancima na jugu Srbije navode "da je za napad na policiju odgovoran vođa čarske grupe OVPBM Muhamed Dzemailji, i pored njegovih jučerašnjih demantija da je na bilo koji način povezan sa napadom".⁷³

U završnoj fazi planiranog ulaska u KZB, dolazi do upada grupe od sedam naoružanih terorista sa teritorije Kosova. Oni u selu Oraovica, 12.05.2001. godine, zajedno sa teroristima iz sela, postavljaju dva punkta na ulaze u selo, iz pravca Preševa i pravca sela Turije. Označena kao poslednja zona ulaska, ovom akcijom se prostor Oraovice postavlja pod znak pitanja u okončanju ulaska i ovladavanja prostora KZB od strane vojske i policije Srbije. Pripadnici vojske i policije pokreću akciju deblokade naseljenog mesta, pokretom vojnih jedinica iz pravca sela Turija, prema centru sela i spajanja sa pripadnicima vojske koji su se nalazili iznad centra, u okolini pravoslavne crkve svetog Đorđa, za vreme dok policija vrši Pokret iz pravca Preševa, prema centru sela. Nakon par sati od početka akcije i usporenog kretanja jedinica usled pružanja oružanog otpora terorista, na poziciju zauzete utvrde iz pravca Preševa, na koju je stigao predsednik Koordinacionog tela, Nebojša Čović, došao je i predsednik opštine Preševo, Riza Halimi. On je od Čovića zatražio dozvolu da u vremenu od jednog sata, uđe u selo, kako bi pomogao da iz njega izađu žene i deca, uz obustavu akcije vojske i policije. Halimi je od Čovića dobio saglasnost, koja je od njegovih saradnika procenjena kao kupovina vremena za izvlačenje naoružanih terorista u pravcu Oraovičkog jezera i Kosova. Iz tog pravca se predpostavljalo njihov dolazak u selo, uz konstataciju da će biti zahteva za još vremena, u skladu sa čim je trebalo pripremiti zaprečavanje datog pravca, kao preduslov za dalje davanje vremena. U narednih pet sati, trajalo je sporedno izlaženje žena i dece iz sela, a poslednji sat vremena, odobren je na zahtev predstavnika međunarodnog crvenog krsta. Nakon toga, uz postignut dogovor, jedinice vojske iz pravca Turije i policije iz pravca Preševa, ušle su u selo bez pružanja otpora, pri čemu su naoružana lica, svoje oružje i opremu, iznosila duž ulice u centru sela, gde su se postrojili. Kasnije su privedeni u policijsku stanicu Preševo, na informativni razgovor. Grupa od osam naoružanih terorista, od kojih je sedam poreklom i sa prebivalištem na Kosovu, a jedan iz sela Oraovica, u međuvremenu je krenula u izvlačenje prema Kosovu. U tome su sprečeni nakon oružanog sukoba sa snagama bezbednosti Srbije, nakon čega su sa vozilima sleteli u Oraovičko jezero. Nakon pogibije i ne

⁷³ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2001&mm=08&dd=05&nav_category=1&nav_id=28672, 05.06.2014.

obavljenog uviđaja i konstatacije o njihovoj smrti, leševi su tajno preneti na Kosovo i sahranjeni, zajedno sa pripadnikom koji je poreklom i prebivalištem iz Oraovice.

Odlazak TV ekipe RTS, koja je želela da dokumentuje navedeni događaj, sprečen je od strane policijskog generala. U narednom periodu, general je dobio zvanično priznanje u sedištu NATO, za uspešno izvedenu akciju u Oraovici, bez žrtava. O ovom događaju postojalo je više oprečno iznetih stavova: „Nebojša Čović je rekao i da je akcija ulaska jugoslovenskih snaga u selo Oraovica, bila maksimalno korektna i maksimalno profesionalno izvedena. On je demantovao da je u akciji bilo žrtava i saopštio da su povrede stopala zadobili pripadnici Vojske Jugoslavije Dario Stošić iz Niša i Nikola Milić iz Jagodine. "Ulaskom u to selo nasli smo 3 sveže humke, jedan leš na kraju sela i nista vise", rekao je Čović na konferenciji za novinare u Pres centru u Bujanovcu. Jugoslovenske snage bezbednosti privele su u utorak, tokom akcije u selu Oraovica kod Preseva, 98 Albanaca, koji su nakon detaljnih provera pušteni kućama, saopštio je Vladin pres-centar u Bujanovcu navodeći da tokom akcije u utorak zaplenjena i veća količina naoružanja”.⁷⁴

Drugačije mišljenje o navedenoj akciji imao je predsednik opštine Preševo i predstavnik vojske Srbije, što je ostavilo misteriju za naredni period, o broju poginulih u ovoj akciji. Tako je Halimi izjavio: „Riza Halimi, predsednik opštine Preševo i predsednik Partije za demokratsko delovanje, borbe u Oraovici opisao je kao okršaj "ogromne snage specijalne policije i 15 članova OVPBM i grđana sela Oraovica", a na dušu srpskih vlasti stavlja se i pogibija maloletnog albanskog dečaka, brata ranjene Rušdije Ibraimi. "Deca su žrtve minobacačke granate koju su pripadnici OVPBM greškom ispalili na selo", kaže pukovnik Miodrag Jeftić, iz odeljenja za odnose sa javnošću Združenih snaga bezbednosti, koji je, po sopstvenom kazivanju, u toku akcije ZSB bio u Oraovici. "Prema našim obaveštajnim podacima zasnovanim na praćenju komunikacije neprijatelja, saznali smo da je reč o grešci. Albanski ekstremisti su se preračunali i minobacači su prebacili naše položaje i granate su padale na selo." U selu Oraovica poginulo je i 14 pripadnika OVPBM, njih osam ranjeno, dok su trojica jugoslovenskih vojnika i policajaca lakše ranjeni. Zaplenjeno je dosta oružja i vojne opreme, a žitelji Oraovice i dalje "masovno predaju oružje i vojnu opremu".⁷⁵

Naznaku u rešavanju misterije, dali su događaji koji su usledili deset godina kasnije, a oni govore o stvarnosti, laži i obmani, doslednosti i opravdanosti pojedinih postupaka, a posebno predstavnika države Srbije. „Iako je celokupna situacija dosta komplikovana,

⁷⁴ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2001&mm=05&dd=16&nav_category=1&nav_id=25535, 16.05.2014.

⁷⁵ <http://www.nin.co.rs/2001-05/24/18104.html>, 24.05.2014.

Albanci Preševske doline žele da imaju trajno obeležje na svoje heroje iz 2001. godine, ocena je predsednika opštine Preševo Ragmija Mustafe lidera Demokratske partije Albanaca (DPA). Mustafa je zajedno sa predsednikom lokalnog parlamenta Ramizom Ljatifijem, postavio i kamen temeljac, a do stopiranja radova urađeno je ravnanje terena i postavljanje stubova nosača za spomen-obeležja osmorici poginulih pripadnika OVPMB. Zbog svog položaja selo Oraovica i prostor oko Oraovačkog jezera, uz administrativnu liniju sa KiM bilo je pogodno za prolaz pripadnika OVPMB i ANA sa Kosova na jug Srbije. Tu je od 12. do 15. maja vođene borbe pripadnika žandarmerije i policije sa pripadnicima 111. i 112. i 113. brigade albanskih ekstremista koje je predvodio Mustafa Šaćiri Špejtim, koji je tada važio za komandanta „Južnog fronta OVPMB“. Šaćiri je bio osnivač OVPMB i zamenik komandanta Šefčeta Muslijua. U tim borbama državne snage bezbednosti zarobili su 80 pripadnika OVPMB. Otpor je slomljen i uz upotrebu jednog tenka, a tom prilikom otkrivena je velika količina naoružanja, bombi i vojne opreme. U selu je bilo i na stotine metara iskopanih rovova.⁷⁶

Na osnovu napred iznetog ostaje dilema, dali je u navedenoj akciji bilo žrtava. Kome je i zašto bilo važno da ih ima ili nema u tim danima, a kome kasnije. Zašto se u određenim trenucima, od strane NATO i drugih subjekata u pogledu odlučivanja o životu i smrti građana, žrtve mogu tretirati od značajnih do beznačajnih, opravdanih do neopravdanih, potrebnih i nepotrebnih. Zašto je u ovom slučaju, ubistvo sedam mirnih i uzornih građana Kosova, koji su došli kod građanina Oraovice u posetu, bio nevažan za međunarodnu zajednicu, koja je svo vreme upirala prst u Srpske snage bezbednosti, da ugrožavaju prava i slobode građana albanske pripadnosti.

3.2. Politički aspekti rešavanja krize

Važan deo političkih odluka, zasigurno predstavlja iznuđeno donošenje Zakona o amnestiji, koji u članovima 1. i 2. nipodaštava živote svih poginulih građana, vojnika i policajaca, koji su život izgubili usled divljanja i protivzakonitog ponašanja i postupanja pripadnika ekstremističkih, terorističkih i gerilskih grupa građana albanske pripadnosti.

Član 1. navedenog zakona kaže:

„Daje se amnestija licima - jugoslovenskim državljanima, koja su u periodu od 1. januara 1999. godine do 31. maja 2001. godine na teritoriji opština Preševo, Medveđa i Bujanovac učinila, odnosno za koja postoji osnovana sumnja da su učinila krivično delo

⁷⁶http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/za_spomenik_planirali_da_potrose_100000_evra.55.html?news_id=261386&action=print, 26.05.2014.

terorizma iz člana 125. i krivično delo udruživanja radi neprijateljske delatnosti iz člana 136, propisana Krivičnim zakonom Savezne Republike Jugoslavije ("Službeni list SFRJ", br. 44/76, 36/77, 34/84, 37/84, 74/87, 57/89, 3/90, 38/90, 45/90, 54/90 i "Službeni list SRJ", br. 35/92, 16/93, 37/93, 24/94 i 61/2001).

Amnestija iz stava 1. ovog člana obuhvata i lica - jugoslovenske državljane, koja su učinila, odnosno za koja postoji osnovana sumnja da su učinila krivično delo terorizma iz člana 125. u vezi sa članom 139. st. 1. i 3. i krivično delo udruživanja radi neprijateljske delatnosti iz člana 136. u vezi sa članom 139. st. 1. i 3. Krivičnog zakona Savezne Republike Jugoslavije.

Amnestija iz st. 1. i 2. ovog člana obuhvata oslobođenje od krivičnog gonjenja i oslobođenje od izvršenja kazne.

Član 2. navedenog zakona kaže:

Ako protiv lica iz člana 1. ovog zakona nije pokrenut krivični postupak, postupak se neće pokrenuti, a ako je krivični postupak u toku - obustaviće se.

Ako je licu iz člana 1. ovog zakona pravosnažno izrečena kazna zatvora, oslobodiće se od izvršenja te kazne u celini ili u delu koji nije izvršen".⁷⁷

Usled prisiljavanja od strane međunarodne zajednice, na donošenje jednog ovakvog akta, grubo su prekršene sve zakonske i ljudske norme ponašanja. Ovim aktom izvršeno je grubo nagrađivanje dželata smrti za njihovo ponašanje i dela u oduzimanju života drugih, dajući im mnogo veća prava na život u odnosu na one kojima su iste oduzeli.

Sa ovakvim presedanom stvoren je prostor za zakonsko opravdanje nasilja i terorizma širom sveta, po kom osnovu se trebaju doneti isti zakoni za oslobađanje odgovornosti terorista koji su, na primer, učestvovali u terorističkom napadu izvedenom u SAD 11.09.2001. godine, kao i svim drugim akcijama i aktivnostima terorista širom sveta, bez obzira koja država, narod ili pojedinac, su ugroženi takvim delovanjem

Uvažavajući odredbe Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima,⁷⁸ koja predstavlja kamen temeljac UN, kao i krivične zakone većine zemalja u svetu, kojima se ovakva dela najstrožije sankcionišu, a posebno činjenicu da su terorizam i teroristički akti postali svakodnevica, koja pretstavlja ozbilju pretnju po mir i bezbednost građana širom sveta ili oružje u rukama određenih grupa i pojedinaca, za širenje straha i panike u cilju ostvarivanja svojih interesa.

⁷⁷Zakon o amnestiji, Objavljen u "Sl. listu SRJ", br. 37 od 3. jula 2002

⁷⁸Deklaracija o ljudskim pravima, usvojena i proglašena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 217 (III) od 10. decembra 1948. godine: 48 država je glasalo za, nijedna protiv, dok je 8 bilo suzdržano (uključujući Jugoslaviju, Saudijsku Arabiju, Južnu Afriku i SSSR).

Uvođenjem ovakve prakse, pored preduslova da će biti oslobođeni od odgovornosti za učinjena zlodela koja planiraju i izvode teroristi, treba da se od prekoračenja ovlašćenja i zloupotreba, amnestiraju i pripadnici druge strane, državnih službi bezbednosti ili građana koji se suprostavljaju terorističkim akcijama kroz samoorganizovanje. Na taj način stvara se preduslov za anarhizam, samim tim i povećane aktivnosti ili takmičenje dveju strana, koja više zla može naneti na terenu.

Na ovom primeru od pre trinaest godina nastali su novi. U Ukrajini se od strane novog ukrajinskog rukovodstva, nudi amnestija za sve koji su učestvovali u protestima kojima je srušena predhodna legalno izabrana Vlada, kao i amnestija za sve one koji su učestvovali u oružanim sukobima na istoku Ukrajine, proruski opredeljeni građani, protiv izbora i postupaka nove vlade. Njima se nudi da napuste teritoriju Ukrajine, tj. da sami izvrše svoje etničko čišćenje prostora. Drugi novi primer je Sirija, gde stari - novi predsednik nudi amnestiju za teroriste u Siriji, koji više godina vode oružane sukobe sa zvaničnim vlastima Sirije. Na osnovu ovih primera dolazi se do zaključka da amnestija postaje izbor i opravdanje za bilo kakav zločin da se poćini, pod uslovom da to odgovara pojedinim krugovima u zemlji sukoba ili širem prostoru i globalnim interesima moćnijih država i organizacija.

Saopštenje ukrajinske vlasti su o stupanju na snagu Zakon o amnestiji za demonstrante uhapšene tokom protesta koji su tri meseca potresali zemlju, govori o pravu i pravdi. To je bio ključni zahtev opozicije posle napušćanja javnih zgrada. U vezi navedenog mediji su preneli: „Zakon o amnestiji stupa na snagu danas, 17. februara, i na osnovu njega će se odustati od krivićnog gonjenja onih koji su poćinili prestupe“, saopšćilo je ukrajinsko tužilašćv, prenosi AFP”.⁷⁹ Ovim su učesnici rušćnja predhodne legalne vlasti amnestirani, kao nagrada za dovođenje novih struktura na vlast.

Predsednik Ukrajine oglašio se sa sledećom ponudom da: „Mirovni plan poćinje moćjim naređenjem o jednostranom prekidu vatre“, rekao je Porošćenko. On je dodao da bi ubrzo posle naređenja o prekidu vatre trebalo da od svih učesnika u konfliktu dobije podršku za svoj mirovni plan. „To bi trebalo da se desi vrlo brzo“, rekao je Porošćenko. Kremlj je preksinoć saopšćtio da je ruski predsednik Vladimir_Putin razgovarao s Porošćenkom o eventualnom prekidu vatre, i to pošto su dva ruska novinara ubijena na istoku Ukrajine. U svom mirovnom planu Porošćenko između ostalog poziva Putina da zvanićno prizna nove vlasti Ukrajine koje vode zemlju od kada je u februaru sa vlasti svrgnuta prethodna vlada predsednika Viktora Janukovića. Porošćenko je obećao i amnestiju za sve koje poloće oruće i

⁷⁹ http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=02&dd=17&nav_id=813090, 17.05.2014.

koji nisu počinili teške zločine”⁸⁰. Ova ponuda data je nakon nepune godine dana od podržanih protest ulice u rušenju vlasti. Nije podržan glas građana o izboru mesta i države življenja. To su primeri dvostrukih standarda, što treba biti jasan signal za zabrinutost o merilima vrednosti življenja.

Još jedan primer državničke mudrosti i doslednosti u poštovanju prava i života svojih građana, za koje je postojala odgovornost u zaštiti života i lične sigurnosti, desio se u Siriji. Tamo je „Sirijski predsednik Bašar el Asad proglasio je danas opštu amnestiju za sve zločine počinjene do danas, potez koji dolazi nedelju dana posle njegovog ponovnog izbora za šefa države, javila je danas sirijska državna televizija. Ministarstvo pravde saopštilo je danas da je ta inicijativa pokrenuta u "kontekstu pomirenja" nakon što je sirijska vojska preuzela kontrolu nekih delova teritorije koje su držali pobunjenici od početka sukoba 2011. godine. To je peta opšta amnestija od početka građanskog rata. Asad, čiji režim pobunjenike opisuje kao teroriste, proglasio je amnestiju 31. maja i 21. juna 2011, 15. januara 2012 i 16. aprila 2013. godine”⁸¹. Postavlja se pitanje ko može nakon tri godine razaranja, patnji građana, u njihovo ime, a protiv njihovog interesa, grubo izjednačiti dželata i žrtvau, u ime opstanka na vlasti i izbegavanja lične državničke odgovornosti.

Ako se u bilo kom slučaju da prioritet životu svakog čoveka, a potom se dozvoli da se građani na mono etničkim, nacionalnim ili verskim prostorima, izjasne o svom životnom prostoru i državnoj zajednici u kojoj žele ili sa kojom žele da žive u budućnosti, logično bi bilo da se toj želji izađe u susret uz poštovanje volje građana i zakonske osnove, bez ljudskih i materijalnih gubitaka, što je sigurno povoljnije za sve u odnosu na stanja koja se održavaju i odražavaju kroz amnestiju.

3.3. Ekonomski aspekti rešavanja krize

U sumiranim podacima „pružena je humanitarna pomoć u hrani, lekovima, sredstvima za higijenu građanima (6.110) albanske nacionalnosti. Uručene su naknade štete u iznosu od 920.000 evra, a Vlada_Srbije je investirala 1.000.000 evra za obnovu porušenih kuća i smeštaj privremeno raseljenih lica. Međunarodna zajednica, posebno američka administracija, dala je snažnu finansijsku podršku izgradnji infrastrukture (putevi, škole,

⁸⁰ http://www.danas.rs/danasrs/svet/globus/porosenko_naredjuje_prekid_vatre.12.html?news_id=283751, 19.06.2014.

⁸¹ <http://www.vesti-online.com/Vesti/Svet/409718/Asad-proglasio-opstu-amnestiju>, 19.06.2014.

zdravstvene ustanove, mediji itd.). Vlada Srbije je investirala 8.317.000 evra za iste namene”.⁸²

Da se do sada uloženo nije primilo na plodno tle u cilju rešavanja zajedničkog života i prosperiteta svih građana juga Srbije, potvrđuje možda i to što tvrdi Skender Destani: „Lider Demokratske unije doline (DUD) i zamenik predsednika opštine Preševo Skender Destani, slaže se da je „Čovićev plan“ doveo do određene relaksacije međuetničkih odnosa u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa, ali napominje da u nastavku nisu usledili adekvatni potezi države. Zbog toga, naglašava Destani, ekonomska situacija u tri opštine juga Srbije liči na katastrofičnu. Svedoci smo svi, i Srbi i Albanci, da u ove tri opštine gotovo ništa nije investirano u pogledu ekonomskog razvoja. To je dovelo do velike ekonomske krize i do toga da veliki broj mladih, Srba, Albanaca, Roma, napusti ovo područje. Mladi, a pretežno Albanci koji su u ovim opštinama većinsko stanovništvo, ne vide nikakvu perspektivu na ovom području - kaže Destani. Za trinaest godina preko Koordinacionog tela za jug Srbije uloženo je 75 miliona evra kroz razne investicije, a još 35 miliona obezbedila je međunarodna zajednica. Šef Koordinacionog tela Zoran Stanković kaže da je nakon njegovog dolaska na čelo ovog vladinog tela, posle pregovora sa albanskim liderima, napravljena neka vrsta strategije delovanja u sedam tačaka koju je usvojila Vlada. Iz Koordinacionog tela, tri opštine juga Srbije, mimo redovnih budžeta, dobijaju godišnje oko 250 miliona dinara, za 2013. čak 260 miliona. To predstavlja povećanje budžeta za 9 odsto što nije slučaj u ostalim opštinama u Srbiji”.⁸³

Može li stalno uslovljavanje za još neki dinar ili pravo i pored povećanih davanja novca i prava u odnosu na ostala područja Srbije, doprineti shvatanju albanaca da je jug Srbije, jug Srbije ili će i pored svega težiti da bude istok Albanije. Ostaje na budućnosti i generacijama koje dolaze, da odluče o ovoj istorijski važnoj dilemi.

3.4. Posledice

U periodu od 10. juna 1999 (od potpisivanja Kumanovskog sporazuma) do 31. avgusta 2001. godine na jugu Srbije je izvršeno 1160 terorističkih napada i provokacija od strane albanskih terorista. Od ukupnog broja izvršenih napada, 967 je izvršeno na pripadnike i objekte policije, 38 na pripadnike i objekte Vojske Jugoslavije i 155 na civile (na Srbe 89, Albance 30 i na članove UN 36 napada).

⁸²<http://www.bezbednost.org/Bezbednost/708/Kriza-na-jugu-Srbije.shtml>, 13.06.2014.

⁸³http://www.okradio.rs/vesti/zabava/integracije-koce-i-srbi-i-albanci_41071.html, 02.06.2014.

Prilikom ovih napada poginulo je 34 osobe (od toga 10 civila, 18 policajaca i 6 vojnika). Povređene su 102 osobe (od toga 25 civila, 61 policajac i 16 vojnika). Od strane OVPMB oteto je 45 ljudi (od toga 43 civila i 2 vojnika). Teroristi su ubili 2 oteta civila, jedan civil je pobjegao iz zarobljeništva, dok je nepoznata sudbina 4 civila. Teroristi su na slobodu pustili 38 osoba.

Poraznost navedenih činjenica, uz materijalno razaranje i ljudsku patnju građana Srbije, koji žive na njenom južnom delu, u opštinama Preševo, Bujanovac i Medveđa, daje dimenziju ljudske nedoslednosti na međunarodnom nivou, regionu i lokalnoj zajednici građana. Pohlepa, politika sile i nasilja, obmana razuma i nedoslednost života, ostavili su iza sebe ogromne posledice, pre svega u ljudskim žrtvama. Poznato je da svi narodi sveta govore da ljudski život nema cenu, zbog čega su posledice u tom delu nesagledive. Ekonomsko iscrpljivanje Srbije, a time i svih njenih građana, samo je nastavljeno kao posledica rešavanja krize. Nepoverenje Srba i Albanaca koji žive na tom delu Srbije, povećano je usled lošeg i skorog gorkog iskustva. Postoji stalni strah od budućih vremena koji prati osluškivanje politike i vetrova koji duvaju iz pravca velikih sila, u pokušaju da prepoznaju šta oni nose od njihovih interesa i na čiju stranu se mogu staviti u budućnosti. Albanci su u krizi imali slobodu ubijanja, a na njenom kraju sigurnost praštanja. Srbi su u krizi imali pravo da budu ubijani, a na njenom kraju da sednu zajedno za sto sa ubicama.

Sigurnost svakog građanina, bez obzira na njegovu etničku pripadnost, veru, pol, uzrast, boju kože i druge odlike koje izdvajaju svakog od nas kao jedinku, mora postati epilog svih posledica razmatrane krize.

Konkretna posledica ove krize, jesu napredovanje vojnih i policijskih rukovodioca u viša zvanja i pored odgovornosti za prouzrokovano stanje krize. Povećan je ugled lidera terorističkih akcija i gerilskih aktivnosti u društvu albanskih građana. Veličaju se poginuli teroristi kao rodoljubi i lokal patrioti. Ponižavaju se poginuli policajaci, vojnici i građani. Preterana je briga međunarodne zajednice za svakog popreko pogledanog albana i apsolutna nebriga za sudbinu otetih iz Malog Trnovca, Vlade i Perse Miletić, moguće što nisu imali nikog svog, pa ni svoju državu.

Zaključak

Sumirajući izneto i mnogo drugog što nije izneto u ovom radu, stiče se utisak da svet može izgledati drugačije samo ako želimo da on bude drugačiji. Ako radimo ono za šta smo obučeni i plaćeni, dužni prema zajednici i moralno svesni o potrebi života nad smrću, on može biti bolji.

Ukoliko ostanu stavovi velikih sila da u ostvarivanju njihovih pojedinačnih interesa, treba biti korišćen terorizam, ljudi bolesnih poimanja i ambicija, pojedinci lakomi na novac, privilegije i funkcije, moraju znati da se sve to jednog dana može naći u njihovom dvorištu, kada neka sila veća od njih, počne da preorava njihova dvorišta sa granatama i ista prekriva njihovim leševima.

Skoro jednonacionalna, mnogoljudna, ekonomske sve jača Kina ili neka druga zajednica, lako će naći za šaku dolara pojedince i grupe, koji će početi da cepaju za sada velike mnogonacionalne, finansijski sve više zavisne sile, nastavljajući dosledno politiku sile kroz sve oblike terora.

Svet mora otvoriti oči ako želi da vidi budućnost u koju nas može odvesti nepoštovanje ljudskog dostojanstva, prava na život i svega onog što se navodi u povelji UN, jer samo dosledno poštovanje povelje, može biti garant budućnosti sveta.

Budućnost trajanja na posledicama zla, mora ostati satiranje zla i davanje prednosti životu, ljubavi i slozi. Beznađe ljudi nastaje na temeljima sebičnosti, pohlepe i nejednakosti, a nada postoji ako se svi nadamo boljem i bezbrižnijem društvu organizovanom od porodice, zaseoka, sela, grada, regiona, države ili bilo kog većeg oblika organizovanja, kao nužnosti opstanka nakon svih posledica ratovanja do sada.

Literatura:

1. Lukić, Dragutin, *Savremena špijunaža*, Glas podrinja, Šabac, 1981.
2. Milašinović, Radomir, *Američki pohod na svet*, ZAD, Beograd, 1996.
3. Čović, Nebojša, *Srbija posle Miloševića*, Biblioteka XXI veka, Beograd, 2001.
4. Prelević, Božo, (2000), *Extremism, The attacks, incidents and armed provocation in the ground security zone*, Republic of Serbia, Ministry of internal affairs, information service, Beograd, 2000.
5. Primakov, Jevgenij, *Svet bez Rusije? Čemu vodi politička kratkovidost*, Službeni glasnik, Beograd, 2010.
6. Radovanović, Svetlana, *Religija kao činilac dinamičkih procesa u stanovništvu i njegovih etničkih i kulturno-civilizacijskih obeležja*, Demografija knjiga I, Beograd, 2004.
7. Rajs, Arčibald, Rudolf, *Čujte Srbi!: čuvajte se sebe*, Beoknjiga, Beograd, 2008.
8. Sentić, Milica, *Uticaj narodnosti i religije na fertilitet stanovništva Jugoslavije, Vitalni događaji u Republici Srbiji, 2002*; Saopštenje, broj 260, LIV, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2004.
9. Simeunović, Dragan, *Terorizam*, Pravni fakultet univerziteta u Beogradu, Beograd, 2009.
10. Simović, Milosav (2010), *Savremena protivteroristička operacija*, Medija centar „Odbrana“, Beograd, 2010.
11. Spasić, Božidar, *Lasica koja govori*, Grafoprint, Beograd, 2000.
12. Hall, Stuart, *Who Needs Identity?*, Questions of Cultural Identity, Sase, London, 1997.
13. Huntington, Samuel, *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order*, New York, 1998.
14. Zbignjev, Bžežinski, *Amerika - Kina i sudbina sveta, strateška vizija*, Albatros plus, Beograd, 2013.
15. Zbignjev, Bžežinski, *Druga šansa Amerike, Tri predsednika i kriza američke supersile*, Službeni glasnik, Beograd, 2009.
16. Saša, Stojković, *Živeti zajedno*, O.K. radio, Vranje, 2001-2002.
17. Vlada Republike Srbije, *Bela knjiga, teroristi OVK*, Beograd, 2003.

Ostala literatura

1. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002, nacionalna ili etnička pripadnost, podaci po naseljima, Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, knjiga 1, Beograd 2003
2. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002. Stanovništvo – veroispovest, maternji jezik i nacionalna ili etnička pripadnost prema starosti i polu, knjiga 3, RZS, Beograd 2003.
3. Vitalni događaji u Republici Srbiji, 2002; Saopštenje, broj 260, LIV, Republički zavod za statistiku, Beograd 2004.
4. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002, Stanovništvo, Starost i pol, knjiga 2, Republički zavod za statistiku, Beograd 2003.
5. Popis stanovništva, domaćinstava i stanova u 2002, Stanovništvo – nacionalna ili etnička pripadnost, knjiga 1, Republički zavod za statistiku, Beograd 2003. Kosovo.
6. Zakon o amnestiji, Objavljen u "Sl. listu SRJ", br. 37 od 3. jula 2002
7. Deklaracija o ljudskim pravima, usvojena i proglašena rezolucijom Generalne skupštine Ujedinjenih nacija 217 (III) od 10. decembra 1948. godine: 48 država je glasalo za, nijedna protiv, dok je 8 bilo suzdržano (uključujući Jugoslaviju, Saudijsku Arabiju, Južnu Afriku i SSSR).

Internet tekstovi

1. <http://www.rastko.rs/rastko/delo/12517>, 21.04.2014.
2. <http://www.vesti-online.com/Vesti/Srbija/95971/Vilijam-Voker-Kosovo-i-Albanija-da-se-ujedine-a-Beograd-da-se-izvini>, 11.05.2014.
3. <http://www.intermagazin.rs/americka-baza-bondstil-najpoznatija-i-ujedno-najcuvenija-po-zlu-americka-vojna-baza-u-evropi/>, 09.06.2014.
4. <http://www.cnj.it/24marzo99/posledice.htm>, 04.06.2014.
5. <http://www.nadlanu.com/pocetna/info/drustvo/Osiromaseni-uranijum---posledice-Broj-bolelih-od-raka-u-Srbiji-povecan.a-176682.295.html>, 14.05.2014.
6. <http://bigportal.ba/zasto-je-putin-2003-godine-naredio-da-ruska-vojska-napusti-kosovo/>, 24.04.2014.
7. <http://www.isac-fund.org/download/06-Milan%20Simurdic%20-%20Ruska%20energetska%20politika%20i%20Balkan.pdf>, 14.04.2004.
8. <http://www.ebrd.com/pages/project/psd/2013/44506.shtml>, 03.04.2014.
9. <http://www.ekapija.com/website/sr/page/73899/Ekonomist-Autoput-preko-Albanije-do-Kosova-i-Metohije>, 12.04.2014.
10. <http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/Dacic-i-Taci-grade-auto-put-NisPristina.lt.html>, 10.04.2014.
11. <http://www.naslovi.net/2013-12-14/pravda/kosovo-je-americki-narkobanditistan-koji-godisnje-zaradi-tri-miljarde-dolara-od-droge/8167919>, 14.04.2014.
12. <http://akter.co.rs/weekly/33-politika/22524-kosovske-kombinatorike-olbrajtove-i-klarka.html>, 25.04.2014.
13. http://www.novine.ca/ARHIVA/2000/15_12_00/yyu.html, 17.04.2014.
14. [http://www.sense-agency.com/tribunal_\(mksj\)/analiza-makedonskog-konflikta.25.html?cat_id=1&news_id=5030](http://www.sense-agency.com/tribunal_(mksj)/analiza-makedonskog-konflikta.25.html?cat_id=1&news_id=5030), 04.05.2014.
15. <http://www.crvenakritika.org/politika/133-britanski-tv-program-razotkriva-nato-lai?format=pdf>, 19.05.2014.
16. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2000&mm=12&dd=30&nav_id=18807, 29.05.2014.
17. <http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/U-Presevu-obeleden-Dan-zastave.lt.html>, 28.05.2014.
18. http://www.yurope.com/zines/republika/arhiva/2001/255/255_30.html, 29.05.2014.
19. <http://www.vranjepres.rs/sh/179/10/3009/Smenjen-urednik-TV-Pre%C5%A1evo.htm>, 06.05.2014.
20. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2005&mm=07&dd=13&nav_category=16&nav_id=172533, 13.05.2014.
21. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2001&mm=03&dd=18&nav_category=1&nav_id=22840, 18.06.2014.
22. <http://www.juznevesti.com/ko-je-ko/Riza-Halimi.sr.html>, 20.05.2014.
23. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2001&mm=01&dd=26&nav_category=1&nav_id=20028, 26.05.2014.
24. <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2000/12/21/srpski/P00122005.shtm>, 20.05.2014.
25. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2001&mm=02&dd=18&nav_category=1&nav_id=21282, 18.05.2014.
26. <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2001/01/11/srpski/P01011009.shtm>, 10.06.2014.
27. <http://arhiva.glas-javnosti.rs/arhiva/2001/04/27/srpski/P01042701.shtm>, 27.04.2014.
28. <http://srbin.info/2014/03/18/kad-moze-krim-mozemo-i-mi-albanci-sa-juga-srbije-traze-pripajanje-kosovu/>, 18.05.2014.
29. <https://groups.yahoo.com/neo/groups/sorabia/conversations/topics/13158>, 09.03.2014.

30. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2001&mm=08&dd=05&nav_category=1&nav_id=28672, 05.06.2014.
31. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2001&mm=05&dd=16&nav_category=1&nav_id=25535, 16.05.2014.
32. <http://www.nin.co.rs/2001-05/24/18104.html>, 24.05.2014.
33. http://www.danas.rs/danasrs/drustvo/za_spomenik_planirali_da_potrose_100000_evra.55.html?news_id=261386&action=print, 26.05.2014.
34. http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2014&mm=02&dd=17&nav_id=813090, 17.05.2014.
35. http://www.danas.rs/danasrs/svet/globus/porosenko_naredjuje_prekid_vatre.12.html?news_id=283751, 19.06.2014.
36. <http://www.vesti-online.com/Vesti/Svet/409718/Asad-proglasio-opstu-amnestiju>, 19.06.2014.
37. <http://www.bezbednost.org/Bezbednost/708/Kriza-na-jugu-Srbije.shtml>, 13.06.2014.
38. http://www.okradio.rs/vesti/zabava/integracije-koce-i-srbi-i-albanci_41071.html, 02.06.2014.
39. <http://bskm.rs/2013/10/19/zverski-zlocin-nad-djordjem-martinovicem/> 21.05.2014.
40. <http://www.magacin.org/2013/11/15/podsecanje-siptari-su-nekaznjeno-u-sfrj-ubijali-srbe/> 21.05.2014.
41. <http://zelenenovine.files.wordpress.com/2014/03/uranijumska-republika-kosovo.pdf> 13.07.2014.
42. <http://ceas-serbia.org/root/index.php/sr/prenosimo/1866-americki-osiromaseni-uranijum-kosi-srbiju>, 14.05.2014.